

ΚΑΤΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗ
ΕΡΓΑΣΙΑ
ΚΑΙ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ

ΚΑΡΥΑ

1943

ΜΑΘΗΣΙΑΚΟ ΥΛΙΚΟ

ΤΟΠΟΣ ΜΝΗΜΗΣ

ΑΝΑΛΥΣΗ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ

ΚΟΜΙΚΣ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΑΘΗΣΙΑΚΟ ΥΛΙΚΟ 3

ΤΟΠΟΣ ΜΝΗΜΗΣ

Εισαγωγή για πολλαπλασιαστές	4
Φύλλο εργασίας για μαθητές	10

ΑΝΑΛΥΣΗ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ

Εισαγωγή για πολλαπλασιαστές	14
Φύλλο εργασίας για μαθητές	22

ΚΟΜΙΚΣ

Εισαγωγή για πολλαπλασιαστές	33
Φύλλο εργασίας για μαθητές	41

ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ

Εισαγωγή για πολλαπλασιαστές	55
Φύλλο εργασίας για μαθητές (για όλες τις βιογραφίες)	65
Ο Σαμ Κοέν	66
Ο Τζάκο Κάρασο	74
Ο Ισάκ Κοένκα	84
Ο Σαμ Ναχμίας	88
Τα αδέλφια Αρδίττη	97
Ο Δαβίδ Μπρούδο	103
Η οικογένεια του Ανδρέα Ασσαέλ	110

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Εισαγωγή για πολλαπλασιαστές	116
Φύλλο εργασίας για μαθητές	124
Μαθησιακό υλικό Χρονολόγιο	141
Μαθησιακό υλικό Χάρτης	147

ΜΑΘΗΣΙΑΚΟ ΥΛΙΚΟ

ΚΑΡΥΑ 1943

Η καταναγκαστική εργασία και το Ολοκαύτωμα επηρέασαν τους ανθρώπους σε όλη την Ευρώπη. Η μνήμη της κοινής - αν και από διαφορετικές οπτικές γωνίες ειδωμένης- ιστορίας καθορίζει ακόμη και σήμερα τις σχέσεις μεταξύ των χωρών, συμπεριλαμβανομένης της σχέσης μεταξύ Ελλάδας και Γερμανίας. Οι εμπειρίες των ναζιστικών εγκλημάτων πολέμου επιβιώνουν στις οικογένειες. Προσφέρουμε αυτό το εκπαιδευτικό υλικό με σκοπό να αφυπνίσουμε την κατανόηση των διαφορετικών πολιτισμών της μνήμης και να τονώσουμε τον διάλογο πέρα από τα εθνικά σύνορα. Αφετηρία είναι η ιστορία των Εβραίων καταναγκαστικών εργατών που έπεσαν θύματα εκμετάλλευσης στην Καρυά κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής.

ΣΥΜΒΟΥΛΕΣ ΓΙΑ ΠΟΛΛΑΠΛΑΣΙΑΣΤΕΣ

Υπάρχουν **5 θεματικές εκπαιδευτικές ενότητες**. Το υλικό μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε συνδυασμό με την περιοδεύουσα έκθεση ή τον παρόντα ιστότοπο. Τόσο ο ιστότοπος όσο και η έκθεση παρέχουν σημαντικές πληροφορίες ώστε να μπορούν να ολοκληρωθούν οι εργασίες.

- ▶ **ΟΜΑΔΕΣ-ΣΤΟΧΟΙ:** Μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, φοιτητές, εκπαιδευόμενοι στην εκπαίδευση ενηλίκων, πολλαπλασιαστές της γνώσης. Οι επιμέρους εκπαιδευτικές ενότητες μπορούν να προσαρμοστούν στα επιμέρους επίπεδα μάθησης και στα κατά περίπτωση χρονικά πλαίσια καθώς και να συνδυαστούν με ποικίλους τρόπους.
- ▶ **ΜΟΡΦΕΣ ΜΑΘΗΣΗΣ:** Το υλικό έχει σπονδυλωτή δομή. Προσφέρει ευέλικτες μορφές για δύο σχολικά μαθήματα καθώς και επεκτάσεις. Προσφέρει για ημέρες ή εβδομάδες αφιερωμένες σε πρότζεκτ. Μεταξύ άλλων, προσφέρουν βιογραφικές προσεγγίσεις, αναλύσεις φωτογραφιών και πιο ενεργές ευκαιρίες δημιουργικής μάθησης.
- ▶ **ΟΙ ΜΕΘΟΔΟΙ** περιλαμβάνουν συζητήσεις, διαγράμματα τύπου «αράχνης» (mind maps), τριμερείς συζητήσεις, εργασία σε μικρές ομάδες, ανάλυση πηγών, προσεγγίσεις πολιτιστικής/καλλιτεχνικής εκπαίδευσης.
- ▶ **ΜΑΘΗΣΙΑΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ:** προώθηση διαφόρων ικανοτήτων, ενθάρρυνση της συζήτησης καθώς και ενθάρρυνση των μαθητών να αμφισβητήσουν τα ιστορικά συμφραζόμενα και να αναπτύξουν τις δικές τους θέσεις.
- ▶ **ΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ:** σύνδεση στο Διαδίκτυο και πρόσβαση των μαθητών στον ιστότοπο που συνοδεύει την έκθεση.

Το υλικό αναπτύχθηκε από μια γερμανική ομάδα που προσπάθησε να συμπεριλάβει την ελληνική οπτική.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ
ΤΟΠΟΣ ΜΝΗΜΗΣ

ΜΑΘΗΣΙΑΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

Σχεδιάζοντας μια επιγραφή μνήμης για την Καρυά

Οι μαθητές ασχολούνται με τη μετέπειτα ιστορία της Καρυάς και συζητούν πώς η Καρυά μπορεί να μνημονεύεται με διαρκή τρόπο. Εξετάζουν τη λειτουργία διαφόρων μνημείων και χώρων μνήμης. Σχεδιάζουν τη δική τους ιδέα για το πώς μπορεί να διατηρείται η μνήμη ή και μνημειακά αναγνωριστικά για την Καρυά και τους Εβραίους καταναγκαστικούς εργάτες.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αυτό το υλικό ασχολείται με το ερώτημα πώς μπορεί να πετύχει η διάρκεια μνήμη της Καρυάς, πώς μπορούμε να θυμόμαστε τα γερμανικά εγκλήματα που διαπράχθηκαν εκεί όπως αρμόζει. Ο σιδηροδρομικός σταθμός είναι σήμερα σε αχρηστία, απομακρυσμένος και σχεδόν απρόσιτος.

Δεν υπάρχει κανένα τοπικό μνημείο που να θυμίζει την τύχη των Εβραίων που αναγκάστηκαν να εργαστούν καταναγκαστικά στην Καρυά.

Για δεκαετίες, τα γεγονότα στην Καρυά -όπως και η καταναγκαστική εργασία των Εβραίων από το γκέτο της Θεσσαλονίκης στη γερμανοκρατούμενη Ελλάδα γενικότερα- δεν έπαιξαν σημαντικό ρόλο ούτε στη γερμανική ούτε στην ελληνική κουλτούρα μνήμης.

- ▶ **Στη Γερμανία** έχουν ανεγερθεί πολλά μνημεία στους χώρους των πρώην στρατοπέδων συγκέντρωσης, ιδίως από τη δεκαετία του 1980. Ωστόσο, η ιστορία της γερμανικής κατοχής στην Ελλάδα και του Ολοκαυτώματος των Ελλήνων Εβραίων είναι ακόμη σε μεγάλο βαθμό άγνωστη στη Γερμανία.
- ▶ **Στην Ελλάδα**, η μνήμη του Ολοκαυτώματος επισκιάζεται από τη μνήμη των βάνουσων εγκλημάτων κατοχής που διέπραξαν οι Γερμανοί εναντίον του χριστιανικού πλειοψηφικού πληθυσμού, καθώς και από τις εμπειρίες του Εμφυλίου Πολέμου του 1946-1949 και της στρατιωτικής δικτατορίας του 1967-1974. Στη Θεσσαλονίκη, όπου κάποτε ζούσε μια από τις μεγαλύτερες εβραϊκές κοινότητες της Ευρώπης, το Ολοκαύτωμα αναλύθηκε συστηματικά μόνο πολύ αργότερα. Σήμερα, ένα μνημείο του Ολοκαυτώματος μνημονεύει τη δολοφονία των Εβραίων και τιμά τη μνήμη τους ενώ γίνονται αυξημένες προσπάθειες να ενταχθεί η ιστορία των Ελλήνων Εβραίων στα σχολικά βιβλία και στις δημόσιες εκδηλώσεις.
- ▶ Ο **Ανδρέας Ασσαέλ** ανακάλυψε το άλμπουμ το 2002 και συνάντησε κατά τη διάρκεια της μετέπειτα έρευνάς του στην Ελλάδα έλλειψη ενδιαφέροντος επί πολλά χρόνια. Αυτό άλλαξε μόνο όταν επικοινωνήσε με τον Γερμανό πρόξενο στη Θεσσαλονίκη, ο οποίος τον έφερε σε επαφή με το Ίδρυμα του Μνημείου των δολοφονηθέντων Εβραίων της Ευρώπης και το Κέντρο Τεκμηρίωσης για τη Ναζιστική Αναγκαστική Εργασία (και τα δύο στο Βερολίνο). Η έκθεση «Καρυά 1943. Καταναγκαστική εργασία και Ολοκαύτωμα» και ο ιστότοπος που τη συνοδεύει έχουν σκοπό να ευαισθητοποιήσουν σχετικά με την ιστορία της Καρυάς τόσο στη Γερμανία όσο και στην Ελλάδα.

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΥΛΙΚΩΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

- ▶ Φύλλο εργασίας **ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ** (για να μοιραστούν)
- ▶ Παραδείγματα για τόπους και καμπάνιες ψηφιακής μνήμης (για να μοιραστούν)
- ▶ Κάντε κλικ στα κουμπιά **ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ** και **ΜΝΗΜΗ** στον ιστότοπο www.karva1943.eu για πληροφορίες σχετικά με τη μνήμη της Καρυάς

Για πολλαπλασιαστές της γνώσης

- ▶ Διαδικτυακές σελίδες για το ιστορικό υπόβαθρο
www.occupation-memories.org/deutsche-okkupation/index.html
Ιστορία των Εβραίων στη Θεσσαλονίκη - Βικιπαίδεια
https://el.wikipedia.org/wiki/Βαλκανική_Εκστρατεία
www.jmth.gr/article-20032014-oi-evraioi-tis-thessalonikis
<https://education.jewishmuseum.gr/category/ekpedefsi/εκπαίδευση-για-το-ολοκαύτωμα/>

ΜΟΡΦΕΣ ΜΑΘΗΣΗΣ

Α) ΔΥΟ ΣΧΟΛΙΚΕΣ ΩΡΕΣ

ΩΡΑ 1

20 λεπτά

brainstorming στην τάξη/ομάδα

Εργασία: Δημιουργήστε στον πίνακα ένα διάγραμμα σε σχήμα αράχνης (mindmap) με μνημεία και τόπους μνήμης.

Ερωτήσεις:

- ▶ Ποια μνημεία ή μνημεία για τη ναζιστική εποχή γνωρίζετε στην περιοχή σας;
- ▶ Ποια από αυτά σας αρέσουν ή δε σας αρέσουν; Γιατί σας αρέσουν ή δε σας αρέσουν; Τι σκοπό και λειτουργίες έχει ένα μνημείο / τόπος μνήμης; Σκεφτείτε τις διάφορες ομάδες που επισκέπτονται έναν τέτοιο χώρο: Συγγενείς των νεκρών ή επιζώντων, ενδιαφερόμενοι, μαθητές, ...
- ▶ Τι πρέπει να μπορεί κανείς να κάνει σε ένα τέτοιο μέρος; Να νοθετήσει; Να μνημονεύσει; Να θυμάται; Να μάθει; Να συζητήσει; Να πενθήσει; Τι άλλο;

25 λεπτά

Εργασία: Ερευνήστε την Καρυά στον ιστότοπο

Ερωτήσεις:

- ▶ Τι συνέβη εδώ;
- ▶ Γιατί δεν υπάρχει μνημείο εδώ;

Εργαλεία: Σύνδεσμοι [ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ](#), [ΜΝΗΜΗ](#) και [ΚΑΡΥΑ 1943](#) στην ιστοσελίδα

ΩΡΑ 2

30 λεπτά

Εργασία σε μικρές ομάδες

- ▶ Σκεφτείτε, πως θα μπορούσε να είναι μια επιγραφή μνήμης για την Καρυά και τους Εβραίους καταναγκαστικούς εργάτες. Μπορεί να είναι είτε ψηφιακή είτε στην Καρυά ή και σε άλλη τοποθεσία.

Σημείωση: Οι μαθητές θα πρέπει να αναπτύξουν μόνο τις αρχικές ιδέες για μια επιγραφή μνήμης. Στη συνέχεια, μπορούν να συζητήσουν γιατί επέλεξαν συγκεκριμένο είδος.

Εργαλεία: Φύλλο εργασίας Παραδείγματα για ψηφιακά μνημεία και καμπάνιες μνήμης

15 λεπτά

παρουσίαση και συζήτηση στην τάξη/ομάδα

Β) ΗΜΕΡΕΣ Η ΕΒΔΟΜΑΔΕΣ ΕΡΓΟΥ

ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΜΕ ΤΟ ΜΑΘΗΣΙΑΚΟ ΥΛΙΚΟ «ΠΛΑΙΣΙΟ» ΚΑΙ «ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ»

Στο πλαίσιο των ημερών με πρότζεκτ, οι συμμετέχοντες/ουσες μπορούν να σχεδιάσουν και ένα μνημείο, μια επιγραφή μνήμης ή μια εκστρατεία μνήμης για την Καρυά.

Για να δώσετε στους μαθητές και τις μαθήτριες μια καλύτερη βάση για τη δημιουργική τους εργασία, συνιστούμε να χρησιμοποιήσετε το συμπληρωματικό υλικό σχετικά με το ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ και τις ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ. Αυτό δίνει στους μαθητές και στις μαθήτριες μια καλύτερη εικόνα της ιστορίας της γερμανικής κατοχής στην Ελλάδα και της ιστορίας της Καρυάς και μπορούν να ενσωματώσουν αυτές τις γνώσεις στο σχεδιασμό της αναμνηστικής πινακίδας. Στο τέλος, τα σχέδια παρουσιάζονται και συζητούνται.

Το υλικό μπορείτε να το κατεβάσετε από τον σύνδεσμο ΜΑΘΕΤΕ.

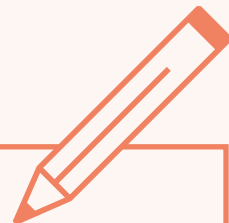
Μια πρόταση διαδικασίας:

- ▶ **Βήμα 1:** Εργασία με το μαθησιακό υλικό στον σύνδεσμο ΠΛΑΙΣΙΟ. Οι μαθήτριες και οι μαθητές αποκτούν μια ολοκληρωμένη εικόνα της ιστορίας της γερμανικής κατοχής στην Ελλάδα.
- ▶ **Βήμα 2:** Εργασία με το εκπαιδευτικό υλικό για τις βιογραφίες. Οι μαθήτριες και οι μαθητές γνωρίζουν μερικούς από τους ανθρώπους που αναγκάστηκαν να κάνουν καταναγκαστική εργασία στην Καρυά. Συνειδητοποιούν επίσης ότι δεν υπάρχουν σχεδόν καθόλου πληροφορίες για πολλούς από τους Εβραίους καταναγκαστικούς εργάτες στην Καρυά.
- ▶ **Βήμα 3:** Σχεδιασμός μιας αναμνηστικής πινακίδας. Με βάση τις εκτεταμένες γνώσεις τους για τα γεγονότα στην Καρυά, οι μαθητές και οι μαθήτριες σχεδιάζουν μια πινακίδα μνήμης για την Καρυά. Μπορεί να είναι αναλογική πινακίδα ή ακόμα και μια ψηφιακή εκστρατεία μνήμης. Την τελευταία ημέρα του πρότζεκτ, οι μαθητές παρουσιάζουν και συζητούν τις προτάσεις τους.

Εργαλεία: Φύλλο εργασίας, παραδείγματα με ιστότοπους και εκστρατείες ψηφιακής μνήμης

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΕΡΓΑΣΙΑ:

Σχεδιάστε μια επιγραφή μνήμης για τα γεγονότα στην Καρυά.

Μπορεί να είναι επί τόπου στην Καρυά, σε άλλη τοποθεσία ή ψηφιακά.

ΟΙ ΑΚΟΛΟΥΘΕΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΣΑΣ ΒΟΗΘΗΣΟΥΝ:

1 Τι είναι ένα μνημείο ή ένας τόπος μνήμης;

Σκεφτείτε:

- ▶ Τι είναι τα μνημεία; Τι είναι οι χώροι μνήμης;
- ▶ Ποια είναι η λειτουργία ενός μνημείου ή ενός τόπου μνήμης; Σκεφτείτε τις διάφορες ομάδες που επισκέπτονται ένα τέτοιο μέρος: Συγγενείς των νεκρών ή επιζώντων, ενδιαφερόμενοι, μαθητές, ...
- ▶ Τι πρέπει να μπορεί κανείς να κάνει σε ένα τέτοιο μέρος; Να νουθετηθεί; Να μνημονεύσει; Να θυμάται; Να μάθει; Να θρηνησει; ...;
- ▶ Πού βρίσκεται ο τόπος της μνήμης και πόσο χώρο καταλαμβάνει; Ποιος το βλέπει; Ποιος έχει πρόσβαση και ποιος όχι;

2 Τι κάνει την Καρυά ξεχωριστή;

Συμπεριλάβετε τις ακόλουθες ερωτήσεις/παραμέτρους:

- ▶ Τι συνέβη εδώ; Ποιος έπρεπε να δουλέψει εδώ;
- ▶ Τι κάνει την ιστορία της Καρυάς ξεχωριστή; Τι το ιδιαίτερο έχει η ιστορία;
- ▶ Πέθανε κόσμος εδώ; Είναι άνθρωποι θαμμένοι εδώ; Ζούσαν εδώ οι δράστες;
- ▶ Ποιες πληροφορίες και υλικά είναι διαθέσιμα; Ψάξτε στην ιστοσελίδα!
- ▶ Για ποιον πρέπει να είναι το μνημείο ή ο τόπος μνήμης; Για τους συγγενείς των θυμάτων; Για τους μαθητές; Για τους Έλληνες; Για τους Γερμανούς; Για ποιον άλλον;

3 Σχεδιασμός πινακίδας μνήμης:

Πώς θα μπορούσε να είναι μια μόνιμη πινακίδα μνήμης για την Καρυά και τους Εβραίους καταναγκαστικούς εργάτες; Η πινακίδα μπορεί να είναι επιτόπου στην Καρυά, σε άλλη τοποθεσία ή ψηφιακά.

Ως πρόταση, μπορείτε να ερευνήσετε τα μνημεία στη γειτονιά σας ή να χρησιμοποιήσετε τον κατάλογο των ψηφιακών μνημείων. Λάβετε υπόψη τις προηγούμενες σκέψεις σας.

Λάβετε αυτό υπόψη στο σχεδιασμό σας:

- ▶ Το χωριό Καρυά είναι πολύ απομακρυσμένο
- ▶ Ο σιδηροδρομικός σταθμός είναι σε αχρηστεία και σχεδόν απρόσιτος σήμερα.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΓΙΑ ΨΗΦΙΑΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΚΑΙ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΕΣ ΜΝΗΜΗΣ

Ένα μεγάλο μέρος της ζωής μας λαμβάνει πλέον χώρα σε ψηφιακούς χώρους. Έτσι, υπάρχουν πολυάριθμα ψηφιακά πρότζεκτ στον τομέα της μνήμης για τα θύματα των ναζιστικών εγκλημάτων. Ακολουθούν μερικά παραδείγματα:

▶ **Βάση δεδομένων επιζώντων και θυμάτων του Ολοκαυτώματος του Μουσείου Μνήμης του Ολοκαυτώματος των Ηνωμένων Πολιτειών (USHMM):**

Αυτή η βάση δεδομένων περιέχει εκατομμύρια ονόματα και στοιχεία ανθρώπων που δολοφονήθηκαν στο Ολοκαύτωμα ή επέζησαν από αυτό. Εξυπηρετεί τη μνήμη, την έρευνα και την αναζήτηση και έχει ως στόχο να παρέχει στους επιζώντες, τις οικογένειές τους και τους ερευνητές πρόσβαση σε σχετικές πληροφορίες.

▶ www.ushmm.org/online/hsv/person_advance_search.php

▶ **Every name counts:**

Η εκστρατεία **Every name counts («Κάθε όνομα μετράει»)** του Αρχείου Arolsen στοχεύει στη διατήρηση των ψηφιακών αναμνήσεων των θυμάτων του εθνικοσοσιαλισμού, βοηθώντας τους εθελοντές να καταγράψουν ιστορικά έγγραφα και να κάνουν τα ονόματα ορατά. Αυτή η πρωτοβουλία crowdsourcing δημιουργεί ένα ψηφιακό μνημείο που καθιστά τις ιστορίες των διωκόμενων προσιτές και καταπολεμά τη λήθη..

▶ <https://arolsen-archives.org/en/learn-participate/initiatives-projects/everynamcounts/>

▶ **Ich bin Sophie Scholl:**

Το πρότζεκτ του Instagram **Ich bin Sophie Scholl (@ichbinsophiescholl)** (ελλ. Είμαι η SophieScholl) αναπαριστά τη ζωή της Γερμανίδας αντιστασιακής Sophie Scholl σε σύντομες, κινηματογραφικές αναρτήσεις, σαν να ήταν ενεργή στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης σήμερα.

▶ **Λογαριασμός TikTok για το μνημείο Flossenbürg**

Ο λογαριασμός TikTok του μνημείου του στρατοπέδου συγκέντρωσης Flossenbürg χρησιμοποιεί την πλατφόρμα για να παρέχει πληροφορίες σχετικά με την ιστορία του στρατοπέδου συγκέντρωσης και τις τύχες των κρατουμένων. Σύντομα βίντεο αφηγούνται τις ιστορίες των ανθρώπων που φυλακίστηκαν εκεί.

▶ **@keine.erinnerungskultur**

Ο λογαριασμός **@keine.erinnerungskultur** στο Instagram εξετάζει κριτικά τον τρόπο με τον οποίο η Γερμανία αντιμετωπίζει το ναζιστικό παρελθόν της, καταγράφοντας και σχολιάζοντας περιπτώσεις έλλειψης, διαστρέβλωσης ή ευτελισμού της κουλτούρας μνήμης.

▶ **#WeRemember**

Το **#WeRemember** είναι μια ψηφιακή εκστρατεία στην οποία οι άνθρωποι φωτογραφίζουν τον εαυτό τους με μια πινακίδα που γράφει «WeRemember» και μοιράζονται τις εικόνες στα κοινωνικά δίκτυα. Ξεκίνησε το 2017 από το Παγκόσμιο Εβραϊκό Κογκρέσο και την UNESCO.

ΜΑΘΗΣΙΑΚΟΣ ΣΤΟΧΟΣ
**ΑΝΑΛΥΣΗ
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ**

ΜΑΘΗΣΙΑΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

Κριτική επαφή με φωτογραφικές πηγές του καιρού του εθνικοσοσιαλισμού

Οι μαθητές αναλύουν τρεις φωτογραφίες από τη συλλογή του Ανδρέα Ασσαέλ, οι οποίες απεικονίζουν την καταναγκαστική εργασία στον σιδηροδρομικό σταθμό της Καρυάς, αλλά και μια καθημερινή κατάσταση σε ένα χωριό στην Ελλάδα. Συζητούν τον αντίκτυπό τους και τις κατηγοριοποιούν στο πλαίσιο στο οποίο τραβήχτηκαν. Με τον τρόπο αυτό, αναπτύσσουν συνείδηση του γεγονότος ότι η εικόνα του εθνικοσοσιαλισμού και της γερμανικής κατοχής στην Ελλάδα χαρακτηρίζεται σε μεγάλο βαθμό από φωτογραφίες των δραστών και συνεπώς αντανακλά την οπτική τους. Αναπόφευκτα, πολλές άλλες οπτικές παραμένουν αόρατες.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο φωτογράφος που τράβηξε τις φωτογραφίες στην Καρούα είναι ο Χανς Ρέσλερ (Hanns Rössler, 1905–1995), ένας Γερμανός πολιτικός μηχανικός από τη Νυρεμβέργη και ένθερμος εθνικοσοσιαλιστής.

- ▶ **Οι φωτογραφίες είναι επομένως φωτογραφίες που τραβήχτηκαν από τους δράστες.** Αυτό ισχύει για τις περισσότερες από τις σωζόμενες φωτογραφίες της εθνικοσοσιαλιστικής εποχής, οι οποίες καταγράφουν εγκλήματα όπως η καταναγκαστική εργασία, ο εγκλεισμός σε στρατόπεδα συγκέντρωσης και οι απελάσεις, καθώς και διάφορες καταστάσεις στην Κατοχή.

Ο Ρέσλερ εκτέλεσε κατασκευαστικά έργα στην κατεχόμενη Ελλάδα για λογαριασμό της παραστρατιωτικής οργάνωσης Todt κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Είναι υπεύθυνος για την κατασκευή σιδηροδρομικών γεφυρών, διερχόμενων παρακαμπτήριων γραμμών, αεροδρομίων και δρόμων.

- ▶ **Ο Ρέσλερ βγάζει πολλές φωτογραφίες για να καταγράψει τα κατασκευαστικά του έργα.** Αποδεικνύουν την πρόοδο και την επιτυχή ολοκλήρωση των κατασκευαστικών εργασιών. Από την άλλη πλευρά, οι Εβραίοι καταναγκαστικοί εργάτες και οι απάνθρωπες συνθήκες διαβίωσης και εργασίας τους δεν τον ενδιέφεραν καθόλου. Γι' αυτόν, ήταν απλώς αναγκαία εργατικά χέρια.

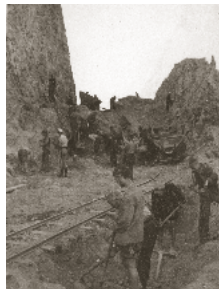
Το άλμπουμ περιέχει, επίσης, πολυάριθμες φωτογραφίες τουριστικού χαρακτήρα. Ο Ρέσλερ φωτογραφίζει τη χώρα και τους ανθρώπους της, καθώς και διάσημα αξιοθέατα, όπως η Ακρόπολη στην Αθήνα.

- ▶ **Οι φωτογραφίες αυτές τεκμηριώνουν την άποψη του Ρέσλερ** για την Ελλάδα ως αυτή του νικηφόρου κατακτητή. Πολυάριθμα άλλα μέλη της Βέρμαχτ και του εθνικοσοσιαλιστικού κόμματος έβγαλαν τέτοιες φωτογραφίες στα κατεχόμενα εδάφη, για να τις δείξουν με υπερηφάνεια στις διακοπές τους στην πατρίδα τους, στη Γερμανία ή την Αυστρία. Τα ταξίδια στο εξωτερικό δεν ήταν συνηθισμένα, όπως είναι σήμερα. Η προοπτική και τα μοτίβα αυτών των φωτογραφιών τεκμηριώνουν επίσης τις ρατσιστικές φαντασιώσεις τους περί ανωτερότητας έναντι του άμαχου πληθυσμού. Αρκετές από τις φωτογραφίες του Ρέσλερ, για παράδειγμα, δείχνουν ετοιμόρροπα κτίρια ή πρόχειρες καλύβες. Οι άσχημες συνθήκες διαβίωσης των Ελλήνων φωτογραφίζονται από τους κατακτητές σκόπιμα, ως τεκμήρια για τη δική τους ανωτερότητα.

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΥΛΙΚΩΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

- ▶ **Φωτογραφίες από το ιστορικό άλμπουμ**
(για να μοιραστούν, εδώ ως μικρογραφία)

Φωτογραφία 1

Φωτογραφία 2

Φωτογραφία 3

- ▶ **Φύλλο εργασίας ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ** (για να μοιραστούν)
- ▶ **Πληροφορίες για τη θεματική «Ο φωτογράφος»** (για να μοιραστεί)
- ▶ **Πληροφορίες για το πλαίσιο στην ιστοσελίδα:**

Σύνδεσμος **ΚΑΡΥΑ 1943**: Πληροφορίες για την ανακάλυψη της φωτογραφικής συλλογής και την έρευνα

Σύνδεσμος **ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ**: Πληροφορίες για τη γερμανική κατοχή, το Ολοκαύτωμα, την καταναγκαστική εργασία και τη μεταπολεμική ιστορία

Για πολλαπλασιαστές της γνώσης

- ▶ Τρεις παραδειγματικές φωτογραφικές αναλύσεις. Αυτές μπορούν να διατεθούν και στους εκπαιδευόμενους, εάν απαιτείται.
- ▶ Ιστοσελίδες για το ιστορικό πλαίσιο

www.occupation-memories.org/deutsche-okkupation/index.html

Ιστορία των Εβραίων στη Θεσσαλονίκη - Βικιπαίδεια,
https://el.wikipedia.org/wiki/Βαλκανική_Εκστρατεία

www.jmth.gr/article-20032014-oi-evraioi-tis-thessalonikis;

<https://education.jewishmuseum.gr/category/ekpedefsi/ekpaiδeuση-για-to-ολοκαύτωμα/>

ΜΟΡΦΕΣ ΕΚΜΑΘΗΣΗΣ

Α) ΔΥΟ ΣΧΟΛΙΚΕΣ ΩΡΕΣ

ΩΡΑ 1:

15 λεπτά

Σύντομη εισαγωγή στο ιστορικό πλαίσιο από τον πολλαπλασιαστή

10 λεπτά

Εργασία σε μικρές ομάδες με μία φωτογραφία η καθεμία

Εργασία: Ακριβής παρατήρηση και περιγραφή των φωτογραφιών χωρίς γνώση του πλαισίου

Εργαλεία: Φωτογραφίες (για να μοιραστούν)

Φύλλο εργασίας ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ (για να μοιραστούν)

- ▶ Τι βλέπετε στη φωτογραφία;
- ▶ Τι δεν μπορείς να δεις;
- ▶ Πώς σας φαίνεται η φωτογραφία;

10 λεπτά

Εργασία: Σύντομη παρουσίαση των φωτογραφιών

10 λεπτά

Συλλογή στην τάξη/ομάδα: Ποια ερωτήματα είναι ανοικτά και πρέπει να διευκρινιστούν;

ΩΡΑ 2:

25 λεπτά

Εργασία: Έρευνα πλαισίου και ερμηνεία των φωτογραφιών με τις αποκτηθείσες γνώσεις

Εργαλεία: Καρυά 1943, Πληροφορίες σχετικά με τη θεματική «Ο φωτογράφος»

20 λεπτά

Σύντομη παρουσίαση και ανοικτή συζήτηση στην τάξη/ομάδα

Δυνατότητα επέκτασης σε γενικότερες πτυχές

Ερωτήσεις:

- ▶ Ποιες φωτογραφίες αναγνωρίζετε από την εποχή του εθνικοσοσιαλισμού;
- ▶ Ποιος νομίζετε ότι τράβηξε τις περισσότερες φωτογραφίες;
- ▶ Ποιος είχε την ευκαιρία να βγάλει φωτογραφίες και ποιος όχι;

B) ΗΜΕΡΕΣ Η ΕΒΔΟΜΑΔΕΣ ΠΡΟΤΖΕΚΤ

Διαφορετικές μορφές μάθησης είναι κατάλληλες για μια εβδομάδα πρότζεκτ ή μια τελική εργασία από τους μαθητές. Συνιστούμε:

1 ΣΥΝΔΥΑΣΜΟ ΜΕ ΤΟ ΜΑΘΗΣΙΑΚΟ ΥΛΙΚΟ «ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ»

Σε μαρτυρίες και βίντεο με συνεντεύξεις, επιζώντες Εβραίοι καταναγκαστικοί εργάτες που εκτοπίστηκαν από το γκέτο της Θεσσαλονίκης στην Καρυά δίνουν εντυπωσιακές μαρτυρίες για τις απάνθρωπες συνθήκες διαβίωσης στο εργοτάξιο: την πείνα και τη βία στα χέρια των φρουρών. Από τη μία πλευρά, αυτό καθιστά σαφές πόσο επιλεκτικά απεικονίζουν οι φωτογραφίες του Ρέσλερ την κατάσταση στην Καρυά. Αφετέρου, καθίσταται σαφές ότι οι φωτογραφίες πρέπει - αν είναι δυνατόν - να συγκριθούν με άλλες πηγές, προκειμένου να αποκτήσουμε μια διαφοροποιημένη εικόνα της ιστορίας.

Πιθανή διαδικασία:

- ▶ **Βήμα 1: Ανάλυση φωτογραφιών**
Οι φωτογραφίες και οι συνθήκες κάτω από τις οποίες τραβήχτηκαν αναλύονται συζητούνται.
- ▶ **Βήμα 2: Εργασία με το υλικό εκμάθησης ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ**
Οι μαθητές μαθαίνουν περισσότερα για τους ανθρώπους που χρειάστηκε να κοπιάσουν για τα κατασκευαστικά έργα του Ρέσλερ.

2 ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΜΕ ΤΑ ΜΑΘΗΣΙΑΚΑ ΥΛΙΚΑ «ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ» ΚΑΙ «ΚΟΜΙΚΣ/ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΕΙΣ»

Η εικονογράφηση χρησιμοποιείται όλο και περισσότερο σε εκθέσεις. Στοιχεία κόμικς και κινούμενα σχέδια παρουσιάζουν σημαντικές πτυχές και της έκθεσης ΚΑΡΥΑ 1943 για τις οποίες δεν υπάρχει ιστορικό οπτικό υλικό.

Το εκπαιδευτικό υλικό για τις βιογραφίες και τα κόμικς/εικονογραφήσεις μπορείτε να το κατεβάσετε από το κουμπί ΜΑΘΕΤΕ.

Πιθανή διαδικασία:

- ▶ **Βήμα 1: Ανάλυση φωτογραφιών**
Οι φωτογραφίες και οι συνθήκες κάτω από τις οποίες τραβήχτηκαν αναλύονται και συζητούνται.
- ▶ **Βήμα 2: Εργασία με το υλικό εκμάθησης βιογραφιών**
Οι μαθητές και οι μαθήτριες γνωρίζουν την ιστορία ορισμένων Εβραίων καταναγκαστικών εργατών, μαθαίνουν για την καταναγκαστική εργασία τους στην Καρυά και την άποψή τους για τα γεγονότα στην Καρυά.
- ▶ **Βήμα 3: Εργασία με το εκπαιδευτικό υλικό κόμικς/εικονογραφήσει**
Χρησιμοποιώντας τα κόμικς/εικονογραφήσει, οι μαθητές προβληματίζονται σχετικά με τις πιθανές μορφές αναπαράστασης των προοπτικών των θυμάτων που δεν εμφανίζονται στις φωτογραφίες των δραστών.

3 ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΜΕ ΕΡΕΥΝΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Οι μαθητές χρησιμοποιούν τη συζήτηση για τις φωτογραφίες από την Καρούα ως ευκαιρία για να ερευνήσουν αν και ποιες φωτογραφίες από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο υπάρχουν στην οικογένειά τους. Στόχος είναι να συσχετίσουν τον εαυτό τους με τα γεγονότα του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

- ▶ **Σημείωση:** Σε περίπτωση που κάποιοι μαθητές δεν έχουν σύνδεση με το οικογενειακό ιστορικό στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, είναι επίσης δυνατό να επεκτείνουν την έρευνα σε άλλες πολεμικές συγκρούσεις και έτσι να συζητηθεί η πολεμική φωτογραφία με πιο γενικούς όρους.

Πιθανή διαδικασία:▶ **Βήμα 1: Ανάλυση φωτογραφιών**

Οι φωτογραφίες και οι συνθήκες κάτω από τις οποίες τραβήχτηκαν αναλύονται και αναλύονται και συζητούνται.

▶ **Βήμα 2: Έρευνα οικογενειακού ιστορικού**

Οι μαθητές καλούνται να ερευνήσουν τη δική τους οικογενειακή ιστορία:

Ερωτήσεις:

Πού βρισκόταν η οικογένειά σας κατά τη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και τι έκανε εκείνη την περίοδο;

Τι μπορείτε να μάθετε γι' αυτό;

Έχετε στην οικογένειά σας φωτογραφικά άλμπουμ από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και τι δείχνουν; Τι δεν δείχνουν και γιατί μπορεί να συμβαίνει αυτό;

▶ **Βήμα 3: Ανταλλαγή και παρουσίαση**

Στο τέλος της έρευνας, μπορεί να γίνει ανταλλαγή απόψεων στην ομάδα της τάξης. Υπάρχει, επίσης, η δυνατότητα για δημόσιες παρουσιάσεις με τη μορφή έκθεσης, ενός δικτυακού τόπου, ενός βίντεο ή κάτι παρόμοιο.

- ▶ **Σημείωση:** Θα πρέπει να προβλεφθεί επαρκής χρόνος για έρευνα ανοικτού τύπου. Είναι σημαντικό για την επακόλουθη ανταλλαγή απόψεων στην ομάδα να υπάρχει μια ατμόσφαιρα αλληλοεκτίμησης, κατά την οποία κανείς δεν πρέπει να αισθάνεται ότι κρίνεται. Θα πρέπει να είναι σαφές στους εκπαιδευόμενους ότι δεν είναι υπεύθυνοι για τη συμπεριφορά των παππούδων ή των προπαππούδων. Σε μια δημόσια παρουσίαση, η μορφή και το περιεχόμενο θα πρέπει να είναι αντικείμενο διαπραγμάτευσης εκ των προτέρων εντός της ομάδας. Κανένα άτομο δεν θα πρέπει να εξαναγκαστεί να μοιραστεί τα αποτελέσματα της έρευνας.

Συνεπώς, η έρευνα θα πρέπει να διεξαχθεί σε εθελοντική και μη βαθμολογούμενη μορφή.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΕΡΓΑΣΙΑ:

Αναλύστε τη φωτογραφία.

Χρησιμοποιήστε τις ακόλουθες τρεις ερωτήσεις ως οδηγό.

❶ Παρατήρηση και περιγραφή: Τι βλέπετε;

- ▶ Τι επίδραση έχει η φωτογραφία σε εσάς;

Πώς έχει στηθεί η φωτογραφία;

Ποιος ή τι μπορεί να αναγνωριστεί στο προσκήνιο;

Ποιος ή τι βρίσκεται στο φόντο; Τι μπορείτε να δείτε;

❷ Παρατήρηση και περιγραφή: Τι δεν είναι ορατό;

- ▶ Σκεφτείτε τι δεν μπορείτε να δείτε στη φωτογραφία.

Τι θα μπορούσε να έχει συμβεί πριν ή μετά; Ποιες πληροφορίες σχετικά με τα άτομα ή τη σχέση μεταξύ των ατόμων δεν είναι αναγνωρίσιμες; Τι γνωρίζετε ίσως ήδη για την εικονιζόμενη κατάσταση και τι μπορείτε, επομένως, να πείτε ότι δεν φαίνεται στη φωτογραφία;

❸ Τοποθέτηση στις συνθήκες λήψης της φωτογραφίας: Τι γνωρίζουμε;

- ▶ Ποιος τράβηξε τη φωτογραφία; Μπορούμε να μάθουμε περισσότερα για τον φωτογράφο; Ποια ήταν η πρόθεση του φωτογράφου; Πότε και πού τραβήχτηκε η φωτογραφία; Για ποιο σκοπό; Ποιες σχέσεις εξουσίας εκφράζονται μέσω της φωτογραφίας; Σε ποιο πλαίσιο παρουσιάζεται η φωτογραφία;

Για να μπορέσουμε να ερμηνεύσουμε μια ιστορική φωτογραφία, απαιτούνται περαιτέρω πληροφορίες: Ποιες άλλες πηγές μπορούμε να βρούμε που εξηγούν την κατάσταση στη φωτογραφία ή την παρουσιάζουν υπό εντελώς διαφορετικό πρίσμα;

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ:

Οι φωτογραφίες αποτελούν σημαντική πηγή για τα γεγονότα του παρελθόντος. **Ωστόσο**, οι φωτογραφίες παρουσιάζουν πάντα μόνο ένα τμήμα της απεικονιζόμενης κατάστασης. Ορισμένες είναι σκόπιμα σχεδιασμένες για να μεταφέρουν ένα επιθυμητό μήνυμα ή μια συγκεκριμένη εντύπωση. Επομένως, είναι σημαντικό να εξετάζετε προσεκτικά τις φωτογραφίες.

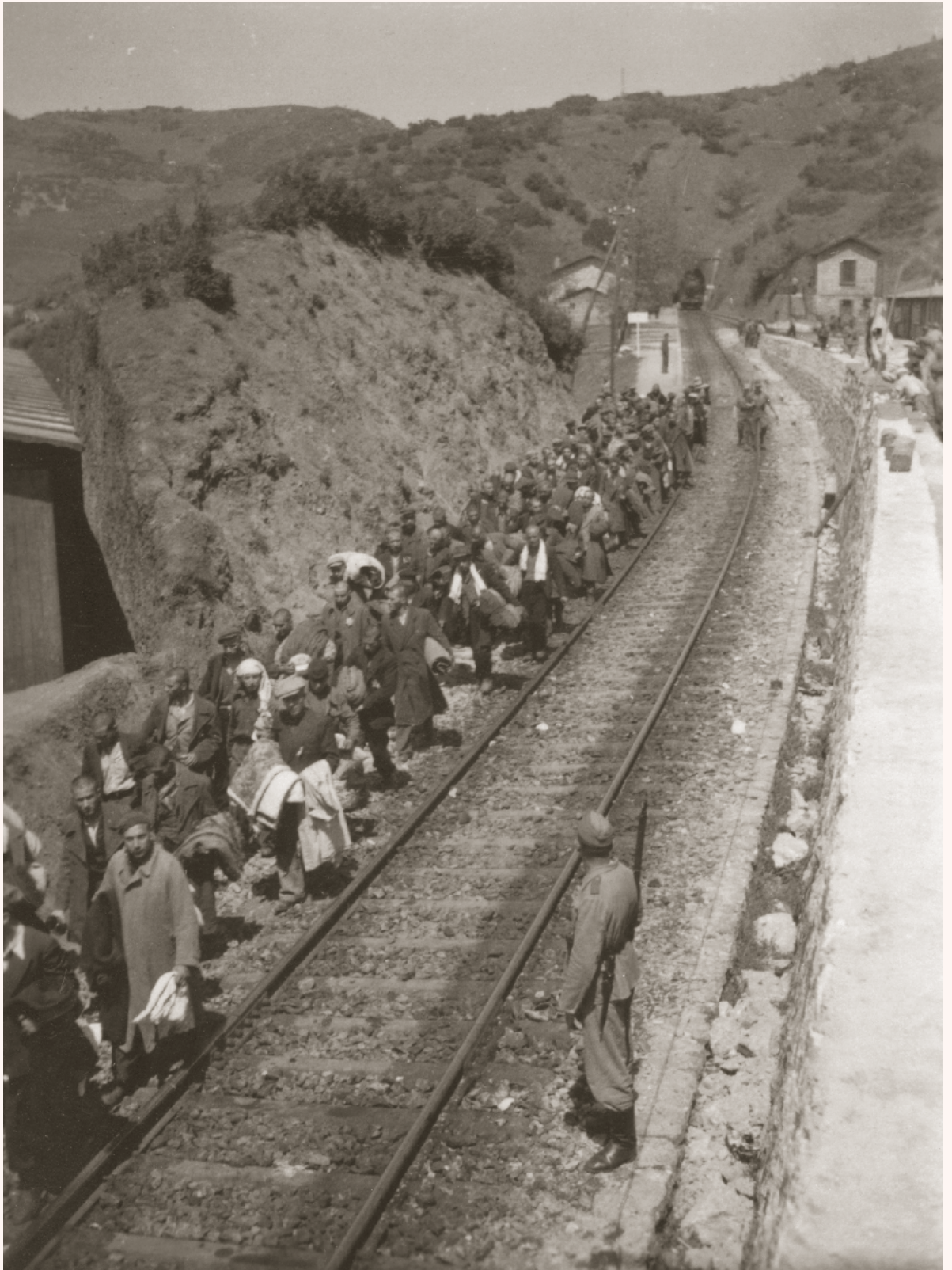

ΦΩΤΟ 1

ΦΩΤΟ 2

ΦΩΤΟ 3

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΘΕΜΑΤΙΚΗ: Ο ΦΩΤΟΓΡΑΦΟΣ

Ο Χανς Ρέσλερ (Hanns Rössler) – γεννημένος στη Νυρεμβέργη το 1905 – εργάστηκε στην κατασκευή αυτοκινητοδρόμων στην Κάτω Φραγκονία πριν από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και γνώρισε τη μελλοντική του σύζυγο Hilde (1908–2007) σε ένα δασικό φυλάκιο κοντά στο Bad Brückenaue. Από τον γάμο δε γεννήθηκαν παιδιά. Ο Ρέσλερ προσχωρεί στο NSDAP (Εθνικοσοσιαλιστικό Κόμμα) το 1930. Κατά τη διάρκεια του πολέμου τοποθετείται στα Βαλκάνια και από το 1942 εργάζεται σε διάφορες τοποθεσίες στην Ελλάδα ως επικεφαλής εργοταξίων για την Οργάνωση Todt (OT, Tot), μεταξύ άλλων στην Καρυά. Μετά τον πόλεμο, ο Ρέσλερ εργάστηκε στην Fränkische Überlandwerk AG (σήμερα N-Ergie AG, Φρένκισε΄Υμπερλαντ-βερκ Α Γκε, Εν-εργκί Α Γκε), έναν περιφερειακό προμηθευτή ηλεκτρικής ενέργειας στο Roth (Ροτ). Το ζεύγος Ρέσλερ ταξίδευε πολύ, μεταξύ άλλων και στην Ελλάδα. Μέχρι το θάνατό του το 1995, ο Ρέσλερ ζούσε με τη σύζυγό του σε μια μικρή μονοκατοικία στην Freiligrathstraße (Φράιλιχ-ράατ-στράσε) στο Ροτ.

Ως υπεύθυνος εργοταξίου, ο Ρέσλερ φωτογραφίζει τα κατασκευαστικά του έργα. Επικεντρώνεται στην πρόοδο των κατασκευαστικών εργασιών και στην επιτυχή ολοκλήρωσή τους. Αυτό φανερώνει η αντικειμενικότητα με την οποία φωτογραφίζει τους αναγκαστικούς εργάτες: Ο Ρέσλερ δεν έχει κανέναν ενδιασμό σχετικά με την εκμετάλλευση του ελληνικού πληθυσμού- του φαίνεται φυσιολογικό. Ως υπεύθυνος του εργοταξίου, ο Ρέσλερ είναι υπεύθυνος για τη χρήση καταναγκαστικής εργασίας και επομένως και για τις απάνθρωπες συνθήκες στα εργοτάξια.

Πολλές από τις φωτογραφίες του Ρέσλερ κάνουν την παραμονή του στην κατεχόμενη Ελλάδα να φαίνεται σαν μια τουριστική απόλαυση, την οποία μπορεί να παρουσιάσει περήφανα στην πατρίδα του. Έτσι, τα εγκλήματα που διέπραξαν οι στρατιώτες της Βέρμαχτ στο ελληνικό έδαφος, οι σφαγές, τα θύματα και τα καμένα χωριά, αποκρύπτονται πλήρως.

Η γοητεία που ασκεί στον Ρέσλερ η αρχαία Ελλάδα είναι εμφανής σε πολλές φωτογραφίες: ποζάρει μπροστά από γνωστά αξιοθέατα. Πολλά μέλη των γερμανικών δυνάμεων κατοχής τράβηξαν τέτοιες φωτογραφίες. Σε αρκετές φωτογραφίες, ο Ρέσλερ εστιάζει, επίσης, στην απλή αρχιτεκτονική ή στα ερειπωμένα κτίρια. Οι φτωχικές συνθήκες διαβίωσης είναι προφανώς σκόπιμα τονισμένες, προκειμένου να φανούν όλοι οι Έλληνες πρωτόγονοι.

Ο Ρέσλερ δεν φαίνεται στις περισσότερες φωτογραφίες. Αυτό υποδηλώνει ότι τις τράβηξε ο ίδιος. Αν πρόκειται, όμως, για ενδιαφέροντα μοτίβα ή σημαντικά γεγονότα, δίνει τη φωτογραφική μηχανή σε κάποιον άλλον για να είναι στη φωτογραφία.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΙΚΕΣ ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ ΦΩΤΟ 1

Τι βλέπεις;

Η φωτογραφία δείχνει άνδρες σε εργοτάξιο. Μια απότομη βουνοπλαγιά υψώνεται στην αριστερή άκρη της εικόνας, η κορυφή δεν είναι ορατή. Μια χαμηλότερη πλαγιά διακρίνεται στα δεξιά, με μια τομή στο κέντρο. Εδώ υπάρχουν ράγες πάνω στις οποίες στέκονται μικρά ανοιχτά φορτηγά βαγονέτα. Σε αυτά φορτώνονται μπάζα. Οι περισσότεροι από αυτούς που φωτογραφίζονται κάνουν βαριές χωματοουργικές εργασίες στον βράχο με αξίνες και φτυάρια. Το πρώτο πράγμα που παρατηρείτε είναι οι άνθρωποι σε πρώτο πλάνο: μπορείτε να δείτε εργάτες διαφόρων ηλικιών, μερικοί από τους οποίους φορούν σορτς. Ο δεύτερος άντρας από δεξιά είναι ξυπόλητος, όπως και το αγόρι στο τέρμα δεξιά. Φοράει σκισμένα ρούχα και απλώνει το αριστερό του χέρι σε ένα στενό δοχείο, πιθανώς με τρόφιμα μέσα. Είναι αξιοσημείωτο ότι οι άνδρες στη φωτογραφία φορούν καθημερινά ρούχα, κάποιιοι φορούν σκουφάκια, άλλοι έχουν κοντά ξυρισμένα μαλλιά, άλλοι φαίνεται να αφήνουν τα μαλλιά τους πίσω, ένας φοράει γυαλιά. Πολλοί είναι πολύ αδύνατοι. Ένα άτομο ξεχωρίζει στο κέντρο αριστερά της φωτογραφίας. Ο άνδρας φοράει ανοιχτόχρωμα ρούχα, καπέλο, αρβύλες και ένα μακρύ μαχαίρι ή ραβδί στη ζώνη του. Στέκεται πίσω από δύο εργάτες και φαίνεται να τους επιβλέπει.

Ο φωτογράφος στέκεται ελαφρώς πιο πάνω στα δεξιά, πιθανώς πάνω σε διαβρωμένο βράχο. Κοιτάζει προς τα κάτω τους εργάτες στο μπροστινό μέρος της εικόνας. Πάνω τους διακρίνονται ψηλοί βράχοι, οι οποίοι φαίνονται μνημειώδεις, λόγω της επιλογής της γωνίας λήψης.

Τι δεν μπορείτε να δείτε;

Η φωτογραφία δεν αποκαλύπτει ποιοι είναι οι εργάτες, ούτε πόσες ώρες πρέπει να εργάζονται κάθε μέρα, ούτε αν υποφέρουν από πείνα, δίψα και ζέστη. Δεν φαίνεται το μέγεθος των μερίδων του φαγητού τους. Ούτε μαθαίνουμε τίποτα για το πώς συμπεριφέρεται ο άνδρας απέναντι στους εργάτες που επιβλέπει.

Ο φωτογράφος δεν είναι στη φωτογραφία. Ωστόσο, η επιλογή της ελαφρώς υπερυψωμένης θέσης του λείει πολλά γι' αυτόν: Η προοπτική από ψηλά τον κρατά σε ανώτερη θέση από τους εργάτες, ενώ ταυτόχρονα δείχνει την κλίμακα του έργου καθώς φωτογραφίζει από τα κάτω τον ορεινό όγκο και την τομή. Φωτογραφίζει, επίσης, μεγάλο αριθμό εργατών, χωρίς να αποκρύπτει τις απαράδεκτες συνθήκες εργασίας τους.

Τι γνωρίζουμε;

Χάρη σε μερικές σύντομες σημειώσεις σε ολόκληρη τη σειρά φωτογραφιών και ιδίως χάρη στην έρευνα του Ανδρέα Ασσαέλ, που ανακάλυψε τη συλλογή φωτογραφιών, γνωρίζουμε τώρα: Η φωτογραφία απεικονίζει Εβραίους καταναγκαστικούς εργάτες στο εργοτάξιο της Καρυάς, οι οποίοι εκτοπίστηκαν εκεί από τη Θεσσαλονίκη. Με βάση τις επιτόπιες έρευνες του Πανεπιστημίου του Όσναμπρυκ, είναι γνωστό ότι οι άνδρες έπρεπε να σκάψουν στο βουνό μια τομή μήκους 100 μέτρων και βάθους 20 μέτρων.

Υπάρχουν μόνο λίγοι επιζώντες. Αναφέρουν ότι δεν υπάρχει σχεδόν καθόλου φαγητό και ότι οι άνθρωποι δεν έχουν ρούχα εργασίας. Πρέπει να χρησιμοποιούν τα δικά τους ρούχα και παπούτσια. Ο Ανδρέας Ασσαέλ ανακάλυψε ότι υπήρξαν αρκετές μεταφορές Εβραίων από τη Θεσσαλονίκη στο εργοτάξιο της Καρυάς. Καθώς οι άνδρες κουρεύονται πριν από τις μεταφορές, μπορεί να συναχθεί από τον διαφορετικό βαθμό ανάπτυξης των μαλλιών ότι οι εικονιζόμενοι εργάστηκαν στο εργοτάξιο για διαφορετικά χρονικά διαστήματα.

Ο ανοιχτόχρωμα ντυμένος άνδρας είναι πιθανότατα υπάλληλος της οργάνωσης Todt. Αυτό φαίνεται από τα στρατιωτικού τύπου ρούχα. Καθοδηγεί τους Εβραίους καταναγκαστικούς εργάτες και επιβλέπει τις δραστηριότητές τους. Οι επιζώντες αναφέρουν ότι οι Γερμανοί επόπτες και υπάλληλοι της οργάνωσης Todt κακομεταχειρίστηκαν βάνουσα τους καταναγκαστικούς εργάτες και δολοφόνησαν μερικούς από αυτούς.

Χάρη στην έρευνα του Ανδρέα Ασσαέλ, γνωρίζουμε, επίσης, ότι ο φωτογράφος είναι πιθανότατα ο Χαν Ρέσλερ, ο επικεφαλής πολιτικός μηχανικός του εργοταξίου.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΙΚΕΣ ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ ΦΩΤΟ 2

Τι βλέπεις;

Η φωτογραφία απεικονίζει άνδρες σε σιδηροδρομική γραμμή. Οι άνδρες περπατούν σε σειρές των δύο ή τριών ατόμων. Φορούν καθημερινά ρούχα, όχι ρούχα εργασίας. Πολλοί κρατούν, επίσης, κουβέρτες στα χέρια τους. Ορισμένοι φορούν καπέλα- ένας άνδρας έχει ένα μαντήλι δεμένο γύρω από το κεφάλι του. Αυτό θα μπορούσε να είναι ένδειξη ότι θέλει να προστατευτεί από τον ήλιο και τη ζέστη. Ορισμένοι από τους άνδρες έχουν έναν ανοιχτόχρωμο λεκέ στο παλτό ή το σακάκι τους. Με μια πιο προσεκτική εξέταση, μπορεί να διαπιστωθεί ότι πρόκειται για το λεγόμενο εβραϊκό αστέρι, το εξευτελιστικό σήμα που εισήγαγαν οι Ναζί για τον εβραϊκό πληθυσμό.

Ένας άνδρας στην πρώτη σειρά κοιτάζει απευθείας τον φωτογράφο. Ο φωτογράφος στέκεται πάνω από τους άνδρες: πρέπει να τον κοιτάζουν προς τα πάνω, ενώ αυτός τους κοιτάζει προς τα κάτω.

Στο προσκήνιο της εικόνας, ένας ένστολος στέκεται στα δεξιά των γραμμών. Κοιτάζει προς την άλλη κατεύθυνση, προς το τέλος της φάλαγγας, το πρόσωπό του είναι αγνώριστο. Φοράει μπότες, μακρύ παντελόνι και πιθανότατα κρατάει μαχαίρι. Δύο ακόμη ένστολοι στέκονται πιο πίσω. Τα όπλα και οι στολές υποδηλώνουν ότι αυτοί οι τρεις άνδρες φρουρούν τη φάλαγγα των ανδρών.

Υπάρχει ένας τοίχος στα δεξιά των γραμμών και μια πλατφόρμα πάνω από αυτόν. Στην πλατφόρμα αυτή υπάρχουν και άλλοι άνθρωποι που δεν είναι σαφώς αναγνωρίσιμοι. Στο βάθος, δεξιά και αριστερά των γραμμών, υπάρχουν κάποια κτίρια. Η λειτουργία τους δεν μπορεί να διευκρινιστεί. Στο βάθος διακρίνεται μια σήραγγα στην πλαγιά του βουνού, μέσα από την οποία περνά ένα τρένο.

Τι δεν μπορείτε να δείτε;

Η φωτογραφία δεν αποκαλύπτει ποιοι είναι αυτοί οι άνδρες ή από πού προέρχονται. Είναι προφανές ότι μόλις έφτασαν με το τρένο και κατέβηκαν. Ωστόσο, παραμένει ασαφές πόσες ώρες διήρκεσε το ταξίδι, αν ήταν επίπονο, αν υπήρχε φαγητό κατά τη διάρκεια του ταξιδιού ή όχι, αν μεταφέρθηκαν με επιβατικά τρένα ή με βαγόνια για ζώα και αν τα βαγόνια ήταν υπερπλήρη. Δεν μαθαίνουμε τίποτα για το πώς συμπεριφέρονταν οι φρουροί απέναντι στους άνδρες: τη στιγμή που τραβήχτηκε η φωτογραφία, για παράδειγμα, δεν υπάρχει σωματική βία. Ωστόσο, δεν γνωρίζουμε τι συνέβη πριν ή μετά- αν οι άνδρες δέχτηκαν φωνές ή ξυλοδαρμό όταν κατέβηκαν από το τρένο.

Ο φωτογράφος δεν είναι στη φωτογραφία. Επιλέγοντας μια υπερυψωμένη θέση, διατηρεί την εποπτεία και μπορεί να ελέγχει τη δράση. Η προοπτική από ψηλά τον τοποθετεί σε ανώτερη θέση.

Τι γνωρίζουμε;

Οι ετικέτες στο άλμπουμ παρέχουν πληροφορίες σχετικά με τα μέρη στην κατεχόμενη Ελλάδα όπου εργάστηκε ο Ρέσλερ. Ειδικότερα, η έρευνα του Ανδρέα Ασσαέλ, του ανθρώπου που ανακάλυψε την φωτογραφική συλλογή, έδωσε σημαντικές πληροφορίες για τα γεγονότα της εποχής. Ως εκ τούτου, γνωρίζουμε πως η φωτογραφία δείχνει την άφιξη Εβραίων καταναγκαστικών εργατών στο εργοτάξιο της Καρυάς στις 20 Απριλίου 1943. Γνωρίζουμε, επίσης, ότι οι άνδρες προέρχονταν από ένα γκέτο της Θεσσαλονίκης. Συγκεντρώθηκαν και επιλέχθηκαν εκεί πριν μεταφερθούν στην Καρυά. Έπρεπε να παραδώσουν όλα τα τιμαλφή τους και μπορούσαν να πάρουν μαζί τους μόνο ό,τι είχαν πάνω στο σώμα τους. Αυτό εξηγεί τα διαφορετικά ρούχα με τα οποία έπρεπε να εργαστούν οι άνδρες.

Αυτή ήταν η δεύτερη ομάδα Εβραίων από τη Θεσσαλονίκη που μεταφέρθηκε στην Καρυά στις 20 Απριλίου 1943. Άλλοι είχαν ήδη μεταφερθεί στην Καρυά στα μέσα Μαρτίου. Κάποιοι από αυτούς φαίνονται στα δεξιά της εικόνας. Χτίζουν τον τοίχο μιας υπάρχουσας παρακαμπτήριου για την διεύρυνση και την επέκταση της διερχόμενης γραμμής.

Ο Δαβίδ Μπρούδο, ο οποίος έφτασε στην Καρυά ως νέος με τη δεύτερη μεταφορά, περιγράφει τη σκληρή εργασία, αλλά και την κατάσταση των ανδρών που είχαν έρθει πριν από αυτόν:

«Πολύ δύσκολη δουλειά. Έπρεπε να τρυπήσουμε τα βράχια με κομπρέσέρ. Όταν με πήγαν εκεί, είδα εκείνους που είχαν φτάσει νωρίτερα. Ακόμα κι αν τους έλεγες «φύγετε, πηγαίστε σπίτι σας», δεν θα είχαν τη δύναμη».

Ο Σαμ Ναχμίας μεταφέρθηκε, επίσης, στην Καρυά με αυτή τη μεταγωγή και περιγράφει την άφιξη:

«Όταν κατεβήκαμε από το τρένο, ο καθένας από εμάς πήρε ένα άδειο κονσερβοκούτι για να τρώει και ένα άλλο για να κατουράει, επειδή δεν μας επιτρεπόταν να βγούμε από τους κοιτώνες τη νύχτα. Κάποιος που ξέχναγε την κονσερβοκούτι για το φαγητό του, έπρεπε να φάει από το βρώμικο κονσερβοκούτι. Είχαμε τις δικές μας κουβέρτες μόνο τα σακίδια μας είχαν κλαπεί».

Ο άνδρας σε πρώτο πλάνο είναι πιθανώς μέλος της οργάνωσης Todt. Αυτό φαίνεται από τα στρατιωτικού τύπου ρούχα του. Φυλάει τους Εβραίους καταναγκαστικούς εργάτες και επιβλέπει ταυτόχρονα την εργασία τους στο εργοτάξιο. Οι επιζώντες αναφέρουν ότι οι Γερμανοί επόπτες και μέλη της οργάνωσης Todt κακομεταχειρίστηκαν βάνουσα τους καταναγκαστικούς εργάτες, δολοφονώντας μερικούς από αυτούς. Χάρη στην έρευνα του Ανδρέα Ασσαέλ, γνωρίζουμε ακόμη ότι ο φωτογράφος είναι πιθανότατα ο Χανς Ρέσλερ, ο επικεφαλής πολιτικός μηχανικός του εργοταξίου.

- **Πρόσθετο υλικό:** Το κινούμενο σχέδιο «Η προοπτική των καταναγκαστικών εργατών» στον σύνδεσμο [ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ](#) δείχνει την άφιξη από την οπτική γωνία των Εβραίων ανδρών. Συνιστούμε να το χρησιμοποιήσετε ως συμπλήρωμα.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΙΚΕΣ ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ ΦΩΤΟ 3

Τι βλέπεις;

Μια ομάδα περίπου 40 ατόμων στέκεται σε ημικύκλιο απέναντι από την κάμερα και τον φωτογράφο. Στο προσκήνιο διακρίνονται δύο ζευγάρια που παντρεύονται: οι γυναίκες φορούν λευκά φορέματα με πέπλα, οι άνδρες γιορτινά κοστούμια. Οι υπόλοιποι άνθρωποι - κυρίως νεότεροι - είναι επίσης γιορτινά ντυμένοι. Πρόκειται για μια γαμήλια γιορτή. Ορισμένοι από τους εικονιζόμενους κοιτάζουν απευθείας τον φωτογράφο, άλλοι κοιτάζουν δίπλα του ή στο έδαφος. Δείχνουν πολύ σοβαροί, επιφυλακτικοί έως απορριπτικοί, μερικές φορές θλιμμένοι.

Ο φωτογράφος δεν είναι ορατός. Ωστόσο, η διάταξη της ομάδας καθιστά σαφές ότι η φωτογραφία δεν τραβήχτηκε αυθόρμητα. Αντίθετα, οι άνθρωποι έχουν τοποθετηθεί έτσι ειδικά για τη φωτογραφία.

Τι δεν μπορείτε να δείτε;

Δεν είναι σαφές ποιος είναι ο φωτογράφος και ποια είναι η σχέση του με τους ανθρώπους που φωτογραφίζονται. Δεν είναι σαφές πώς προέκυψε αυτή η κατάσταση. Ζήτησε ο φωτογράφος από τους ανθρώπους να σχηματίσουν ένα ημικύκλιο ή η ομάδα ζήτησε από τον φωτογράφο να καταγράψει την ημέρα; Δεν γνωρίζουμε τι συνέβη εκ των προτέρων ή τι συνέβη μετά. Δεν είναι, επίσης, σαφές πού τραβήχτηκε η φωτογραφία.

Τι γνωρίζουμε;

Η σειρά φωτογραφιών φέρει την ένδειξη «Γάμος στον Πολύγυρο» στο λεύκωμα. Η φωτογραφία δείχνει μια γαμήλια γιορτή στον Πολύγυρο, μια κωμόπολη στα βουνά νοτιοανατολικά της Θεσσαλονίκης.

Υπάρχουν άλλες δύο φωτογραφίες από την εκδήλωση - μεταξύ των οποίων και μία στην οποία η γαμήλια πομπή προσπερνά τον φωτογράφο. Αυτό υποδηλώνει ότι ο φωτογράφος σταμάτησε ενεργά τους ανθρώπους για αυτή τη φωτογραφία και τους ζήτησε να παραταχθούν για τη φωτογραφία.

Γνωρίζουμε ότι ο φωτογράφος είναι ο Χανς Ρέσλερ, μέλος της οργάνωσης Todt. Ο Πολύγυρος βρίσκεται κοντά στους πρώην τόπους όπου έδρασε ο Ρέσλερ, όπως διαπίστωσε ο Ανδρέας Ασσαέλ. Μόνο με αυτή τη γνώση, η κατάσταση που απεικονίζεται αποδεικνύεται αναγκαστική. Ο Ρέσλερ έχει προφανώς ζητήσει από τους καλεσμένους του γάμου να τοποθετηθούν με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορεί να τους φωτογραφίσει.

»

Οι συμμετέχοντες στον γάμο υπακούουν τον Ρέσλερ, επειδή ανήκει στις γερμανικές δυνάμεις κατοχής, οι οποίες δρουν εξαιρετικά βάνουσα απέναντι στον ελληνικό πληθυσμό - καίνε τα χωριά, δολοφονούν τους κατοίκους και καταναγκάζουν άλλους να δουλέψουν. Έτσι, οι άνθρωποι αφήνονται να φωτογραφηθούν επειδή εκφοβίζονται ή και φοβούνται. Αυτό αντανakλάται στα πρόσωπά τους και στον τρόπο που κοιτούν προς τα κάτω.

Η φωτογραφία αντικατοπτρίζει, επίσης, το φυλετικά υποκινούμενο αίσθημα ανωτερότητας του Ρέσλερ έναντι των Ελλήνων: η καταπάτηση, δηλαδή το να σταματάει μια ολόκληρη γαμήλια πομπή για να τη φωτογραφήσει, διακόπτοντας την τελετή, είναι για εκείνον αυτονόητη. Τους τοποθετεί με έναν τρόπο που αποτελεί ένα ωραίο μοτίβο γι' αυτόν. Μπορούμε να υποθέσουμε ότι οι γαμήλιες τελετές του φαίνονται «εξωτικές» και ότι θέλει να τις καταγράψει ως απόδειξη των δραστηριοτήτων του.

Η φωτογραφία του Ρέσλερ δεν είναι ασυνήθιστη: πολλοί στρατιώτες που υπηρετούσαν στα κατεχόμενα εδάφη κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου έβγαλαν τέτοιες φωτογραφίες τουριστικού τύπου που δείχνουν τα υποτιθέμενα έθιμα και τις παραδόσεις του τοπικού πληθυσμού.

ΜΑΘΗΣΙΑΚΟΣ ΣΤΟΧΟΣ
ΚΟΜΙΚΣ

ΜΑΘΗΣΙΑΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

Κριτική επίγνωση των τρόπων αναπαράστασης των ιστορικών γεγονότων

Οι μαθητές διδάσκονται ότι η εικόνα του εθνικοσοσιαλισμού χαρακτηρίζεται από την οπτική των δραστών αλλά και γιατί συμβαίνει αυτό: υπάρχει ελάχιστο οπτικό υλικό από την οπτική των θυμάτων.

Οι μαθητές συζητούν τρόπους αντιμετώπισης αυτού του κενού και κατά πόσο τα κόμικς ή οι εικονογραφήσεις είναι το κατάλληλο μέσο γι' αυτό. Θα ασχοληθούν με το ερώτημα πώς μπορεί να απεικονιστεί η βία και το έγκλημα και αν μπορούν και πρέπει να δημιουργηθούν νέες εικόνες για γεγονότα για τα οποία δεν υπάρχουν φωτογραφίες.

- ▶ Το εκπαιδευτικό υλικό δεν επιβάλλει μια ηθική στάση, αλλά στοχεύει να προκαλέσει ερωτήματα και συζητήσεις.
- ▶ Αν υπάρχει αρκετός χρόνος, οι μαθητές μπορούν να αναπτύξουν τη δική τους οπτική γλώσσα για τα γεγονότα στην Καρυά.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην έκθεση και στον ιστότοπο χρησιμοποιούνται κόμικς και κινούμενα σχέδια. Επειδή:

Υπάρχουν πολύ λίγες πηγές για τα γεγονότα στην Καρυά. Τα περισσότερα τα γνωρίζουμε από τις περίπου 80 φωτογραφίες της Καρυάς που τράβηξε ο μηχανικός και πιστός ναζιστής Χανς Ρέσλερ. Η οπτική του γωνία διαμορφώνει επομένως και την αντίληψή μας. Αλλά η ματιά του είναι συγκεκριμένη: φωτογραφίζει τα κατασκευαστικά του έργα, την εργασία, την πρόοδο. Οι εργάτες είναι μέσο για ένα σκοπό, δεν τον ενδιαφέρουν οι συνθήκες διαβίωσής τους. Το γεγονός ότι η κακή κατάσταση της υγείας τους είναι αναγνωρίσιμη σε ορισμένες από τις φωτογραφίες είναι γι' αυτόν αποδεκτό.

Αυτό που δεν μπορεί να δει κανείς είναι οι εμπειρίες των Εβραίων εργατών κατά τη διάρκεια της σκληρής εργασίας τους: απάνθρωπη μεταχείριση, πείνα, ασθένειες, βία, απελπισία, αλλά και αλληλεγγύη μεταξύ τους και το θάρρος να διαφύγουν.

Εδώ είναι που η χρήση των εικονογραφήσεων και των κόμικς μπαίνει στο παιχνίδι: συμπληρώνουν την εικόνα που έχουμε για την Καρυά με την οπτική των θυμάτων. Τα σχέδια στην έκθεση και στον ιστότοπο βασίζονται σε μαρτυρίες πρώην καταναγκαστικών εργατών.

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΥΛΙΚΩΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

- ▶ 2 φύλλα εργασίας ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ Ι και ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΙΙ (για να μοιραστούν)
- ▶ Πληροφορίες για τη θεματική «Ο φωτογράφος» (για να μοιραστεί)
- ▶ Πηγές πληροφοριών για το Ολοκαύτωμα και την καταναγκαστική εργασία (προαιρετικά, για να μοιραστούν)
- ▶ Κείμενο του γραφίστα σχετικά με τη χρήση των σχεδίων στις εκθέσεις (για να μοιραστούν)
- ▶ Τα κινούμενα σχέδια «Η προοπτική των καταναγκαστικών εργατών» και «Η απόδραση» στην ιστοσελίδα στον σύνδεσμο [ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ](#)
- ▶ Μεμονωμένες εικόνες κόμικς (για να μοιραστούν)
- ▶ Λίστα με μια επιλογή κόμικς για το Ολοκαύτωμα και την καταναγκαστική εργασία (για να μοιραστούν)

Για πολλαπλασιαστές

- ▶ Διαδικτυακές σελίδες για το ιστορικό υπόβαθρο

www.occupation-memories.org/deutsche-okkupation/index.html

Ιστορία των Εβραίων στη Θεσσαλονίκη - Βικιπαίδεια,
https://el.wikipedia.org/wiki/Βαλκανική_Εκστρατεία

www.jmth.gr/article-20032014-oi-evraioi-tis-thessalonikis

[https://education.jewishmuseum.gr/category/ekpedefsi/
εκπαίδευση-για-το-ολοκαύτωμα/](https://education.jewishmuseum.gr/category/ekpedefsi/εκπαίδευση-για-το-ολοκαύτωμα/)

ΜΟΡΦΕΣ ΜΑΘΗΣΗΣ

Α) ΔΥΟ ΣΧΟΛΙΚΕΣ ΩΡΕΣ:

ΩΡΑ 1:

5 λεπτά

Συνειρμική προσέγγιση του θέματος στην ολομέλεια

Εργασία: Όταν σκέφτεστε το Ολοκαύτωμα / τη γερμανική κατοχή στην Ελλάδα, τι φωτογραφίες νομίζετε ότι υπάρχουν από αυτό;

Ποιος μπορούσε να βγάλει φωτογραφίες και ποιος όχι;

Τι απεικονίζεται λοιπόν και τι όχι;

10 λεπτά

Βασικά στοιχεία για την εισαγωγή στην ιστορία της γερμανικής κατοχής στην Ελλάδα και την παρουσίαση της Καρυάς ως τόπου καταναγκαστικής εργασίας Εβραίων από τον πολλαπλασιαστή

20 λεπτά

Εργασία: Επεξεργασία πληροφοριών σχετικά με το θέμα σε μικρές ομάδες

Εργαλεία: Καρτέλα ΚΑΡΥΑ 1943

προαιρετικά: Πηγές πληροφοριών για το Ολοκαύτωμα και την καταναγκαστική εργασία

15 λεπτά

Επαναφορά στην τάξη / ενιαία ομάδα και απάντηση σε πιθανές ερωτήσεις

ΩΡΑ 2:

20 λεπτά

Εργασία πάνω στα κόμικς σε μικρές ομάδες

Ομάδα 1: Κινούμενο σχέδιο «Η προοπτική των καταναγκαστικών εργατών»

Ομάδα 2: Εικόνες κόμικς και αποσπάσματα

Ομάδα 3: Κινούμενο σχέδιο «Η απόδραση»

Εργασία:

Περιγράψτε την πρώτη σας εντύπωση από το κόμικ / κινούμενο σχέδιο.

Ποιες προοπτικές απεικονίζονται;

Ποιες είναι οι σκέψεις σας για τον τρόπο με τον οποίο είναι σχεδιασμένο το κόμικ; Σε τι εστιάζεται; Πώς θα περιγράφατε το στυλ;

Σας αρέσει το στυλ; Το βρίσκετε κατάλληλο; Γιατί (όχι);

Ερευνήστε στον ιστότοπο σχετικά με τους ανθρώπους που αναφέρονται στο κόμικ

Εργαλεία: Κόμικς, σύνδεσμος ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ στην ιστοσελίδα, κείμενο του γραφίστα

25 minutes**Μέθοδος: Τριγωνική συζήτηση**

Σε τρεις γωνίες της αίθουσας είναι αναρτημένες γραμμένες θέσεις σχετικά με ένα ερώτημα, ένα θέμα ή ένα πρόβλημα με διαφορετικές οπτικές γωνίες. Οι συμμετέχοντες τοποθετούνται στη θέση με την οποία συμφωνούν. Αρχικά συζητούν σε μικρές ομάδες γιατί έχουν τοποθετηθεί στην επιλεγμένη θέση (αιτιολόγηση, προβληματισμός, ...). Ακολουθεί συζήτηση στην τάξη / ενιαία ομάδα. Ο πολλαπλασιαστής συντονίζει τη συζήτηση.

Θέσεις:

Γωνία 1: Τα γεγονότα γύρω από το Ολοκαύτωμα δεν πρέπει να αναπαρίστανται με βάση τη φαντασία

Γωνία 2: Εάν λείπουν πηγές, είναι θεμιτό να φανταστούμε κάποια γεγονότα. Ωστόσο, είναι σημαντικό να μένουμε πολύ κοντά στα γεγονότα.

Γωνία 3: Κάθε είδος μυθοπλασίας είναι καλό, διότι διατηρεί το θέμα ζωντανό.

► **Σημείωση:** Είναι σημαντικό οι θέσεις να μην είναι αριθμημένες.

Β) ΗΜΕΡΕΣ Ή ΕΒΔΟΜΑΔΕΣ ΜΕ ΠΡΟΤΖΕΚΤ

Διαφορετικές μορφές μάθησης είναι κατάλληλες για μια εβδομάδα με πρότζεκτ ή μια τελική εργασία για τους μαθητές. Συνιστούμε:

1 ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΣ ΜΕ ΤΟ ΜΑΘΗΣΙΑΚΟ ΥΛΙΚΟ, ΤΗΝ ΑΝΑΛΥΣΗ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ Ή/ΚΑΙ ΤΙΣ ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ

Είναι λογικό να συνδυάσετε το υλικό για τα κόμικς με το υλικό για τις βιογραφίες και/ή την ανάλυση φωτογραφιών.

Το υλικό μπορεί να μεταφορτωθεί από την ιστοσελίδα στον σύνδεσμο [ΜΑΘΕΤΕ](#).

Παράδειγμα διαδικασίας:

- ▶ **Βήμα 1: Εργασία με το εκπαιδευτικό υλικό για την ανάλυση φωτογραφιών**
Οι μαθητές αναλύουν τρεις φωτογραφίες από το άλμπουμ του Ρέσλερ. Γνωρίζουν την οπτική του και κατανοούν τα κενά της.
- ▶ **Βήμα 2: Εργασία με το εκπαιδευτικό υλικό για τις βιογραφίες**
Οι μαθητές ασχολούνται με ανθρώπους που αναγκάστηκαν να εργαστούν στην Καρυά. Με την ενασχόλησή τους με τις βιογραφίες, κατανοούν καλύτερα τα γεγονότα στην Καρυά και συμπληρώνουν την οπτική γωνία του Ρέσλερ για τους δράστες με την οπτική γωνία των ανθρώπων που αναγκάστηκαν να εργαστούν.
- ▶ **Βήμα 3: Εργασία με τα κόμικς**
Οι μαθητές αναλύουν τα κόμικς, τα μαθαίνουν ως συμπλήρωμα και τα αξιολογούν.
Εργαλεία: κόμικς, κείμενο του σχεδιαστή, προαιρετικά: κείμενο εισαγωγής
- ▶ **Βήμα 4: Σχεδιάζοντας το δικό σας κόμικ**
Με βάση τις πιο λεπτομερείς γνώσεις τους για τους χαρακτήρες, οι μαθήτριες και οι μαθητές μπορούν να δημιουργήσουν τα δικά τους σχέδια, να αναπτύξουν σενάρια και σχέδια για σειρές εικόνων, όπως στα κόμικς, ή ακόμη και να δημιουργήσουν ταινίες κινουμένων σχεδίων.
- ▶ **Σημείωση:** Ένα παράδειγμα μαθητικής εργασίας σχετικά με τις βιογραφίες των ανδρών που αναγκάστηκαν να εργαστούν στην Καρυά μπορείτε να βρείτε στην ιστοσελίδα στον σύνδεσμο [ΕΡΕΥΝΑ](#).

2 ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΚΟΜΙΚΣ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΩΝ ΔΙΚΩΝ ΣΑΣ ΚΟΜΙΚΣ

Η μαθησιακή ενότητα με τα κόμικς για την Καρυά μπορεί να επεκταθεί ώστε να συμπεριλάβει έρευνα σχετικά με κόμικς για το Ολοκαύτωμα και τη ναζιστική καταναγκαστική εργασία, και οι μαθητές μπορούν στη συνέχεια να σχεδιάσουν τα δικά τους κόμικς.

Πιθανή διαδικασία:

- ▶ **Βήμα 1: Έρευνα για τα κόμικς**
Οι μαθητές και οι μαθήτριες ερευνούν σε μικρές ομάδες ή μόνοι τους: Ποια κόμικς μπορείτε να βρείτε για το Ολοκαύτωμα ή την καταναγκαστική εργασία;
- ▶ **Βήμα 2: Συγκέντρωση και παρουσίαση**
Παρουσίαση ενός κόμικ για το καθένα θέμα
Συζήτηση των κόμικς στην τάξη/ομάδα:
Ερωτήσεις: Πώς σχεδιάζονται; Τι προοπτικές απεικονίζουν;
- ▶ **Βήμα 3: Δημιουργία του κόμικ**
Όπως περιγράφεται στο Β, οι μαθητές δημιουργούν το δικό τους κόμικ για τα γεγονότα στην Καρυά ή τη ζωή ενός προσώπου.

ΜΑΘΗΣΙΑΚΟ ΥΛΙΚΟ Ι

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ:

- ▶ Όταν σκέφτεστε το Ολοκαύτωμα / τη γερμανική κατοχή στην Ελλάδα, ποιες φωτογραφίες νομίζετε ότι υπάρχουν από αυτό;
- ▶ Ποιος τράβηξε τις φωτογραφίες και ποιος όχι;
- ▶ Τι πιστεύετε: Τι απεικονίζεται και τι όχι;

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ (ΠΡΟΑΙΡΕΤΙΚΑ): ΠΗΓΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΑΤΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Δεν υπάρχουν σχεδόν καθόλου πηγές για τα γεγονότα στην Καρυά. Η εικόνα που έχουμε για τα γεγονότα αυτά διαμορφώνεται από τις 80 περίπου φωτογραφίες από το άλμπουμ του Χανς Ρέσλερ. Η ματιά του φωτογράφου διαμορφώνει επομένως και την αντίληψή μας. Αλλά η ματιά του είναι συγκεκριμένη: είναι Γερμανός πολιτικός μηχανικός και πιστός ναζιστής. Κατά συνέπεια, φωτογράφιζε κυρίως την πρόοδο των κατασκευαστικών εργασιών.

Υπάρχουν πολλά που δεν απεικονίζουν οι φωτογραφίες: τις εμπειρίες των καταναγκαστικών εργατών, οι οποίες χαρακτηρίζονται από σκληρή εργασία, πείνα, ασθένειες, έλλειψη υγιεινής, φόβο και βία- τις δολοφονίες που διέπραξαν οι Γερμανοί εναντίον των εργατών- την απελπισία τους, αλλά και την αλληλεγγύη που επικρατεί μεταξύ όσων πρέπει να εκτελούν καταναγκαστική εργασία στην Καρυά.

Επειδή κανείς δεν μπορούσε να το φωτογραφίσει: οι Εβραίοι που εκτοπίστηκαν από το γκέτο της Θεσσαλονίκης στην Καρυά έπρεπε να αφήσουν πίσω όλα τα υπάρχοντά τους. Έτσι, κανείς δεν είχε μαζί του φωτογραφική μηχανή και ακόμη και αν κάποιος είχε καταφέρει να περάσει κρυφά μία στο στρατόπεδο, η φωτογράφιση απαγορευόταν.

Αυτή η ανισορροπία είναι χαρακτηριστική για την ιστορία του Ολοκαυτώματος και της καταναγκαστικής εργασίας: υπάρχουν σχεδόν μόνο φωτογραφίες των δραστών πολλών από τα ναζιστικά εγκλήματα. Οι άνθρωποι που έπεσαν θύματα δεν είχαν την ευκαιρία να τραβήξουν φωτογραφίες. Γνωρίζουμε την οπτική τους -αν καθόλου- από συνεντεύξεις, ημερολογιακές εγγραφές, σκίτσα, ζωγραφιές ή μερικές κρυφά τραβηγμένες φωτογραφίες.

Δεν γνωρίζουμε σκίτσα και ζωγραφιές των αναγκαστικών εργατών για την Καρυά, παρά μόνο τις μαρτυρίες των επιζώντων. Ως εκ τούτου, οι διοργανωτές της έκθεσης αποφάσισαν να δημιουργήσουν εικονογραφήσεις και κινούμενα γραφικά μυθιστορήματα με βάση αυτές τις αφηγήσεις. Μπορείτε να βρείτε τις σκέψεις των εικονογράφων στο Μαθησιακό Υλικό II. Προσπάθησαν να μείνουν όσο το δυνατόν πιο κοντά στις αφηγήσεις των επιζώντων. Παρόλα αυτά, κάποια πράγματα επινοήθηκαν, επειδή δεν υπάρχουν φωτογραφίες.

Υπάρχει μια μακρά συζήτηση μεταξύ ιστορικών και άλλων εμπειρογνομόνων σχετικά με το αν τα γεγονότα γύρω από το Ολοκαύτωμα μπορούν να απεικονιστούν με αυτόν τον τρόπο. Ορισμένοι είναι της άποψης ότι είναι καλό και σημαντικό να υπάρχει ένα συμπλήρωμα στις φωτογραφίες που τράβηξαν οι δράστες. Άλλοι είναι της γνώμης ότι αυτού του είδους οι εικασίες είναι λανθασμένες και ότι ορισμένα γεγονότα δεν μπορούν ή δεν πρέπει να απεικονίζονται.

Τι πιστεύετε;

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΘΕΜΑΤΙΚΗ: Ο ΦΩΤΟΓΡΑΦΟΣ

Ο Χανς Ρέσλερ (Hanns Rössler) – γεννημένος στη Νυρεμβέργη το 1905 – εργάστηκε στην κατασκευή αυτοκινητοδρόμων στην Κάτω Φραγκονία πριν από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και γνώρισε τη μελλοντική του σύζυγο Hilde (Χίλντε) (1908–2007) σε ένα δασικό φυλάκιο κοντά στο Bad Brückenau (Μπααντ Μπρύνκενάου). Από τον γάμο δε γεννήθηκαν παιδιά. Ο Ρέσλερ προσχωρεί στο NSDAP (Εθνικοσοσιαλιστικό Γερμανικό Εργατικό Κόμμα, Εν Ες Ντε Α Πε) το 1930. Κατά τη διάρκεια του πολέμου τοποθετείται στα Βαλκάνια και από το 1942 εργάζεται σε διάφορες τοποθεσίες στην Ελλάδα ως επικεφαλής εργοταξίων για την Οργάνωση Todt (ΟΤ, Τοτ), μεταξύ άλλων στην Καρυά. Μετά τον πόλεμο, ο Ρέσλερ εργάστηκε στην Fränkische Überlandwerk AG (σήμερα N-Ergie AG, Φρένκισε Ύμπερλαντ-βερκ Α Γκε, Εν-εργκί Α Γκε), έναν περιφερειακό προμηθευτή ηλεκτρικής ενέργειας στο Roth (Ροτ). Το ζεύγος Ρέσλερ ταξίδευε πολύ, μεταξύ άλλων και στην Ελλάδα. Μέχρι το θάνατό του το 1995, ο Ρέσλερ ζούσε με τη σύζυγό του σε μια μικρή μονοκατοικία στην Freiligrathstraße (Φράιλιχ-ράατ-στράσε) στο Ροτ.

Ως υπεύθυνος εργοταξίου, ο Ρέσλερ φωτογραφίζει τα κατασκευαστικά του έργα. Επικεντρώνεται στην πρόοδο των κατασκευαστικών εργασιών και στην επιτυχή ολοκλήρωσή τους. Αυτό φανερώνει η αντικειμενικότητα με την οποία φωτογραφίζει τους αναγκαστικούς εργάτες: Ο Ρέσλερ δεν έχει κανέναν ενδοιασμό σχετικά με την εκμετάλλευση του ελληνικού πληθυσμού- του φαίνεται φυσιολογικό. Ως υπεύθυνος του εργοταξίου, ο Ρέσλερ είναι υπεύθυνος για τη χρήση καταναγκαστικής εργασίας και επομένως και για τις απάνθρωπες συνθήκες στα εργοτάξια.

Πολλές από τις φωτογραφίες του Ρέσλερ κάνουν την παραμονή του στην κατεχόμενη Ελλάδα να φαίνεται σαν μια τουριστική απόλαυση, την οποία μπορεί να παρουσιάσει περήφανα στην πατρίδα του. Έτσι, τα εγκλήματα που διέπραξαν οι στρατιώτες της Βέρμαχτ στο ελληνικό έδαφος, οι σφαγές, τα θύματα και τα καμένα χωριά, αποκρύπτονται πλήρως.

Η γοητεία που ασκεί στον Ρέσλερ η αρχαία Ελλάδα είναι εμφανής σε πολλές φωτογραφίες: ποζάρει μπροστά από γνωστά αξιοθέατα. Πολλά μέλη των γερμανικών δυνάμεων κατοχής τράβηξαν τέτοιες φωτογραφίες. Σε αρκετές φωτογραφίες, ο Ρέσλερ εστιάζει επίσης στην απλή αρχιτεκτονική ή στα ερειπωμένα κτίρια. Οι φτωχικές συνθήκες διαβίωσης είναι προφανώς σκόπιμα τονισμένες, προκειμένου να φανούν όλοι οι Έλληνες πρωτόγονοι.

Ο Ρέσλερ δεν φαίνεται στις περισσότερες φωτογραφίες. Αυτό υποδηλώνει ότι τις τράβηξε ο ίδιος. Αν πρόκειται, όμως, για ενδιαφέροντα μοτίβα ή σημαντικά γεγονότα, δίνει τη φωτογραφική μηχανή σε κάποιον άλλον για να είναι στη φωτογραφία.

ΜΑΘΗΣΙΑΚΟ ΥΛΙΚΟ ΙΙ

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΕΣ:

- ▶ Περιγράψτε την πρώτη σας εντύπωση από το σκίτσο/κόμικ.
- ▶ Ποιες προοπτικές απεικονίζονται;
- ▶ Ποιες είναι οι σκέψεις σας σχετικά με τον τρόπο σχεδίασης των κόμικς/εικονογραφήσεων;
Ποια είναι η εστίαση; Πώς θα περιγράφατε το στυλ;
- ▶ Σας αρέσει το στυλ;
Το βρίσκετε κατάλληλο;
Γιατί (όχι);

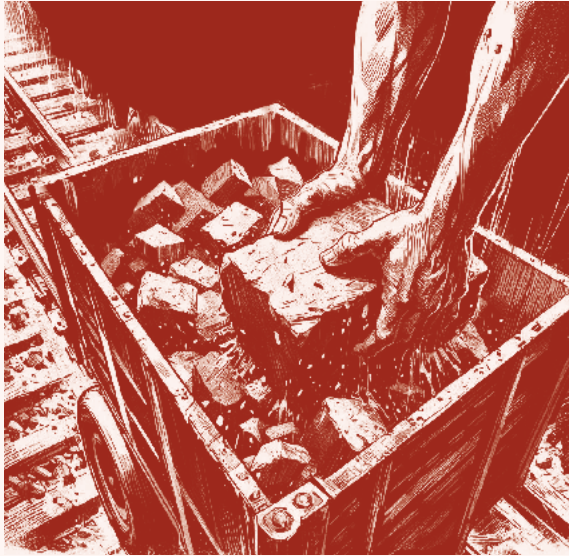

ΚΟΜΙΚΣ/ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΠΟΥ ΕΖΗΣΑΝ ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

«Κάποιος προσπάθησε να σπρώξει το βαγονέτο και ο επιστάτης τον σκότωσε με πιστόλι. Υπήρχαν εργοδηγοί που ήταν ακόμη πιο σαδιστές και κάρφωσαν μια ξιφολόγχη στην πλάτη του Εβραίου που έσπρωχνε το βαγονέτο, αφαιρώντας του έτσι τη ζωή.»

Ισάκ Κοένκα

«Δουλεύαμε 12 ώρες μέρα και νύχτα χωρίς διάλειμμα.
Από την πρώτη κιόλας μέρα η δουλειά ήταν πολύ σκληρή,
έπρεπε να κουβαλάμε πέτρες βάρους 200 κιλών.
Την πρώτη κιόλας νύχτα σκότωσαν δύο νέους άνδρες,
θυμάμαι πολύ καλά εκείνη τη νύχτα.»

Σμουέλ Αρδίττη

«Μερικές φορές περνούσαν τρένα με Ιταλούς στρατιώτες και φωνάζαμε »ragnozza, ragnozza« (πανιότα), που στα ιταλικά σημαίνει »ψωμί. Μας πετούσαν λίγο ψωμί, οι Ιταλοί.»

Σαμ Κοέν

«Μας φέρθηκαν τόσο άσχημα που νόμιζα
ότι η Καρυά ήταν η επίγεια κόλαση.»

Ισάκ Κοένκα

«Οι βράχοι ήταν σαν λεπίδες. Δεν μπορούσες να περπατήσεις πάνω τους. Φυσικά, είχα απλά παπούτσια που θα χάλαγαν σε χρόνο μηδέν. Έτσι πήρα τα μανίκια του παλτού μου και τα έβαλα στα πόδια μου. Γιατί αιμορραγούσαν συνέχεια.»

Σαμ Κοέν

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ: Η ΑΠΟΨΗ ΤΟΥ ΓΡΑΦΙΣΤΑ

Ο ΣΧΕΔΙΑΣΤΗΣ Jan Wünsche από το στούντιο σχεδιασμού FORM-ID του Βερολίνου για τα κόμικς

Τα κόμικς αποκτούν ολοένα και μεγαλύτερη σημασία στις μουσειακές εκθέσεις και στο εκπαιδευτικό έργο. Αυτή η μορφή οπτικής αφήγησης, η οποία κυμαίνεται από λεπτομερή σχέδια έως αφηρημένες απεικονίσεις, ανοίγει νέες δυνατότητες για την επαφή με ιστορικά γεγονότα. Στο πλαίσιο των μνημείων ειδικότερα, ωστόσο, πρέπει να θέσουμε στους εαυτούς μας δύο κρίσιμα ερωτήματα: Επιτρέπεται άραγε να οπτικοποιήσουμε εγκλήματα όπως οι σφαγές ή, στην περίπτωσή μας, τα δεινά των Εβραίων καταναγκαστικών εργατών στην Καρυά; Πόσες (εικονογραφικές) ελευθερίες μπορούμε να επιτρέψουμε όταν δημιουργούμε ένα κόμικ βασισμένο σε ιστορικά γεγονότα;

Όπως θα περιμένατε, θα απαντούσαμε στην πρώτη ερώτηση με ένα ηχηρό «ναι». Ωστόσο, αυτό το «ναι» συνοδεύεται από μια μεγάλη ευθύνη εκ μέρους των επιμελητών και των εικονογράφων. Διότι το τι και το πώς προβάλλεται κάτι καθώς και το τι σκόπιμα δεν προβάλλεται είναι εδώ καθοριστικό. Η επιλογή αυτή πρέπει να γίνεται πάντα με σεβασμό προς τα θύματα και με μεγάλη ευαισθησία.

Το δεύτερο ερώτημα είναι κάπως πιο δύσκολο να απαντηθεί. Πρώτον, είναι στη φύση των πραγμάτων ότι ένα σχέδιο έχει κάτι το φανταστικό. Για παράδειγμα, ζωγραφίζουμε ανθρώπους που δεν ξέρουμε ακριβώς πώς έμοιαζαν. Απεικονίζουμε καταστάσεις στις οποίες - δόξα τω Θεώ - δεν ήμασταν εκεί. Ωστόσο, σε αυτό το σημείο υπεισέρχεται το πραγματολογικό στοιχείο, χωρίς το οποίο δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί μια παρουσίαση στο πλαίσιο του μνημείου. Πρώτον, χρησιμοποιήσαμε τις μαρτυρίες των επιζώντων για την πλοκή και ως βάση για τη δημιουργία των σχεδίων. Ενσωματώσαμε επίσης αποφθέγματα απευθείας στα κινούμενα σχέδια και στα κόμικς. Από εκεί και πέρα, βέβαια, το θέμα είναι μια τεράστια ποσότητα λεπτομέρειας: η σωστή στολή, το σχήμα των φορητών ή των κομπρεσέρ ή η απεικόνιση των ανταρτών του ΕΛΑΣ, του Ελληνικού Λαϊκού Απελευθερωτικού Στρατού. Σίγουρα δεν είχαν κόκκινο αστέρι στο πηλίκιό τους, όπως στα πρώτα μας σχέδια.

Για την έκθεση «Καρυά 1943», επιλέξαμε σκόπιμα διαφορετικές αφηγηματικές προσεγγίσεις. Από τη μία πλευρά, χρησιμοποιούμε αυτοτελείς αφηγηματικές ενότητες και τις παρουσιάζουμε ως αλληλένδετες δράσεις με τη μορφή σύντομων κινούμενων σχεδίων. Από την άλλη, βασίζομαστε σε μεμονωμένες εικόνες που απεικονίζουν αποσπασματικά τη ζωή, την εργασία και τον πόνο των καταναγκαστικών εργατών στο εργοτάξιο. Η συνολική εικόνα αυτών των τρομερών γεγονότων αναδύεται έτσι μόνο στο μυαλό του επισκέπτη.

Όλες αυτές οι μορφές αναπαράστασης ενώνονται με την εσκεμμένη αποφυγή επινοημένων διαλόγων και κειμένων. Αντίθετα, τα μυθοπλαστικά στοιχεία των σχεδίων αποκτούν την πραγματική βάση και την αυθεντικότητά τους μέσω των αποσπασμάτων των επιζώντων.

Ένα ίσως μάλλον δυσδιάκριτο σχέδιο μου αρέσει ιδιαίτερα σε αυτό το πλαίσιο. Αφού ο Ανδρέας Ασσαέλ ανακάλυψε και αγόρασε το άλμπουμ σε μια υπαίθρια αγορά κοντά στο Μόναχο, άρχισε να μελετάει εντατικά το εύρημά του. Για να αποκτήσει μια καλύτερη εικόνα του εργοταξίου, το σχεδίασε χρησιμοποιώντας τις φωτογραφίες από το άλμπουμ. Στη συνέχεια ενσωματώσαμε αυτό το πρωτότυπο σχέδιό του σε ένα νέο σχέδιο.

Κατά την άποψή μας, τα κόμικς μπορούν σίγουρα να αποτελέσουν μια χρήσιμη προσθήκη στα εκθέματα, τα έγγραφα, τις φωτογραφίες και τα κείμενα μιας έκθεσης.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΚΟΜΙΚΣ ΚΑΙ ΚΙΝΟΥΜΕΝΩΝ ΣΧΕΔΙΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΑΤΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

MAUS. Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΠΟΙΟΥ ΠΟΥ ΕΠΕΖΗΣΕ.

Art Spiegelmann, Zoobus, Αθήνα 2008.

Ίσως το πιο γνωστό έργο για το Ολοκαύτωμα σε μορφή κόμικς. Στο «Maus», ο Art Spiegelman αφηγείται την ιστορία του πατέρα του, επιζώντα του Άουσβιτς. Οι Εβραίοι απεικονίζονται ως ποντίκια, οι Γερμανοί ως γάτες και άλλες εθνικότητες ως διάφορα ζώα. Το «Maus» θεωρείται ένα από τα πρώτα κόμικς που αναγνωρίστηκαν διεθνώς ως λογοτεχνία και κέρδισε το βραβείο Πούλιτζερ.

Η ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ (THE SEARCH).

Από τους Eric Heuvel, Ruudvander Rol και Lies Schippers, Βερολίνο 2010.

«Η αναζήτηση» αφηγείται την ιστορία μιας Εβραίας που, με τη βοήθεια των εγγονών της, αναζητά τα πραγματικά γεγονότα που βίωσε η οικογένειά της κατά τη διάρκεια του Ολοκαυτώματος. Το κόμικ δημιουργήθηκε σε συνεργασία με το Ίδρυμα Άννα Φρανκ.

Ο ΜΠΟΞΕΡ, Η ΑΛΗΘΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΧΕΡΤΣΚΟ ΧΑΦΤ, ΕΠΙΖΗΣΑΝΤΑ ΤΟΥ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑΤΟΣ

του Ράινχαρντ Κλάιστ, Ηλίβατον, Αθήνα 2016

Αυτό το κόμικ βασίζεται στη ζωή του Hertzko Haft, ενός Εβραίου πυγμάχου που αναγκάστηκε να παλαίψει προκειμένου να ψυχαγωγήσει τους ναζί αξιωματικούς κατά τη διάρκεια του Ολοκαυτώματος για να επιβιώσει. Μετά τον πόλεμο, έγινε επαγγελματίας πυγμάχος. Ο Kleist αφηγείται την ιστορία του Haft με ασπρόμαυρα σχέδια και εστιάζει όχι μόνο στο Ολοκαύτωμα, αλλά και στη δύσκολη πορεία επιστροφής στη ζωή.

YOSSEL: 19 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1943

του Joe Kubert, Κολωνία 2005.

Σε αυτό το κόμικ, ο Joe Kubert αφηγείται μια εναλλακτική εκδοχή της ζωής του, στην οποία φαντάζεται πώς θα ήταν η ζωή του αν η οικογένειά του δεν είχε φύγει από την Πολωνία για να γλιτώσει από τους ναζί. Η ιστορία διαδραματίζεται κατά τη διάρκεια της εξέγερσης του γκέτο της Βαρσοβίας. Ο Kubert, ένας από τους πιο γνωστούς Αμερικανούς καλλιτέχνες κόμικς, συνδυάζει φανταστικά και ιστορικά στοιχεία για να δημιουργήσει μια ιστορία αντίστασης και επιβίωσης.

X-MEN: MAGNETO TESTAMENT

Από τους Greg Pak και Carmine Di Giandomenico, Modena 2023.

Αυτό το κόμικ αφηγείται την προϊστορία του γνωστού χαρακτήρα της Marvel, Magneto, και τον παρουσιάζει ως ένα αγόρι από την εβραϊκή κοινότητα στην Πολωνία που επιβιώνει από το Ολοκαύτωμα. Οι εμπειρίες του ως επιζώντα χαρακτηρίζουν αργότερα τον αγώνα του ως υπερήρωα και μαχητή.

AUF DEN SPUREN ROGERS

Florent Silloray, Βερολίνο 2013.

Στο βιβλίο «Στα χνάρια του Ροζέ», ο Florent Silloray αφηγείται την ιστορία του παππού του Ροζέ, ενός Γάλλου στρατιώτη που αιχμαλωτίστηκε από τους ναζί κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί ημερολόγια, επιστολές και αναμνήσεις για να ανασυνθέσει τις εμπειρίες του Ροζέ ως αιχμάλωτου πολέμου και τη δύσκολη επιστροφή του στη Γαλλία. Χρησιμοποιώντας ένα εικονογραφικό αφηγηματικό ύφος, ο Silloray συνδυάζει την προσωπική οικογενειακή ιστορία με μια ιστορική επισκόπηση του πολέμου.

DIE GESCHICHTE VON FRANCINE R.

Από τον Boris Golzio, Βερολίνο, 2021.

Ως νεαρή γυναίκα, η Φρανσίν ήταν μέλος της γαλλικής Αντίστασης από το 1943. Η Φρανσίν συνελήφθη από την Γκεστάπο τον Απρίλιο του 1944. Τελικά μεταφέρθηκε στο στρατόπεδο συγκέντρωσης Ravensbrück (Ράφενσμπρύνκ) και από κει στο Watenstedt (Βάτενστέτ), ένα περιφερειακό στρατόπεδο του στρατοπέδου συγκέντρωσης Neuengamme (Νόιενγκάμε), όπου αναγκάστηκε να εργαστεί σε ένα εργοστάσιο οπλισμού. Το κόμικ βασίζεται στις αναμνήσεις της Φρανσίν Ρ., τις οποίες μοιράστηκε με τον συγγραφέα και εικονογράφο του βιβλίου, Boris Golzio, όταν ήταν 78 ετών.

ICH, RENÉ TARDI, KRIEGSGEFANGENER IM STALAG IIB.

Από τον Jaques Tardi, Ζυρίχη 2013.

Ο Jacques Tardi σχεδιάζει ένα κόμικ βασισμένο στις αναμνήσεις του πατέρα του René Tardi. Εκείνος τον είχε ενθαρρύνει 40 χρόνια μετά το τέλος του πολέμου να γράψει για τη θητεία του σε ένα γερμανικό στρατόπεδο καταναγκαστικής εργασίας για Γάλλους αιχμαλώτους πολέμου. Ο Ρενέ πέρασε σχεδόν πέντε χρόνια στην αιχμαλωσία. Αφηγείται τον πόλεμο και την καθημερινή ζωή στο στρατόπεδο με γλώσσα ενίοτε χονδροειδή.

«IM MÄRKISCHEN SAND»

Διαδικτυακό ντοκιμαντέρ των Katalin Ambrus, Nina Mair και Matthias Neumann με κινούμενα σχέδια του Cosimo Miorelli, 2016.

Είναι μια ιστορία φρίκης, αλλά και θάρρους, φιλίας, αλληλεγγύης και αξιοπρέπειας. Το διαδικτυακό ντοκιμαντέρ αφηγείται την ιστορία του τέλους του πολέμου στο Treuenbrietzen (Τρόιενμπρίτσεν), νοτιοδυτικά του Βερολίνου. Στις 23 Απριλίου 1945, η Βέρμαχτ προχώρησε στη σφαγή καταναγκαστικών εργατών από το τοπικό εργοστάσιο πυρομαχικών. 127 Ιταλοί κρατούμενοι στρατιωτικοί πυροβολήθηκαν σε ένα λάκκο με άμμο, τέσσερις επέζησαν ανάμεσα στα πτώματα. Αυτοί αφηγούνται την ιστορία για τις επόμενες γενιές. Η ταινία είναι μια προσέγγιση της ιστορίας του τόπου με πολλούς πρωταγωνιστές και προοπτικές.

**ONLINE ΠΑΙΧΝΙΔΙ «FORCED ABROAD»
ΚΑΙ ΚΟΜΙΚ «JAN BAZUIN. DIARY OF A FORCED LABOURER»**

με εικονογράφηση της Barbara Yelin, Paintbucket Games 2022.

Jan Bazuin. Το «Ημερολόγιο ενός καταναγκαστικού εργάτη» αφηγείται την ιστορία του Jan Bazuin, ενός Ολλανδού καταναγκαστικού εργάτη κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ο οποίος αναγκάστηκε να εργαστεί στη Γερμανία. Βασισμένο στο ημερολόγιό του, το graphic novel, εικονογραφημένο από την Barbara Yelin, παρακολουθεί τις σκληρές συνθήκες διαβίωσης του Jan, τον καθημερινό αγώνα του για επιβίωση και τη λαχτάρα του για ελευθερία.

ΑΪΒΑΛΙ.

Από τον Soloup (Αντώνης Νικολόπουλος), Αθήνα 2014.

Το «Αϊβαλί» είναι ένα ιστορικό κόμικ που ασχολείται κυρίως με την ελληνοτουρκική ανταλλαγή πληθυσμών του 1922 και τις επακόλουθες τύχες των προσφύγων. Αν και το Ολοκαύτωμα δεν είναι το κύριο θέμα, το βιβλίο πραγματεύεται τη ζωή και τον εκτοπισμό των Εβραίων στην περιοχή του Αιγαίου, η οποία εντάσσεται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο διώξεων και εκτοπισμών στην ελληνική ιστορία.

ΜΑΘΗΣΙΑΚΟΣ ΣΤΟΧΟΣ
ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΜΑΘΗΣΙΑΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

Γνωριμία με τις ιστορίες της ζωής των πρώην καταναγκαστικών εργατών

Η εξέταση των βιογραφιών των Εβραίων καταναγκαστικών εργατών έχει ως στόχο να μεταφέρει στους μαθητές ποιοι ήταν οι άνθρωποι που εκτοπίστηκαν στην Καρυά: από πού προέρχονταν, ποιο ήταν το οικογενειακό τους υπόβαθρο, πώς άλλαξαν τη ζωή τους ο πόλεμος, η κατοχή, η καταναγκαστική εργασία και το Ολοκαύτωμα, πώς προσπάθησαν να παραμείνουν ικανοί να δράσουν και πώς συνέχισαν να ζουν μετά το τέλος του πολέμου.

Η έμφαση δεν δίνεται στη χρονολογική παρουσίαση των γεγονότων της ζωής, αλλά στην προσπάθεια να αποκτηθεί μια εντύπωση της προσωπικότητας και των συνθηκών διαβίωσής της.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι μαθητές μαθαίνουν τις **βιογραφίες επτά** Εβραίων ανδρών που υποχρεώθηκαν σε καταναγκαστική εργασία στην Καρυά. 300-500, κυρίως νέοι, εκτοπίστηκαν από το γκέτο της Θεσσαλονίκης στην Καρυά. Κάποιοι κατάφεραν να δραπετεύσουν, κάποιοι πέθαναν επιτόπου. Οι επιζώντες απελάθηκαν σε γερμανικά στρατόπεδα συγκέντρωσης ή εξόπωσης μετά το κλείσιμο του εργοταξίου.

Υπάρχει ελάχιστο βιογραφικό υλικό και σχεδόν καθόλου μαρτυρίες αυτοπτών μαρτύρων, καθώς οι περισσότεροι Εβραίοι καταναγκαστικοί εργάτες δολοφονήθηκαν ενώ ο πολιτισμός τους αλλά και το περιβάλλον τους καταστράφηκαν. Ο ακριβής αριθμός είναι άγνωστος. Κατά συνέπεια, γνωρίζουμε πολύ λίγα τόσο για τους ανθρώπους όσο και τα γεγονότα στην Καρυά. Επιπλέον, έχει διεξαχθεί ελάχιστη έρευνα και δεν έχουν συγκεντρωθεί σχεδόν καθόλου έγγραφα. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η καταναγκαστική εργασία του εβραϊκού πληθυσμού στην κατεχόμενη Ελλάδα έπαιξε ελάχιστο ρόλο στη γερμανική και ελληνική κουλτούρα μνήμης.

Σχεδόν τίποτα δεν είναι γνωστό για εκείνους τους καταναγκαστικούς εργάτες από την Καρυά που δολοφονήθηκαν σε στρατόπεδα εξόντωσης ή για όσους που πέθαναν κατά τη διάρκεια της καταναγκαστικής εργασίας. Οι ιστορίες τους είτε δεν μπορούν να ειπωθούν ή είτε μπορούν να ειπωθούν μόνο ελλιπώς.

► **Συνιστούμε να επισημάνετε και να αντιμετωπίσετε ενεργά αυτό το κενό: δεν υπάρχει σχεδόν καμία πληροφορία ή ιστορικό υλικό για όσους δολοφονήθηκαν στο Ολοκαύτωμα.**

Οι **συνεντεύξεις** που δίνουν οι επιζώντες πολλά χρόνια αργότερα παίζουν σημαντικό ρόλο στην ανακατασκευή των ιστοριών ζωής. Προσφέρουμε μια ενότητα για την ανάλυση πηγών προφορικής ιστορίας στο πλαίσιο του **Γ**).

Τα ιστορικά γεγονότα επηρεάζουν τις οικογένειες για πολλές γενιές. Διαμορφώνουν εμπειρίες, αξίες και αφηγήσεις. Οι τραυματικές εμπειρίες μεταβιβάζονται με αυτόν τον τρόπο ή μεταβιβάζονται και απευθείας μέσα στις οικογένειες. Ακόμη και αν έχουν περάσει πολλά χρόνια, η ιστορία δεν κλείνει, αλλά επηρεάζει τις σκέψεις, την ταυτότητα και τις πράξεις των ανθρώπων που ζουν σήμερα. Για το λόγο αυτό, στο υλικό αυτό περιλαμβάνονται και οι ομιλίες και οι εκτιμήσεις συγγενών επιζώντων.

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΥΛΙΚΩΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

- ▶ **Φύλλο εργασίας ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ**, κατάλληλο για όλες τις βιογραφίες
- ▶ Σύνδεσμοι ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ και ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ στον ιστότοπο
- ▶ **Υλικό** (κείμενα, φωτογραφίες, βίντεο) για κάθε βιογραφία

Για πολλαπλασιαστές της γνώσης

- ▶ Πρόσθετες, εμπειριστατωμένες ερωτήσεις για όλες τις βιογραφίες
- ▶ Διαδικτυακές σελίδες για το ιστορικό υπόβαθρο

www.occupation-memories.org/deutsche-okkupation/index.html

Ιστορία των Εβραίων στη Θεσσαλονίκη – Βικιπαίδεια,
https://el.wikipedia.org/wiki/Βαλκανική_Εκστρατεία

www.jmth.gr/article-20032014-oi-evraioi-tis-thessalonikis

[https://education.jewishmuseum.gr/category/ekpedefsi/
ekpaiδευση-για-to-ολοκαύτωμα/](https://education.jewishmuseum.gr/category/ekpedefsi/ekpaiδευση-για-to-ολοκαύτωμα/)

ΜΟΡΦΕΣ ΜΑΘΗΣΗΣ

Α) ΔΥΟ ΣΧΟΛΙΚΕΣ ΩΡΕΣ

ΩΡΑ 1:

10 λεπτά

Σύντομη εισαγωγή στο πλαίσιο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου στην Ελλάδα από τον πολλαπλασιαστή.

25 λεπτά

Εργασία: Εργαστείτε με τις βιογραφίες σε μικρές ομάδες

Εργαλεία: Κείμενο και βιογραφίες στην ιστοσελίδα, υλικό για τους ανθρώπους, Φύλλο εργασίας ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

10 λεπτά

Συλλογή ανοικτών ερωτήσεων και διευκρίνισή τους στην τάξη/ομάδα

ΩΡΑ 2:

5 λεπτά

Διευκρίνιση των ανοικτών ερωτήσεων

35 λεπτά

Εργασία: Σύντομη παρουσίαση του προσώπου (το πολύ πέντε λεπτά ανά ομάδα)

5 λεπτά

ανταλλαγής απόψεων και ανατροφοδότησης

Β) ΗΜΕΡΕΣ Ή ΕΒΔΟΜΑΔΕΣ ΜΕ ΠΡΟΤΖΕΚΤ

1. ΣΕ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟ ΜΕ ΤΟ ΜΑΘΗΣΙΑΚΟ ΥΛΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Οι βιογραφικές εργασίες είναι κατάλληλες για ημέρες ή για μια εβδομάδα με πρότζεκτ. Οι μαθήτριες και οι μαθητές μπορούν επίσης να αναλάβουν μια πιο σύνθετη και δημιουργική εργασία που να αντανάκλα την ενασχόλησή τους με την ιστορία της ζωής του ατόμου. Αυτό μπορεί να συνδυαστεί με το υλικό του **ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ**.

Το υλικό μπορεί να μεταφορτωθεί από την ιστοσελίδα στον σύνδεσμο **ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ**: karya1943.eu

Πιθανή διαδικασία:

- ▶ **Βήμα 1: Εργασία με τα υλικά του πλαισίου**
Κοινή ανάπτυξη τεκμηριωμένων γνώσεων υποβάθρου με τη βοήθεια του υλικού σχετικά με το πλαίσιο
- ▶ **Βήμα 2: Εργασία με τις βιογραφίες σε μικρές ομάδες**
Εντατική μελέτη μιας βιογραφίας σε μικρές ομάδες με τη βοήθεια του υλικού
- ▶ **Βήμα 3: Δημιουργική επεξεργασία**
Οι μαθητές δημιουργούν ένα απότο αποτέλεσμα που αντανάκλα την ενασχόλησή τους με το αντίστοιχο πρόσωπο που αντανάκλα την ενασχόλησή τους με το συγκεκριμένο πρόσωπο. Πιθανές μορφές είναι:
 - ▶ να γράψετε μια επιστολή στο άτομο
 - ▶ να διεξάγετε μια φανταστική συνέντευξη με έναν πρώην Εβραίο καταναγκαστικό εργάτη
 - ▶ να δημιουργήσετε ένα βίντεο στο TikTok ή ένα reel για την ιστορία του ατόμου
 - ▶ να δημιουργήσετε ένα κόμικ
 - ▶ να γράψετε μια επιστολή σε ένα από τα εγγόνια ή τα παιδιά των επιζώντων

Γ) ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΜΑΘΗΣΙΑΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

1 **ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ ΠΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΓΙΑ ΤΕΛΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ** **Ή ΕΒΔΟΜΑΔΕΣ ΠΡΟΤΖΕΚΤ**

Ο Σαμ Κοέν, ο οποίος ήταν στην Καρυά ως νεαρός, έδωσε το 1997 στο Ίδρυμα Shoah του USC μια συνέντευξη με βίντεο στα αγγλικά για την ιστορία της ζωής του, η οποία διήρκεσε αρκετές ώρες. Σε αυτήν μιλάει λεπτομερώς για την παιδική και νεανική του ηλικία στη Θεσσαλονίκη, την καταναγκαστική εργασία του στην Καρυά, τη διαφυγή του, τη μετανάστευσή του και τη ζωή του στις ΗΠΑ.

Το βίντεο είναι ελεύθερα διαθέσιμο στο YouTube:

www.youtube.com/watch?v=fTA6H0ChY_E

► **Στο πλαίσιο των εβδομάδων πρότζεκτ ή των τελικών εργασιών, συνιστούμε την ανάλυση της συνέντευξης με τον Σαμ Κοέν.**

Οι μαθητές μπορούν να εξετάσουν σε βάθος την ιστορία του, πώς επέζησε από την καταναγκαστική εργασία στην Καρυά και πώς συνέχισε τη ζωή του μετά.

► **Η πλατφόρμα occupation-memories.org περιέχει πολυάριθμες συνεντεύξεις προφορικής ιστορίας με ανθρώπους που επέζησαν από τη γερμανική κατοχή στην Ελλάδα. Εδώ υπάρχουν επίσης μαθησιακές ενότητες. Η εγγραφή είναι απαραίτητη.**

Η κριτική εξέταση των πηγών προφορικής ιστορίας έχει κεντρικό ρόλο σε αυτήν τη διαδικασία. Θα πρέπει να ληφθούν υπόψη οι ακόλουθες πτυχές:

- 1. Υποκειμενικότητα και προοπτική:** οι δηλώσεις στις συνεντεύξεις προφορικής ιστορίας είναι πάντα υποκειμενικές και αντανακλούν τις προσωπικές απόψεις και εμπειρίες του αφηγητή. Είναι σημαντικό να αναγνωρίζεται και να εξετάζεται κριτικά αυτή η υποκειμενική προοπτική.
- 2. Λάθη μνήμης:** οι αναμνήσεις μπορεί να παραμορφωθούν ή να ξεχαστούν με την πάροδο του χρόνου. Τα γεγονότα μπορεί να εξιδανικεύονται ή να δραματοποιούνται εκ των υστέρων, γι' αυτό θα πρέπει να δίνετε προσοχή σε πιθανές ανακρίβειες.
- 3. Νεοαποκτηθείσα γνώση:** η νεοαποκτηθείσα γνώση - μέσω ταινιών, βιβλίων ή ιστοριών από άλλους επιζώντες - μπορεί να επηρεάσει σημαντικά τις αναμνήσεις των αυτοπτών μαρτύρων, αλλάζοντας ή συμπληρώνοντας την αντίληψή τους για τα γεγονότα του παρελθόντος. Οι νέες πληροφορίες οδηγούν συχνά στο να βλέπουν τις εμπειρίες του παρελθόντος υπό διαφορετικό πρίσμα ή να τις ερμηνεύουν εκ νέου ή να συμπληρώνουν κενά που μπορεί να υπάρχουν στη μνήμη του ατόμου.
- 4. Σημασία των αναμνήσεων για την τρέχουσα αυτοεικόνα:** οι αναμνήσεις διαμορφώνονται από το παρόν. Επομένως, η τρέχουσα αυτοεικόνα ενός ατόμου παίζει κεντρικό ρόλο στον τρόπο με τον οποίο οι αναμνήσεις γίνονται αντιληπτές, ερμηνεύονται και λέγονται. Οι άνθρωποι τείνουν να θυμούνται γεγονότα που ταιριάζουν ή υποστηρίζουν την τρέχουσα αυτοεικόνα τους. Οι δυσάρεστες αναμνήσεις ή οι αναμνήσεις που δεν ταιριάζουν με την αυτοεικόνα μερικές φορές αμβλύνονται,

καταπιέζονται ή ξεχνιούνται. Μια συνεπής αυτοεικόνα παρακινεί τους ανθρώπους να αφηγούνται τις εμπειρίες τους με τέτοιο τρόπο ώστε να σχηματίζουν μια συνεκτική και συνεπή ιστορία ζωής. Αυτό προσδίδει στη ζωή τους μια ουσιαστική και κατανοητή δομή, η οποία είναι σημαντική ώστε να νιώθουν καλά.

5. Επιρροή του συνεντεύκτη και της κατάστασης λήψης της

συνέντευξης: η τεχνική των ερωτήσεων και η προσωπική στάση του συνεντεύκτη μπορούν να επηρεάσουν τη συζήτηση και τις απαντήσεις. Επομένως, είναι σημαντικό να εξεταστεί η επιρροή του συνεντεύκτη στο αποτέλεσμα.

Πιθανή διαδικασία:

▶ **Βήμα 1: Ανάπτυξη του πλαισίου**

Κοινή ανάπτυξη τεκμηριωμένων γνώσεων υποβάθρου με τη βοήθεια του υλικού σχετικά με το πλαίσιο

▶ **Βήμα 2: Συζήτηση για το πρότζεκτ USC Shoah Foundation|**

Έρευνα σχετικά με το ιστορικό, την ιδέα, τους στόχους, το πεδίο εφαρμογής, τη μέθοδο, τις παραμέτρους και τον τρόπο διεξαγωγής των συνεντεύξεων κλπ.

▶ **Βήμα 3: Εργαστείτε με το υλικό για τον Σαμ Κοέν**

Εντατική μελέτη της συνέντευξης με τον Σαμ Κοέν, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες των πηγών προφορικής ιστορίας

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΒΑΘΟΣ ΚΑΙ ΒΟΗΘΕΙΑ:

1. Ποια γεγονότα ή εμπειρίες από τη ζωή του περιγράφει ο Σαμ Κοέν ως κομβικά και πώς τα παρουσιάζει στη συνέντευξη;
2. Πώς περιγράφει ο Σαμ Κοέν τις εμπειρίες του στο πλαίσιο της κοινωνικής και πολιτικής κατάστασης της εποχής του; Ποιες πληροφορίες δίνει αυτή η περιγραφή για την ιστορία του Ολοκαυτώματος στην Ελλάδα και τη μεταχείριση των επιζώντων του Ολοκαυτώματος στην Ελλάδα μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο;
3. Ποια συναισθήματα και αντιλήψεις εκφράζει ο Σαμ Κοέν σε σχέση με το παρελθόν του και πώς αυτά σας επηρεάζουν ως ακροατή; Σε ποια σημεία βρίσκετε τον Σαμ Κοέν περισσότερο ή λιγότερο συναισθηματικό; Υπάρχουν εκπλήξεις; Ποιος θα μπορούσε να είναι ο λόγος γι' αυτό;
4. Υπάρχουν σημεία στη συνέντευξη όπου ο Σαμ Κοέν σκόπιμα παραλείπει κάτι ή δεν υπεισέρχεται σε λεπτομέρειες; Γιατί αυτά τα κενά μπορεί να είναι σημαντικά;
5. Πώς θα περιγράφατε το ύφος της συνέντευξης; Σε ποια σημεία ο συνεντεύκτης είναι περισσότερο ή λιγότερο αισθητός; Ποιο ρόλο παίζει η προσωπική σχέση ή η αλληλεπίδραση μεταξύ του Σαμ Κοέν και του συνεντεύκτη στην πορεία και το περιεχόμενο της συνέντευξης;

2 ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΗΣ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗΣ ΥΠΟ ΑΝΤΙΞΟΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΒΑΣΕΙ ΔΥΟ ΒΙΟΓΡΑΦΙΩΝ

Ο Σαμ Ναχμίας κατάφερε να ξεφύγει από την Καρυά. Στη συνέχεια κρύφτηκε από τη χριστιανική οικογένεια Μωρίκη και έτσι επέζησε από το Ολοκαύτωμα. Η οικογένεια του Ανδρέα Ασσαέλ, του ανθρώπου που ανακάλυψε το άλμπουμ για την Καρυά, κατάφερε κι αυτή να επιβιώσει από το Ολοκαύτωμα μόνο και μόνο επειδή κρύφτηκε από χριστιανικές ελληνικές οικογένειες.

Τα δίκτυα συγγενών, φίλων και ομοϊδεατών έπαιξαν κεντρικό ρόλο στη διάσωσή τους, όπως και στη διάσωση άλλων επιζώντων του Ολοκαυτώματος. Τα δίκτυα αυτά οργάνωσαν και συντόνισαν πόρους και κρησφύγετα. Υπό τη συνεχή πίεση να αποφασίσουν αν πρέπει να ενεργήσουν ηθικά ή να προστατεύσουν τη ζωή τους, πολλοί βοηθοί βρέθηκαν αντιμέτωποι με υπαρξιακά διλήμματα.

Οι μαθητές μπορούν να εργαστούν με τις δύο ιστορίες μαζί κατά τη διάρκεια δύο μαθημάτων. Εξετάζουν τα περιθώρια βοήθειας προς τους άλλους και συζητούν τη δυνατότητα αλληλεγγύης και θάρρους ακόμη και κάτω από δύσκολες συνθήκες. Στόχος της συζήτησης είναι να αναγνωρίσουν οι μαθητές ότι ακόμη και κάτω από τις πιο αντίξοες συνθήκες, υπάρχουν ξανά και ξανά άνθρωποι που επιλέγουν να βοηθήσουν τους άλλους.

Πιθανή διαδικασία σε δύο μαθήματα:
ΩΡΑ 1:
10 λεπτά

Σύντομη εισαγωγή στο πλαίσιο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου στην Ελλάδα από τον συντονιστή

25 λεπτά

Εργασία: Εργαστείτε με τις δύο βιογραφίες σε μικρές ομάδες

Μοίρασμα των ερωτήσεων και του υλικού για τους ανθρώπους

Εργαλεία: Σύνδεσμοι ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ και ΚΑΡΥΑ 1943

υλικό για τη διάσωση της οικογένειας Ασσαέλ και του Σαμ Ναχμίας

Ερωτήσεις:

- ▶ Πώς επιβίωσαν αυτοί οι άνθρωποι;
- ▶ Ποιος βοήθησε;
- ▶ Πόσοι άνθρωποι βοήθησαν;
- ▶ Τι θεωρείτε αξιοσημείωτο ή εκπληκτικό στην ιστορία;

10 λεπτά

Ανοιχτού τύπου ερωτήσεις συγκεντρώνονται για συζήτηση σε ολόκληρη την ομάδα

ΩΡΑ 2:
5 λεπτά

Διευκρίνιση των ανοικτών ερωτήσεων

20 λεπτά

Εργασία: Σύντομη παρουσίαση των ανθρώπων και της ιστορίας διάσωσης (μέγιστο: δέκα λεπτά ανά ομάδα)

25 λεπτά

συζήτηση στην τάξη/ενιαία ομάδα ή σε μικρές ομάδες

Ερωτήσεις:
Τι πιστεύετε;

- ▶ Γιατί κάποιοι άνθρωποι αποφάσισαν να βοηθήσουν κατά τη διάρκεια του Ολοκαυτώματος, ενώ άλλοι έκαναν τα στραβά μάτια ή ακόμη και υποστήριζαν τις διώξεις;
- ▶ Ποιοι παράγοντες θα μπορούσαν να έχουν επηρεάσει τη συμπεριφορά τους;
- ▶ Μπορείτε να σκεφτείτε άλλα παραδείγματα θάρρους ή αλληλεγγύης κατά τη διάρκεια του Ολοκαυτώματος;
- ▶ Μπορείτε να σκεφτείτε άλλα παραδείγματα δικτύων υποστήριξης;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

ΕΡΓΑΣΙΑ:

Παρουσιάζει την ιστορία της ζωής του ατόμου.
Με τον τρόπο αυτό, ασχολείται με την περίοδο πριν, κατά τη διάρκεια και μετά τη γερμανική κατοχή στην Ελλάδα.

Χρησιμοποιήστε τις ακόλουθες ερωτήσεις για να σας βοηθήσουν:

- ▶ Τι αντίκτυπο είχε η γερμανική κατοχή στη ζωή του;
- ▶ Πώς θα περιγράφατε την προσωπικότητά του;
Τι το κάνει ξεχωριστό;
- ▶ Τι θα θέλατε να το ρωτήσετε;
- ▶ Μίλησε το άτομο για τις εμπειρίες του μετά τον πόλεμο;
Γιατί νομίζετε ότι το έκανε ή δεν το έκανε;

ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ ΣΑΜ ΚΟΕΝ

Ο Σαμ Κοέν, νεαρός, απάγεται στην Καρυά μαζί με τον φίλο του Τζάκο Καράσσο. Οι δύο τους είναι θαρραλέοι: δραπετεύουν μαζί και επιβιώνουν με μια ομάδα ανταρτών. Τη δεκαετία του 1950, ο Κοέν μεταναστεύει στις ΗΠΑ. Η φιλία του με τον Τζάκο Καράσσο κράτησε όλη του τη ζωή.

Υλικά

- ▶ Κείμενο για την ιστορία της ζωής του
- ▶ Ομιλία του γιου του Τζερόμ Κοέν στα εγκαίνια της έκθεσης «Καρυά 1943. Καταναγκαστική εργασία και Ολοκαύτωμα»
- ▶ Απόσπασμα από το βίντεο της συνέντευξης στον σύνδεσμο [ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ](#) του δικτυακού τόπου
- ▶ Φωτογραφίες από διάφορες φάσεις της ζωής στον ιστότοπο Στον σύνδεσμο [ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ](#)
- ▶ συνέντευξη σε βίντεο από το USC Shoah Foundation από τις 2 Νοεμβρίου 1997 www.youtube.com/watch?v=fTA6H0ChY_E (στα αγγλικά).

Πτυχές που μπορούν να εξεταστούν στο πλαίσιο της βιογραφίας του Σαμ Κοέν:

- ▶ Η φιλία ως παράγοντας ανθεκτικότητας
- ▶ Αλληλεγγύη
- ▶ Θάρρος
- ▶ Επιβίωση με τη βοήθεια μιας αντάρτικης ομάδας
- ▶ Η κατάσταση των Εβραίων επιζώντων στην Ελλάδα μετά τον πόλεμο
- ▶ Μετανάστευση
- ▶ Οπτική των συγγενών

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΒΑΘΟΣ ΚΑΙ ΠΑΡΟΧΗ ΒΟΗΘΕΙΑΣ**Ιστορικό συμβάντος:**

- ▶ Τι μαθαίνουμε για τη ζωή του Σαμ Κοέν μέχρι τη γερμανική εισβολή;
- ▶ Πότε και πώς ήρθε στην Καρυά;
- ▶ Πώς ήταν η ζωή του στην Καρυά; Τι μαθαίνετε για την Καρυά;
- ▶ Πώς κατάφερε να δραπετεύσει;
- ▶ Τι έκανε μετά την απόδρασή του;
- ▶ Πώς συνεχίστηκε η ζωή του μετά το τέλος του πολέμου;

Ερμηνεία:

- ▶ Πώς θα περιγράφατε τη φιλία μεταξύ του Τζάκο Κάρασσο και του Σαμ Κοέν;
- ▶ Πώς μιλάει ο Jerome Cohen για τον πατέρα του; Γιατί το κάνει αυτό;
- ▶ Τι πιστεύετε: Τι είδους άνθρωπος ήταν ο Σαμ Κοέν; Τι θα θέλατε να τον ρωτήσετε;

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΣΑΜ ΚΟΕΝ

Ο Σαμουέλ (Σαμ) Κοέν γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη τον Νοέμβριο του 1922. Είναι ο δεύτερος γιος του Δαβίδ Αβραάμ Κοέν και της Σάρα, το γένος Σαμουέλ Γκατένιο. Ο πατέρας του εργαζόταν ως κτηματομεσίτης και πέθανε το 1930. Μετά το θάνατο του πατέρα του, η μητέρα του Σαμ εργαζόταν από το σπίτι ως μοδίστρα για να συντηρεί την οικογένεια. Η μητέρα του είναι θρησκευόμενη και γιορτάζει όλες τις εβραϊκές γιορτές με τους δύο γιους της. Ο Σαμ είναι πολύ δεμένος με τη μητέρα και τον αδελφό του. Μετά την αποφοίτησή του από τη Γαλλική Σχολή (Lycée) το 1939, ο Σαμ Κοέν εργάστηκε για μια εταιρεία εισαγωγών που αντιπροσώπευε ξένες φαρμακευτικές εταιρείες. Η οικογένεια έζησε αρχικά στην οδό Κολοκοτρώνη και αργότερα μετακόμισε στην οδό Φιλίππου 54 στο κέντρο της Θεσσαλονίκης.

Στις 11 Ιουλίου 1942, οι γερμανικές δυνάμεις κατοχής διέταξαν όλους τους Εβραίους άνδρες να συγκεντρωθούν στην πλατεία Ελευθερίας στη Θεσσαλονίκη, προκειμένου να τους στείλουν για καταναγκαστική εργασία σε διάφορα μέρη της βόρειας Ελλάδας. Ανάμεσά τους βρίσκεται και ο Σαμ Κοέν. Ωστόσο, αφήνεται ελεύθερος επειδή το γραφείο του εκπροσωπεί μεταξύ άλλων τις γερμανικές φαρμακευτικές εταιρείες Merck & Co. και Knoll AG. Τον Φεβρουάριο του 1943, ο εβραϊκός πληθυσμός αναγκάζεται να μετακινηθεί σε γκέτο. Ο Σαμ Κοέν μεταφέρεται επίσης στο γκέτο στο κέντρο της πόλης μαζί με τη μητέρα και τον αδελφό του.

Όταν ο καλύτερός του φίλος Τζάκο Καράσσο στέλνεται σε καταναγκαστική εργασία μαζί με άλλους Εβραίους τον Απρίλιο του 1943, ο Σαμ Κοέν αποφασίζει να τον ακολουθήσει: Ανταλλάσσει θέσεις με τον αδελφό του Τζάκο, τον Αλμπέρτο, κατά τη διάρκεια της επιλογής, όταν οι Γερμανοί φρουροί είναι αφηρημένοι. Μαζί με τον Τζάκο Καράσσο, εκτοπίζεται στην Καρυά. Οι δύο φίλοι έπρεπε να κάνουν σκληρή σωματική εργασία στην ορεινή κοπή. Μετά από περίπου ένα μήνα στην Καρυά, ο Σαμ Κοέν και ο Τζάκο Καράσσο καταφέρνουν να δραπετεύσουν: στο τέλος της νυχτερινής βάρδιας, κρύβονται πίσω από ένα μικρό βαγόνι (φορτηγό) και διαφεύγουν νότια μέσα από τις σήραγγες. Μετά από λίγες μέρες φτάνουν στο χωριό Καστρί, μέσω των κατοίκων του οποίου έρχονται σε επαφή με τους αντάρτες. Και οι δύο εντάσσονται στην ένοπλη αντίσταση κατά των Γερμανών κατακτητών. Ο Σαμ Κοέν αναλαμβάνει τη διεύθυνση της διεύθυνσης της αντάρτικης οργάνωσης ΕΛΑΣ (Επιμελητεία του Αντάρτη/ΕΤΑ) στην περιοχή της Σπερχειάδας. Οι δραστηριότητές του περιλαμβάνουν την προμήθεια τροφίμων, όπλων και πυρομαχικών. Φρόντιζε επίσης για τους Εβραίους πρόσφυγες που έφτασαν από την Αθήνα στις ελεγχόμενες από τον ΕΛΑΣ περιοχές της κεντρικής Ελλάδας μετά τον Σεπτέμβριο του 1943.

Ο Σαμ Κοέν επέστρεψε στη Θεσσαλονίκη το 1945. Κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου υπηρέτησε στον ελληνικό στρατό από το 1946 έως το 1951. Μετά την απόλυσή του, αποφάσισε να μεταναστεύσει στις ΗΠΑ. Εκτός από τις καλύτερες προοπτικές ζωής, η δίωξη πολλών πρώην Εβραίων αντιστασιακών στο αντικομμουνιστικό κλίμα του εμφυλίου πολέμου ήταν ένας λόγος για την απόφαση του Σαμ Κοέν. Με τη μετανάστευσή του στις ΗΠΑ, χάνει αυτόματα την ελληνική υπηκοότητα

Στις ΗΠΑ, παντρεύεται τη Micheline Gattegnio (γεννημένη το 1928 στο Παρίσι). Αποκτούν τρεις γιους, τον Bernard Dave (1956 - 2021), τον Philip Albert (γεννημένος το 1958) και τον Jerome Mark (γεννημένος το 1963). Από το 1953 ζει με την οικογένειά του στο Σαν Αντόνιο του Τέξας.

Τη δεκαετία του 1960 υπέβαλε αίτηση αποζημίωσης, η οποία απορρίφθηκε. Η περίοδος της φυλάκισης σε στρατόπεδα εντός της Ελλάδας δεν αναγνωρίστηκε από τη γερμανική πλευρά, καθώς η γερμανική κυβέρνηση υποστήριξε ότι δεν υπήρχαν στρατόπεδα στην Ελλάδα. Τελικά, λίγα χρόνια πριν από το θάνατό του, έλαβε περίπου 350 δολάρια το μήνα. Το 1997, έδωσε μια λεπτομερή βιογραφική συνέντευξη στο Αρχείο Οπτικής Ιστορίας του Ιδρύματος Shoah του USC. Είναι η μία από τις δύο μαρτυρίες επιζώντων από την καταναγκαστική εργασία στην Καρούα που υπάρχουν σε αυτό το αρχείο.

Ο Σαμ Κοέν πεθαίνει το 2014 στο Σαν Αντόνιο του Τέξας.

Πηγές

Συνέντευξη με τον Σαμ Κοέν, 2 Νοεμβρίου 1997,
USC Shoah Foundation, VHA, Κωδικός συνέντευξης 34795

συνέντευξη με τον Σαμ Κοέν, Fortunoff Video Archive for Holocaust Testimonies

Yale University Library, κωδικός ράφι HVT-1258

πιστοποιητικό για τον Σαμ Κοέν, Εβραϊκή Κοινότητα Θεσσαλονίκης, 21 Απριλίου 1950, Ιστορικό Αρχείο της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης (ΙΑΙΚΘ)

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ JEROME COHEN

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ JEROME COHEN, ΓΙΟΥ ΤΟΥ ΣΑΜ ΚΟΕΝ, ΣΤΑ ΕΓΚΑΙΝΙΑ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ ΚΑΡΥΑ 1943. ΚΑΤΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ, 4 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 2024, ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ ΤΗΣ ΚΑΤΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ, ΒΕΡΟΛΙΝΟ (πρωτότυπο στα αγγλικά)

Η ιστορία που θα ήθελα να μοιραστώ μαζί σας είναι μια ιστορία επιβίωσης. Της επιβίωσης δύο νεαρών Εβραίων που συνδέονται μεταξύ τους με τους δεσμούς της φιλίας και της συντροφικότητας. Γνωρίζω καλά αυτή την ιστορία, και ξέρω ότι είναι αληθινή, γιατί είναι η ιστορία του πατέρα μου, του Σαμ Κοέν, και του Ζακ Καράσσο (Jacques Carraso).

Όπως πολλές βιογραφίες, η ιστορία αρχίζει με μια ημερομηνία γέννησης, τις 22 Νοεμβρίου 1922, και έναν τόπο της νεότητάς του, τη Θεσσαλονίκη. Οι Γερμανοί εισέβαλαν στην Ελλάδα μέσω Βουλγαρίας τον Απρίλιο του 1941 και η Θεσσαλονίκη έπεσε γρήγορα. Σύντομα εκδόθηκαν νόμοι για τον περιορισμό του εβραϊκού πολιτισμού και της ζωής των Εβραίων και ξεκίνησε μια ολοκληρωμένη αντισιμιτική προπαγανδιστική εκστρατεία. Ο πατέρας μου είπε ότι όλοι οι Εβραίοι έπρεπε να καταγραφούν από την κυβέρνηση. Ως υπάκουος πολίτης, υπάκουσε στο διαταγή και πήγε στην πλατεία Ελευθερίας όπως προβλεπόταν. Όταν έγινε μάρτυρας του ξυλοδαρμού αθώων Εβραίων χωρίς προφανή λόγο, διέφυγε χωρίς να καταγραφεί. Ένα μεταγενέστερο διάταγμα υποχρέωνε τους Εβραίους να εγγραφούν στο εβραϊκό σχολείο «Ταλμούδ Τορά». Παρά την πεποίθηση της μητέρας του ότι θα ήταν ασφαλής εκεί, ο πατέρας μου είδε και πάλι τη βιαιότητα και έφυγε από το σχολείο χωρίς να εγγραφεί.

Το 1943, όλοι οι Εβραίοι υποχρεώθηκαν με άλλο διάταγμα να φορούν κίτρινο αστέρι. Ο πατέρας μου περιέγραψε τη Θεσσαλονίκη ως μια «θάλασσα από κίτρινα αστέρια». Η προπαγάνδα ισχυριζόταν ότι ο Χίτλερ σχεδίαζε την ίδρυση εβραϊκού κράτους και ότι οι Εβραίοι θα απελαύνονταν προσωρινά στην Κρακοβία μέχρι το τέλος του πολέμου. Ο Αρχιραββίνος, Δρ. Κόριτς, υποχρεώθηκε να καλέσει τους Εβραίους να υπακούσουν στις διαταγές.

Το επόμενο βήμα ήταν να κλείσουν τους Εβραίους σε γκέτο, όπου στεγάζονταν σε πολύ περιορισμένους χώρους - μία οικογένεια ανά δωμάτιο. Αρχικά, ο πατέρας μου πίστεψε τη ναζιστική προπαγάνδα. Ωστόσο, το πραγματικό σχέδιο ήταν η απέλαση των Εβραίων στο Άουσβιτς ή σε στρατόπεδα καταναγκαστικής εργασίας στην Ελλάδα. Καθώς οι Εβραίοι μπαινόβγαιναν στο γκέτο, πολλούς τους μάζεuan οι αρχές τυχαία.

»

Ο πατέρας μου και ο φίλος του Ζακ Καρασσο είχαν κάνει τη συμφωνία να μην χωρίσουν ποτέ. Όταν ο Ζακ και ο αδελφός του μεταφέρθηκαν σε ξεχωριστό γκέτο κοντά στο σιδηροδρομικό σταθμό, ο πατέρας του Ζακ ζήτησε από τον πατέρα μου να ανταλλάξει θέσεις με τον αδελφό του Ζακ, ώστε ένας από τους γιους του να μείνει μαζί του. Ο πατέρας μου συμφώνησε αμέσως, αν και η μητέρα του προσπάθησε να τον μεταπείσει. Μάζεψε βιαστικά το σακίδιό του και φόρεσε το παντελόνι του πάνω από το παντελόνι της πιτζάμας του. Μαζί με τον πατέρα του Ζακ, ο πατέρας μου πήγε στο γκέτο και ρώτησε έναν φρουρό αν μπορούσαν να αποχαιρετήσουν τον «ξάδελφό» του. Ο φρουρός συμφώνησε, και όταν ο πατέρας μου αγκάλιασε τον αδελφό του Ζακ, αντάλλαξαν θέσεις. Ο πατέρας μου κάλυψε το κεφάλι του με μια κουκούλα και ο αδελφός του Ζακ βγήκε έξω με τον πατέρα του, ενώ ο πατέρας μου έμεινε πίσω με τον Ζακ. Ο δεσμός τους ήταν αχώριστος.

Μετά από μια μέρα στο γκέτο, τους φόρτωσαν σε ένα σιδηροδρομικό βαγόνι και τους είπαν να αφήσουν τα πράγματά τους πίσω, καθώς θα τους έστελναν χωριστά. Οι συνθήκες ήταν άθλιες, δεν υπήρχε μέρος για να κοιμηθούν. Ταξίδευαν για τρεις ημέρες χωρίς φαγητό ή νερό. Έφτασαν στην Καρυά, ένα μέρος που ο πατέρας μου περιέγραψε ως «το πιο φρικτό στον κόσμο». Η δουλειά ήταν εξαντλητική: σε 12ωρες βάρδιες με αξίνες, φτυάρια και κομπρεσέρ έσκαβαν μέσα σε ένα βουνό για να δημιουργήσουν μια διαδρομή ανεφοδιασμού για τον γερμανικό στρατό. Τα βράχια ήταν κοφτερά και τα παπούτσια του πατέρα μου σύντομα διαλύθηκαν. Για να ενισχύσει ό,τι είχε απομείνει από τα παπούτσια έκοψε τα μανίκια του σακακιού του

Μια φορά, όταν πέρασε ένα τρένο με Ιταλούς στρατιώτες και σταμάτησε στον σιδηροδρομικό σταθμό, οι Εβραίοι τους παρακαλούσαν για φαγητό. Όταν ο Ζακ παρακαλούσε για φαγητό, ένας Γερμανός φρουρός τον χτύπησε στο πίσω μέρος του κεφαλιού του με το κοντάκι του τουφεκιού του, με αποτέλεσμα να πέσει στις ράγες και να του φύγουν όλα τα μπροστινά δόντια. Παρόλα αυτά, ο πατέρας μου και ο Ζακ μοιράζονταν το φαγητό τους, παρηγορούσαν ο ένας τον άλλον και έμεναν πάντα μαζί.

Μια μέρα, ένα μικρό αγόρι που δούλευε δίπλα στον πατέρα μου τραυματίστηκε το χέρι του. Ο Γερμανός αξιωματικός του είπε να δουλέψει πιο γρήγορα και σημάδεψε με το τουφέκι του το κεφάλι του παιδιού. Όταν το αγόρι κέτευσε για έλεος, ο στρατιώτης πυροβόλησε το αγόρι και του τίναξε τα μυαλά στον αέρα. Ο πατέρας μου, καλυμμένος με το αίμα και τα μυαλά του αγοριού, συνειδητοποίησε ότι έπρεπε να φύγει για να επιβιώσει. Παρ' όλα αυτά, δεν έχασε ποτέ τη συμπόνια του για την ανθρωπότητα ή τη θέλησή του να επιβιώσει.

Οι φρουροί πέταγαν αποσίγαρα στο πάτωμα και οι Εβραίοι κρατούμενοι έπεφταν πάνω τους. Ο πατέρας μου δεν ήθελε ποτέ τα αποσίγαρα, παρόλο που ήταν φανατικός καπνιστής. Μια μέρα, ένας φρουρός πέταξε μια γόπα στα πόδια του πατέρα μου και είπε στους άλλους ότι ήταν «για τον Κοέν». Ο πατέρας μου κοίταξε τον φρουρό κατάματα, πάτησε το τσιγάρο με τα γυμνά του πόδια και αρνήθηκε να το σηκώσει. Αυτή η περιφρόνηση οδήγησε στον πρώτο σοβαρό ξυλοδαρμό του. Την επόμενη μέρα, ο ίδιος φρουρός πέταξε ένα αποσίγαρο στα πόδια του πατέρα μου. Εκείνος λύγισε και σήκωσε την γόπα και την κάπνισε.

Στο στρατόπεδο, οι κρατούμενοι χωρίζονταν σε ομάδες των τεσσάρων έως έξι ατόμων και αν κάποιος προσπαθούσε να δραπετεύσει, οι υπόλοιποι πυροβολούνταν. Ο πατέρας μου είχε ήδη αποφασίσει ότι θα δραπετεύει με τον Ζακ. Ενημέρωσε τους άλλους στην ομάδα του για το σχέδιό του, καθώς δεν ήθελε να αναλάβει την ευθύνη αν πάθαιναν κάποιο κακό, και τους συμβούλευσε να φύγουν μακριά του. Εκείνη τη νύχτα, κάποιος πρόδωσε τον πατέρα μου και ενώ κοιμόταν, οι φρουροί χτύπησαν τον πατέρα μου μέχρι που δεν μπορούσε πια να κλάψει, τον χτύπησαν άγρια. Δεν προσευχόταν πλέον για τη ζωή, αλλά για το θάνατο. Αλλά ο Ζακ τον παρηγορούσε και κρατούσαν τη φιλία τους. Έκαναν ένα σχέδιο:

Μια νύχτα χωρίς φεγγάρι, κατά τη διάρκεια της αλλαγής βάρδιας, όταν τους δόθηκε η ευκαιρία, κρύφτηκαν πίσω από τα βαγονέτα που χρησιμοποιούνταν για τη μεταφορά των μπάζων μέχρι να περάσουν οι φρουροί. Έτρεξαν μέσα από ένα τούνελ και περπάτησαν όλη τη νύχτα. Ξεκουράζονταν κατά τη διάρκεια της ημέρας και βάδιζαν τις νύχτες, χωρίς παπούτσια και με κουρελιασμένα ρούχα.

Τελικά κάποια παιδιά τους ανακάλυψαν και είπαν στους ενήλικες για δύο ξένους στον κάμπο. Σε αυτό το σημείο δεν γνώριζαν τι τους συνέβαινε και αν θα τους πήγαιναν στους Γερμανούς. Οι ενήλικες τους πήραν μέσα και τους έδωσαν φαγητό και να πιουν.

Λίγο αργότερα, έφτασαν στη διοίκηση της ελληνικής αντίστασης. Έγιναν δεκτοί στον ΕΛΑΣ, την κομμουνιστικά προσανατολισμένη ένοπλη οργάνωση της ελληνικής αντίστασης. Πολέμησαν στην πρώτη γραμμή και ένας διοικητής ζήτησε από τον «Εβραίο με το παντελόνι από πιτζάμα» να βοηθήσει στην προμήθεια τροφίμων για τα στρατεύματα. Ο πατέρας μου κρατούσε μια σφαίρα στην τσέπη του και ορκίστηκε να τη χρησιμοποιήσει στον εαυτό του, αν τον ξαναπιάσουν ποτέ. Διηγήθηκε πώς έστηνε ενέδρες στον εχθρό και φρόντιζε για τον εφοδιασμό. Μια φορά τον πυροβόλησαν και μια σφαίρα τον χτύπησε κοντά στην καρδιά του.

Ως παιδί, πάντα παρατηρούσα μια ουλή κάτω από τη μασχάλη του, αλλά ποτέ δεν μου εξήγησε από πού προήλθε, μέχρι που μετά από μια καρδιακή προσβολή το 1981, οι γιατροί μας ρώτησαν τι ήταν αυτό το ξένο αντικείμενο που είχε κολλήσει στην καρδιά του. Όταν έγινε και πάλι καλά, μας είπε την ιστορία ότι είχε τραυματιστεί από πυροβολισμό σε μια μάχη στο αντάρτικο.

Ο πατέρας μου αγαπούσε να μιλάει για τον καιρό που ήταν στην αντίσταση, αλλά σπάνια μιλούσε για την Καρούα. Είναι σημαντικό να ειπωθεί η ιστορία του και θα ήθελα να σας ενθαρρύνω όλους να ακούσετε τη μαρτυρία του στο YouTube. Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Ζακ Καρασσο που ήταν ο καλύτερος φίλος που θα μπορούσε να έχει κανείς και τον Ανδρέα Ασσαέλ για το γεγονός ότι χωρίς την εκτεταμένη έρευνα και την αποφασιστικότητά του, δεν θα ήμασταν εδώ και αυτή η ιστορία θα είχε ξεχαστεί.

Ο Σαμ Κοέν ήταν ένας πραγματικός ήρωας - ήταν πολύ σεμνός για να καυχηθεί για τον εαυτό του. Έγινε ήρωας στη Θεσσαλονίκη όταν, ως νέος, τήρησε μια υπόσχεση φιλίας, ήταν ήρωας στην Καρούα όταν επέζησε από έναν άγριο ξυλοδαρμό και δραπέτευσε, ήταν ήρωας της αντίστασης, και καθώς μεγάλωνα μαζί του, έβλεπα πως επηρέασε θετικά τις ζωές τόσων πολλών ανθρώπων που τον θεωρούσαν ήρωα.

Αισθάνομαι ένοχος που μου πήρε 60 χρόνια για να βρω την αποφασιστικότητα να πω την ιστορία του πατέρα μου, τις σκληρότητες και τις στερήσεις που υπέστη, και σας ευχαριστώ που είστε εδώ σήμερα και που ακούσατε την ιστορία του και μου δώσατε την ευκαιρία να την πω. Γιατί αυτή είναι πραγματικά η ιστορία ενός ανθρώπου που δεν έχασε ποτέ την ανθρωπιά του σε μια απάνθρωπη εποχή.

ΤΖΑΚΟ ΚΑΡΑΣΣΟ

Ως νεαρός, ο Τζάκο Καρασσο απαγάγεται στην Καρυά μαζί με τον φίλο του Σαμ Κοέν. Εκεί κακοποιείται βαριά. Δραπετεύει με τον Σαμ Κοέν και στη συνέχεια πολεμά με τους αντάρτες. Μετά το τέλος της κατοχής, παραμένει στην Ελλάδα. Ελάχιστες πληροφορίες και ντοκουμένα έχουν διασωθεί για τη ζωή του.

Υλικά

- ▶ Κείμενο για την ιστορία της ζωής
- ▶ Ομιλία του Jerome Cohen, γιου του Σαμ Κοέν, στα εγκαίνια της έκθεσης «Καρυά 1943. Καταναγκαστική εργασία και Ολοκαύτωμα»: Αναφέρει τη διαβίωση φιλίας μεταξύ των δύο ανδρών και των οικογενειών τους μέχρι σήμερα.
- ▶ Φωτογραφίες από την προπολεμική και μεταπολεμική περίοδο στην ιστοσελίδα στον σύνδεσμο [ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ](#)

Πτυχές που μπορούν να εξεταστούν στο πλαίσιο της βιογραφίας της Τζάκο Καρασσο

- ▶ Η φιλία ως ανθεκτικότητα
- ▶ Αλληλεγγύη
- ▶ Θάρρος
- ▶ Επιβίωση με τη βοήθεια μιας κομματικής ομάδας
- ▶ Η κατάσταση των Εβραίων επιζώντων στην Ελλάδα μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο
- ▶ Κενά κενά στην παράδοση
- ▶ Προοπτική των συγγενών

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΒΑΘΟΣ ΚΑΙ ΒΟΗΘΕΙΑ**Ιστορικό συμβάντος:**

- ▶ Τι μαθαίνετε για τη ζωή του Τζάκο Κάρασσο μέχρι τη γερμανική εισβολή;
- ▶ Τι μαθαίνετε για τις συνθήκες διαβίωσης στην Καρυά (φαγητό, εργασία, ...);
- ▶ Τι μαθαίνετε για τη μεταχείριση των ανθρώπων από τους Γερμανούς;
- ▶ Πώς κατάφερε ο Τζάκο να δραπετεύσει;
- ▶ Τι έκανε μετά την απόδρασή του;
- ▶ Πώς συνεχίστηκε η ζωή του μετά το τέλος του πολέμου;

Ερμηνεία:

- ▶ Τι γνώμη έχετε για την απόδραση του Τζάκο Κάρασσο και του Σαμ Κοέν; Πώς κατάφεραν να δραπετεύσουν (προσωπική στάση, μέσα);
- ▶ Πώς ήταν να πολεμάς με τους αντάρτες;
- ▶ Πώς θα περιγράφατε τη φιλία μεταξύ του Τζάκο Κάρασσο και του Σαμ Κοέν;

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΤΖΑΚΟ ΚΑΡΑΣΣΟ

Ο Ιάκωβος (Τζάκο) Καράσσο γεννιέται στις 25 Μαΐου 1922 στη Θεσσαλονίκη. Είναι ο δεύτερος γιος του Ιωσήφ Καράσσο και της Βίντα, το γένος Αβραάμ Σεφίχα. Έχει δύο μικρότερα αδέρφια: τη Μπέρτα και τον Αλβέρτο. Ο Τζάκο Καράσσο φοιτά στο γαλλικό σχολείο της Θεσσαλονίκης (Lycée). Αφού αποφοιτά το 1940, εργάζεται στο βαφείο που διατηρεί η οικογένειά του από το 1880.

Τον Απρίλιο του 1943 η οικογένεια αναγκάζεται να μετακομίσει στο γκέτο Μπαρόν Χιρς. Ο Τζάκο Καράσσο επιλέγεται για καταναγκαστική εργασία εκεί. Στις 17 Απριλίου οι Γερμανοί τον μεταφέρουν βίαια στην Καρυά με ομαδική μεταγωγή. Ο παλιός του φίλος από το σχολείο, ο Σαμ Κοέν, είναι επίσης στη μεταγωγή.

Στην Καρυά, ο Τζάκο Καράσσο εργάζεται στην τομή της πλαγιάς του βουνού και βιώνει όχι μόνο τις δύσκολες συνθήκες εργασίας αλλά και τη βιαιότητα των εποπτών. Μια μέρα, ένας επόπτης τον χτυπάει τόσο δυνατά στο κεφάλι με το κοντάκι ενός τουφεκιού που πέφτει και χάνει πολλά δόντια. Μετά από περίπου ένα μήνα στην Καρυά, ο Τζάκο Καράσσο και ο φίλος του Σαμ Κοέν αποφασίζουν να δραπετεύσουν μαζί.

Ο Τζάκο Καράσσο αγοράζει ένα μεγάλο κομμάτι ψωμί από έναν Γερμανό φρουρό με ένα χαρτονόμισμα των 50 δολαρίων που έχει κρύψει στο παπούτσι του. Μια νύχτα φεύγουν από την κατηφόρα, μέσω της σήραγγας, προς το νότο. Για μια νύχτα και μια μέρα, οι δυο τους διασχίζουν την ύπαιθρο με νοτιοδυτική κατεύθυνση. Ο Τζάκο Καράσσο είναι εξαντλημένος και μπορεί να περπατήσει μόνο με δυσκολία. Στη διαδρομή, τρέφονται με το ψωμί, τα φρούτα και τα λαχανικά που βρίσκουν στα χωράφια. Όταν φτάνουν στο πρώτο χωριό, λένε αρχικά στον αρχηγό της κοινότητας ότι είναι πρόσφυγες από τη βουλγαρική ζώνη κατοχής. Αργότερα, παραδέχονται ότι είναι Εβραίοι και ο Τζάκο Καράσσο δείχνει στους χωρικούς το κίτρινο αστέρι που έχει σκίσει και κρατήσει στην τσέπη του.

Οι κάτοικοι μεταφέρουν τους δύο Εβραίους στο πλησιέστερο φυλάκιο των ανταρτών. Αυτοί τους παραλαμβάνουν και τους στέλνουν στην πόλη Μακρακώμη, η οποία βρίσκεται σε έδαφος που ελέγχεται από τον ΕΛΑΣ. Ο Τζάκο Καράσσο και ο Σαμ Κοέν εντάσσονται στην Αντίσταση. Ο Τζάκο Καράσσο εντάσσεται στο 36ο Σύνταγμα της 12ης μεραρχίας. Ταυτόχρονα, ενώνεται με άλλους Εβραίους που έχουν διαφύγει από το πλησιέστερο εργοτάξιο της Οργάνωσης Todt στο Λιανοκλάδι. Μέχρι το τέλος της κατοχής, τον Οκτώβριο του 1944, ο Τζάκο Καράσσο πολεμά ως αντάρτης εναντίον των γερμανικών δυνάμεων κατοχής.

Μετά τον πόλεμο επιστρέφει στη Θεσσαλονίκη. Είναι ο μοναδικός επιζών της οικογένειάς του. Οι γονείς του και τ' αδέρφια του, Άλμπερτ και Μπέρτα, δολοφονούνται στα στρατόπεδα εξόντωσης. Επιστρέφει στη Θεσσαλονίκη για να εργαστεί ως βαφέας. Το 1950 παντρεύτηκε την Αλέγκρα Ματαλόν (1930 - 2020). Το ζευγάρι αποκτά δύο παιδιά. Ο Τζάκο Καρασσο πεθαίνει στη Θεσσαλονίκη το 1990.

ΠΗΓΕΣ

Συνέντευξη με τον Σαμ Κοέν, 2 Νοεμβρίου 1997, USC Shoah Foundation, VHA, Interview Code 34795

Συνέντευξη του Σαμ Κοέν σχετικά με το Ολοκάυτωμα, Fortunoff Video Archive for Holocaust Testimonies

Yale University Library, Signatur HVT-1258

Βεβαίωση του Τζάκο Καρασσο, Εβραϊκή Κοινότητα, 23 Ιουνίου 1950, Ιστορικό Αρχείο της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης

Αρχείο του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου (ΚΙΣ), Φάκελος 71, Αλμπέρτος Σαούλ, επιστολή στο ΚΙΣ, 7 Απριλίου 1988

Ηλεκτρονική αλληλογραφία με τον Σόλονα Καρασσο (γιο του Ιακώβου Καρασσο)

Συνέντευξη με τον Σόλονα Καρασσο, εκπομπή: WDR 5 Neugier genügt – das Feature, 21.4.2024, ARD-Audiothek (letzter Zugriff: 29.11.2024) <https://www.ardaudiothek.de/episode/wdr-5-neugier-genuegt-das-feature/Καρυά-toedliche-ns-zwangsarbeit-in-griechenland/wdr-5/13328627/>

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ JEROME COHEN

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ JEROME COHEN, ΓΙΟΥ ΤΟΥ ΣΑΜ ΚΟΕΝ, ΣΤΑ ΕΓΚΑΙΝΙΑ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ ΚΑΡΥΑ 1943. ΚΑΤΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ, 4 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 2024, ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ ΤΗΣ ΚΑΤΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ, ΒΕΡΟΛΙΝΟ

Η ιστορία που θα ήθελα να μοιραστή μαζί σας είναι μια ιστορία επιβίωσης. Της επιβίωσης δύο νεαρών Εβραίων που συνδέονται μεταξύ τους με τους δεσμούς της φιλίας και της συντροφικότητας. Γνωρίζω καλά αυτή την ιστορία, και ξέρω ότι είναι αληθινή, γιατί είναι η ιστορία του πατέρα μου, του Σαμ Κοέν, και του Ζακ Καράσσο (Jacques Carraso).

Όπως πολλές βιογραφίες, η ιστορία αρχίζει με μια ημερομηνία γέννησης, τις 22 Νοεμβρίου 1922, και έναν τόπο της νεότητάς του, τη Θεσσαλονίκη. Οι Γερμανοί εισέβαλαν στην Ελλάδα μέσω Βουλγαρίας τον Απρίλιο του 1941 και η Θεσσαλονίκη έπεσε γρήγορα. Σύντομα εκδόθηκαν νόμοι για τον περιορισμό του εβραϊκού πολιτισμού και της ζωής των Εβραίων και ξεκίνησε μια ολοκληρωμένη αντισιμιτική προπαγανδιστική εκστρατεία. Ο πατέρας μου είπε ότι όλοι οι Εβραίοι έπρεπε να καταγραφούν από την κυβέρνηση. Ως υπάκουος πολίτης, υπάκουσε στο διαταγή και πήγε στην πλατεία Ελευθερίας όπως προβλεπόταν. Όταν έγινε μάρτυρας του ξυλοδαρμού αθώων Εβραίων χωρίς προφανή λόγο, διέφυγε χωρίς να καταγραφεί. Ένα μεταγενέστερο διάταγμα υποχρέωνε τους Εβραίους να εγγραφούν στο εβραϊκό σχολείο «Ταλμούδ Τορά». Παρά την πεποίθηση της μητέρας του ότι θα ήταν ασφαλής εκεί, ο πατέρας μου είδε και πάλι τη βιαιότητα και έφυγε από το σχολείο χωρίς να εγγραφεί.

Το 1943, όλοι οι Εβραίοι υποχρεώθηκαν με άλλο διάταγμα να φορούν κίτρινο αστέρι. Ο πατέρας μου περιέγραψε τη Θεσσαλονίκη ως μια «θάλασσα από κίτρινα αστέρια». Η προπαγάνδα ισχυριζόταν ότι ο Χίτλερ σχεδίαζε την ίδρυση εβραϊκού κράτους και ότι οι Εβραίοι θα απελευθωνόταν προσωρινά στην Κρακοβία μέχρι το τέλος του πολέμου. Ο Αρχιραββίνος, Δρ. Κόριτς, υποχρεώθηκε να καλέσει τους Εβραίους να υπακούσουν στις διαταγές.

Το επόμενο βήμα ήταν να κλείσουν τους Εβραίους σε γκέτο, όπου στεγάζονταν σε πολύ περιορισμένους χώρους - μία οικογένεια ανά δωμάτιο. Αρχικά, ο πατέρας μου πίστεψε τη ναζιστική προπαγάνδα. Ωστόσο, το πραγματικό σχέδιο ήταν η απέλαση των Εβραίων στο Άουσβιτς ή σε στρατόπεδα καταναγκαστικής εργασίας στην Ελλάδα. Καθώς οι Εβραίοι μπαινόβγαιναν στο γκέτο, πολλούς τους μάζεuan οι αρχές τυχαία.

»

Ο πατέρας μου και ο φίλος του Ζακ Καράσσο είχαν κάνει τη συμφωνία να μην χωρίσουν ποτέ. Όταν ο Ζακ και ο αδελφός του μεταφέρθηκαν σε ξεχωριστό γκέτο κοντά στο σιδηροδρομικό σταθμό, ο πατέρας του Ζακ ζήτησε από τον πατέρα μου να ανταλλάξει θέσεις με τον αδελφό του Ζακ, ώστε ένας από τους γιους του να μείνει μαζί του. Ο πατέρας μου συμφώνησε αμέσως, αν και η μητέρα του προσπάθησε να τον μεταπείσει. Μάζεψε βιαστικά το σακίδιό του και φόρεσε το παντελόνι του πάνω από το παντελόνι της πιτζάμας του. Μαζί με τον πατέρα του Ζακ, ο πατέρας μου πήγε στο γκέτο και ρώτησε έναν φρουρό αν μπορούσαν να αποχαιρετήσουν τον «ξάδελφό» του. Ο φρουρός συμφώνησε, και όταν ο πατέρας μου αγκάλιασε τον αδελφό του Ζακ, αντάλλαξαν θέσεις. Ο πατέρας μου κάλυψε το κεφάλι του με μια κουκούλα και ο αδελφός του Ζακ βγήκε έξω με τον πατέρα του, ενώ ο πατέρας μου έμεινε πίσω με τον Ζακ. Ο δεσμός τους ήταν αχώριστος.

Μετά από μια μέρα στο γκέτο, τους φόρτωσαν σε ένα σιδηροδρομικό βαγόνι και τους είπαν να αφήσουν τα πράγματά τους πίσω, καθώς θα τους έστελναν χωριστά. Οι συνθήκες ήταν άθλιες, δεν υπήρχε μέρος για να κοιμηθούν. Ταξίδευαν για τρεις ημέρες χωρίς φαγητό ή νερό. Έφτασαν στην Καρυά, ένα μέρος που ο πατέρας μου περιέγραψε ως «το πιο φρικτό στον κόσμο». Η δουλειά ήταν εξαντλητική: σε 12ωρες βάρδιες με αξίνες, φτυάρια και κομπρεσέρ έσκαβαν μέσα σε ένα βουνό για να δημιουργήσουν μια διαδρομή ανεφοδιασμού για τον γερμανικό στρατό. Τα βράχια ήταν κοφτερά και τα παπούτσια του πατέρα μου σύντομα διαλύθηκαν. Για να ενισχύσει ό,τι είχε απομείνει από τα παπούτσια έκοψε τα μανίκια του σακακιού του

Μια φορά, όταν πέρασε ένα τρένο με Ιταλούς στρατιώτες και σταμάτησε στον σιδηροδρομικό σταθμό, οι Εβραίοι τους παρακαλούσαν για φαγητό. Όταν ο Ζακ παρακαλούσε για φαγητό, ένας Γερμανός φρουρός τον χτύπησε στο πίσω μέρος του κεφαλιού του με το κοντάκι του τουφεκιού του, με αποτέλεσμα να πέσει στις ράγες και να του φύγουν όλα τα μπροστινά δόντια. Παρόλα αυτά, ο πατέρας μου και ο Ζακ μοιράζονταν το φαγητό τους, παρηγορούσαν ο ένας τον άλλον και έμεναν πάντα μαζί.

Μια μέρα, ένα μικρό αγόρι που δούλευε δίπλα στον πατέρα μου τραυματίστηκε το χέρι του. Ο Γερμανός αξιωματικός του είπε να δουλέψει πιο γρήγορα και σημάδεψε με το τουφέκι του το κεφάλι του παιδιού. Όταν το αγόρι κέτευσε για έλεος, ο στρατιώτης πυροβόλησε το αγόρι και του τίναξε τα μυαλά στον αέρα. Ο πατέρας μου, καλυμμένος με το αίμα και τα μυαλά του αγοριού, συνειδητοποίησε ότι έπρεπε να φύγει για να επιβιώσει. Παρ' όλα αυτά, δεν έχασε ποτέ τη συμπόνια του για την ανθρωπότητα ή τη θέλησή του να επιβιώσει.

Οι φρουροί πέταγαν αποσιγάρα στο πάτωμα και οι Εβραίοι κρατούμενοι έπεφταν πάνω τους. Ο πατέρας μου δεν ήθελε ποτέ τα αποσιγάρα, παρόλο που ήταν φανατικός καπνιστής. Μια μέρα, ένας φρουρός πέταξε μια γόπα στα πόδια του πατέρα μου και είπε στους άλλους ότι ήταν «για τον Κοέν». Ο πατέρας μου κοίταξε τον φρουρό κατάματα, πάτησε το τσιγάρο με τα γυμνά του πόδια και αρνήθηκε να το σηκώσει. Αυτή η περιφρόνηση οδήγησε στον πρώτο σοβαρό ξυλοδαρμό του. Την επόμενη μέρα, ο ίδιος φρουρός πέταξε ένα αποσιγάρο στα πόδια του πατέρα μου. Εκείνος λύγισε και σήκωσε την γόπα και την κάπνισε.

Στο στρατόπεδο, οι κρατούμενοι χωρίζονταν σε ομάδες των τεσσάρων έως έξι ατόμων και αν κάποιος προσπαθούσε να δραπετεύσει, οι υπόλοιποι πυροβολούνταν. Ο πατέρας μου είχε ήδη αποφασίσει ότι θα δραπετεύε με τον Ζακ. Ενημέρωσε τους άλλους στην ομάδα του για το σχέδιό του, καθώς δεν ήθελε να αναλάβει την ευθύνη αν πάθαιναν κάποιο κακό, και τους συμβούλευσε να φύγουν μακριά του. Εκείνη τη νύχτα, κάποιος πρόδωσε τον πατέρα μου και ενώ κοιμόταν, οι φρουροί χτύπησαν τον πατέρα μου μέχρι που δεν μπορούσε πια να κλάψει, τον χτύπησαν άγρια. Δεν προσευχόταν πλέον για τη ζωή, αλλά για το θάνατο. Αλλά ο Ζακ τον παρηγορούσε και κρατούσαν τη φιλία τους. Έκαναν ένα σχέδιο:

Μια νύχτα χωρίς φεγγάρι, κατά τη διάρκεια της αλλαγής βάρδιας, όταν τους δόθηκε η ευκαιρία, κρύφτηκαν πίσω από τα βαγονέτα που χρησιμοποιούνταν για τη μεταφορά των μπάζων μέχρι να περάσουν οι φρουροί. Έτρεξαν μέσα από ένα τούνελ και περπάτησαν όλη τη νύχτα. Ξεκουράζονταν κατά τη διάρκεια της ημέρας και βάνιζαν τις νύχτες, χωρίς παπούτσια και με κουρελιασμένα ρούχα.

Τελικά κάποια παιδιά τους ανακάλυψαν και είπαν στους ενήλικες για δύο ξένους στον κάμπο. Σε αυτό το σημείο δεν γνώριζαν τι τους συνέβαινε και αν θα τους πήγαιναν στους Γερμανούς. Οι ενήλικες τους πήραν μέσα και τους έδωσαν φαγητό και να πιουν.

Λίγο αργότερα, έφτασαν στη διοίκηση της ελληνικής αντίστασης. Έγιναν δεκτοί στον ΕΛΑΣ, την κομμουνιστικά προσανατολισμένη ένοπλη οργάνωση της ελληνικής αντίστασης. Πολέμησαν στην πρώτη γραμμή και ένας διοικητής ζήτησε από τον «Εβραίο με το παντελόνι από πιτζάμα» να βοηθήσει στην προμήθεια τροφίμων για τα στρατεύματα. Ο πατέρας μου κρατούσε μια σφαίρα στην τσέπη του και ορκίστηκε να τη χρησιμοποιήσει στον εαυτό του, αν τον ξαναπιάσουν ποτέ. Διηγήθηκε πώς έστηνε ενέδρες στον εχθρό και φρόντιζε για τον εφοδιασμό. Μια φορά τον πυροβόλησαν και μια σφαίρα τον χτύπησε κοντά στην καρδιά του.

Ως παιδί, πάντα παρατηρούσα μια ουλή κάτω από τη μασχάλη του, αλλά ποτέ δεν μου εξήγησε από πού προήλθε, μέχρι που μετά από μια καρδιακή προσβολή το 1981, οι γιατροί μας ρώτησαν τι ήταν αυτό το ξένο αντικείμενο που είχε κολλήσει στην καρδιά του. Όταν έγινε και πάλι καλά, μας είπε την ιστορία ότι είχε τραυματιστεί από πυροβολισμό σε μια μάχη στο αντάρτικο.

Ο πατέρας μου αγαπούσε να μιλάει για τον καιρό που ήταν στην αντίσταση, αλλά σπάνια μιλούσε για την Καρούα. Είναι σημαντικό να ειπωθεί η ιστορία του και θα ήθελα να σας ενθαρρύνω όλους να ακούσετε τη μαρτυρία του στο YouTube. Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Ζακ Καρασσο που ήταν ο καλύτερος φίλος που θα μπορούσε να έχει κανείς και τον Ανδρέα Ασσαέλ για το γεγονός ότι χωρίς την εκτεταμένη έρευνα και την αποφασιστικότητά του, δεν θα ήμασταν εδώ και αυτή η ιστορία θα είχε ξεχαστεί.

Ο Σαμ Κοέν ήταν ένας πραγματικός ήρωας - ήταν πολύ σεμνός για να καυχηθεί για τον εαυτό του. Έγινε ήρωας στη Θεσσαλονίκη όταν, ως νέος, τήρησε μια υπόσχεση φιλίας, ήταν ήρωας στην Καρούα όταν επέζησε από έναν άγριο ξυλοδαρμό και δραπέτευσε, ήταν ήρωας της αντίστασης, και καθώς μεγάλωνα μαζί του, έβλεπα πως επηρέασε θετικά τις ζωές τόσων πολλών ανθρώπων που τον θεωρούσαν ήρωα.

Αισθάνομαι ένοχος που μου πήρε 60 χρόνια για να βρω την αποφασιστικότητα να πω την ιστορία του πατέρα μου, τις σκληρότητες και τις στερήσεις που υπέστη, και σας ευχαριστώ που είστε εδώ σήμερα και που ακούσατε την ιστορία του και μου δώσατε την ευκαιρία να την πω. Γιατί αυτή είναι πραγματικά η ιστορία ενός ανθρώπου που δεν έχασε ποτέ την ανθρωπιά του σε μια απάνθρωπη εποχή.

ΟΜΙΛΙΑ ΤΗΣ ΜΠΕΡΤΑ ΚΑΡΑΣΣΟ

**ΟΜΙΛΙΑ ΤΗΣ ΜΠΕΡΤΑ ΚΑΡΑΣΣΟ, ΚΟΡΗΣ ΤΟΥ ΤΖΑΚΟ ΚΑΡΑΣΣΟ,
ΣΤΑ ΕΓΚΑΙΝΙΑ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ «ΚΑΡΥΑ 1943: ΚΑΤΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ
ΤΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ», 16 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2024, ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΠΕΝΑΚΗ, ΑΘΗΝΑ**

Κυρίες και κύριοι, αξιότιμοι προσκεκλημένοι,

Σας ευχαριστώ όλους που βρίσκεστε σήμερα εδώ για να τιμήσουμε τη μνήμη των 400 ανδρών που εκτοπίστηκαν στο στρατόπεδο καταναγκαστικής εργασίας της Καρυάς. Είναι συγκινητικό.

Το όνομά μου είναι Μπέρτα Καράσσο, εγγονή του επιζώντος από το στρατόπεδο εργασίας της Καρυάς Τζάκο Καράσσο. Φέρω το όνομα ενός θύματος του Ολοκαυτώματος – της αδελφής του, η οποία, μαζί με την οικογένεια του παππού μου, χάθηκε στο Άουσβιτς. Χάρη σε αυτόν και τον καλύτερό του φίλο, τον Σαμ Κοέν, έχω το προνόμιο να βρίσκομαι σήμερα ενώπιόν σας.

Η ιστορία που θέλω να σας πω σήμερα είναι μια ιστορία ανθρωπιάς και ελπίδας. Είναι μια ιστορία που χαρακτήρισε τον άνθρωπο που φιλοδοξώ να είμαι σήμερα. Αλλά είναι μια ιστορία που την είδα στην πλήρη της διάσταση λίγο μετά τα τριάντα μου.

Από πολύ μικρή ηλικία ως Εβραίοι της διασποράς διδαχθήκαμε τη φρίκη του Ολοκαυτώματος. Δυστυχώς, στην πόλη μας, οι περισσότερες από αυτές τις φρικαλεότητες κρατήθηκαν μόνο σιωπηλά στο μυαλό των θυμάτων και ανάμεσα στις αντηχήσεις μιας πόλης που δεν αγάλλιασε και δεν αποδέχτηκε τη δική της ιστορία και το δικό της τραύμα.

Μετά από χρόνια ειρηνικής διαβίωσης στη Θεσσαλονίκη, κατά τη διάρκεια των εκτοπίσεων του 1943, οι δύο γιοι του προπάππου μου, ο Τζάκο και ο Αλμπέρτο, επιλέχθηκαν για μεταφορά στα στρατόπεδα εργασίας λόγω των επιχειρηματικών του δραστηριοτήτων. Για να κρατήσει τον μικρότερο γιο του, τον Αλμπέρτο, στην Πολωνία μαζί του, ο καλύτερος φίλος του παππού μου, ο Σαμ Κοέν, αποφάσισε να πάρει τη θέση του Αλμπέρτο. Έτσι, την άνοιξη του 1943, οι δύο φίλοι στάλθηκαν στην Καρυά, όπου, μαζί με άλλους 400 Εβραίους, εργάστηκαν κάτω από βάνουσσες συνθήκες, σκάβοντας ένα βουνό για να κάνουν χώρο για μια σιδηροδρομική γραμμή. Οι συνθήκες ήταν άθλιες: δούλευαν 12 ώρες την ημέρα χωρίς σχεδόν καθόλου νερό, επιβιώνοντας με μουχλιασμένο ψωμί και λαχανόσουπα.

Μη μπορώντας να το αντέξουν άλλο και γνωρίζοντας τη μοίρα τους στην Καρυά, οι δύο φίλοι αποφάσισαν να δραπετεύσουν. Μια νύχτα, κατά τη διάρκεια μιας αλλαγής βάρδιας, έμειναν πίσω και κρύφτηκαν, για να διαφύγουν τελικά μέσα από τα βράχια. Με τη βοήθεια ενός δασκάλου του χωριού, έφτασαν στους αντάρτες και αργότερα πολέμησαν εναντίον των κατακτητών. Δεν ήταν μόνο η αποφασιστικότητά τους, αλλά και οι πράξεις των άλλων που τους βοήθησαν να τα καταφέρουν.

Η συνέντευξη του Σαμ και όσα ανακάλυψε ο Ανδρέας Ασσαέλ, είναι μια απόδειξη της μεγαλειώδους δύναμης της φιλίας, της πυγμής και της θέλησης για ζωή αυτών των δύο νέων ανδρών. Οι πρόγονοί μας άντεξαν τις σκοτεινές ώρες, ώστε η οικογένειά μου και πολλοί άλλοι να μπορούν να υπάρχουν σήμερα. Αυτό είναι που θέλω να κρατήσω. Ακόμη και στις πιο σκοτεινές στιγμές, υπάρχει φως - και η δύναμη της ανθρωπότητας μπορεί να επικρατήσει.

Αυτό είναι ζωτικής σημασίας τώρα περισσότερο από ποτέ. Πρέπει να θυμόμαστε και να μιλάμε για τις μαρτυρίες του Ολοκαυτώματος, μπροστά στην αύξηση του αντισημιτισμού και της άρνησης του Ολοκαυτώματος.

Αυτές οι ιστορίες δεν είναι απλώς ιστορικά γεγονότα- είναι αφηγήσεις της ανθρώπινης αντοχής και του θριάμβου του ανθρώπινου πνεύματος ενάντια στην καταπίεση. Με το να θυμόμαστε, τιμούμε τη μνήμη τους και διασφαλίζουμε ότι τέτοιες ιστορίες διατηρούν ζωντανή τη μνήμη του Ολοκαυτώματος, τη μνήμη όλων εκείνων των ανθρώπων που ζούσαν κάποτε φυσιολογικές ζωές όπως εμείς.

Θέλω να εκφράσω τη βαθύτατη ευγνωμοσύνη μου στον Ανδρέα Ασσαέλ για τις αδιάκοπες προσπάθειές του τα τελευταία 20 χρόνια και στον πατέρα μου, ο οποίος πάντα υποστήριζε τον Ανδρέα στην αποκάλυψη αυτών των ιστοριών. Θέλω επίσης να ευχαριστήσω την οικογένεια Κοέν, χωρίς την οποία δεν θα μπορούσαμε να ανασυνθέσουμε αυτή την ιστορία, καθώς και όλους τους ερευνητές που συμμετέχουν στη διατήρηση αυτής της ζωτικής κληρονομιάς.

Τέλος, στον Τζάκο και τον Σαμ θέλω να πω: τα καταφέραμε, επιβιώσαμε και επιβιώνουμε ακόμα.

ΙΣΑΚ ΚΟΕΝΚΑ

Ο Ισάκ Κοένκα είναι 29 ετών όταν τον απαγάγουν στην Καρυά. Φεύγει και κρύβεται στην Αθήνα. Αλλά τον πιάνουν και τον απελαύνουν στο Άουσβιτς. Μετά την απελευθέρωσή του, έζησε στη Θεσσαλονίκη. Το 1954 γράφει την πρώτη έκθεση (1 σελίδα) για τα γεγονότα της Καρυάς για την εβραϊκή κοινότητα της Θεσσαλονίκης.

Υλικά

- ▶ **Κείμενο** για την ιστορία της **ζωής** του
- ▶ **Φωτογραφία στην ιστοσελίδα** στον σύνδεσμο [ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ](#)
- ▶ **Μετάφραση της έκθεσής του** για την Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης από το 1954

Πτυχές που μπορούν να εξεταστούν στο πλαίσιο της βιογραφίας του Ισάκ Κοένκα

- ▶ Απόδραση
- ▶ Ζωή στην παρανομία
- ▶ Εκτοπισμός σε διάφορα στρατόπεδα συγκέντρωσης και εξόντωσης
- ▶ Να είναι κάποιος μάρτυρας
- ▶ Κενά στη μαρτυρία

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΒΑΘΟΣ ΚΑΙ ΒΟΗΘΕΙΑ

Ιστορικό συμβάντος:

- ▶ Τι μαθαίνουμε για τη ζωή του Ισάκ Κοένκα μέχρι τη γερμανική εισβολή;
- ▶ Πότε και πώς ήρθε στην Καρυά;
- ▶ Πώς ήταν η ζωή του στην Καρυά; Τι μαθαίνετε για την Καρυά;
- ▶ Πού τον πήγαν μετά τη διάλυση του στρατοπέδου στην Καρυά;
- ▶ Πώς συνεχίστηκε η ζωή του μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου;

Ερμηνεία

- ▶ Γιατί νομίζετε ότι ο Ισάκ Κοένκα αποφάσισε να καταγράψει τις αναμνήσεις του από τα γεγονότα στην Καρυά τόσο νωρίς;
- ▶ Πολύ λίγα είναι γνωστά για τον Ισάκ Κοένκα. Γιατί μπορεί να συμβαίνει αυτό; Τι θα θέλατε να τον ρωτήσετε;

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΙΣΑΚ ΚΟΕΝΚΑ

Ο Ισάκ Κοένκα, γιος του Μωυσή και της Ραχήλ, γεννιέται στη Θεσσαλονίκη το 1913. Έχει έναν αδελφό με το όνομα Μορίς. Γύρω στο 1930, ο Ισάκ Κοένκα αποφοιτά από την Alliance Israélite Universelle, ένα γαλλικό γυμνάσιο στο οποίο παραδοσιακά φοιτούσαν πολλοί Εβραίοι στη Θεσσαλονίκη. Όταν τα γερμανικά στρατεύματα καταλαμβάνουν τη Θεσσαλονίκη το 1941, ο 28χρονος Ισάκ Κοένκα κατοικεί στην οδό Δεληγιώργη 7 και εργάζεται ως υπάλληλος στην εταιρεία πετρελαίου Steauna Ltd. Η εταιρεία αναγκάζεται σύντομα να κλείσει, αφήνοντας τον Ισάκ Κοένκα άνεργο. Δεν είναι πολλά γνωστά για τη ζωή του κατά τη διάρκεια της κατοχής. Στις 11 Ιουλίου 1942, είναι μεταξύ των σχεδόν 9.000 Εβραίων ανδρών που διατάσσονται από τον τοπικό διοικητή της Βέρμαχτ, αντιστράτηγο Κουρτ φον Κρέντσκι (Curt von Krenzki, 1888-1962), να συγκεντρωθούν στην πλατεία Ελευθερίας στη Θεσσαλονίκη για να καταγραφούν για καταναγκαστική εργασία.

Όπως ολόκληρος ο εβραϊκός πληθυσμός της Θεσσαλονίκης, ο Ισάκ Κοένκα αναγκάζεται να μετακομίσει σε γκέτο στα τέλη Φεβρουαρίου 1943. Στα τέλη Μαρτίου 1943, ο ίδιος και άλλοι Εβραίοι άνδρες ηλικίας 16 έως 55 ετών συλλαμβάνονται στο γκέτο και μεταφέρονται βίαια από τη Θεσσαλονίκη στην Καρυά για καταναγκαστική εργασία. Εκεί πρέπει να εκτελέσει βαριές χωματοουργικές εργασίες.

Κάνοντας αναφορά στις αναμνήσεις του το 1954, ο Ισάκ Κοένκα περιγράφει την καταναγκαστική εργασία ως εξής: «Η ζωή εκεί ήταν τρομερή, είχαμε ελάχιστα να φάμε, μας έδιναν 500 γραμμάρια ψωμί. Έπρεπε να δουλεύουμε σκληρά, συνεχώς υπό την επίβλεψη τριών Γερμανών, καθώς και Κροατών και Ρουμάνων, με διάλειμμα μιας ώρας, 12 ώρες την ημέρα. Μας συμπεριφέρονταν τόσο άσχημα που νόμιζα ότι η Καρυά ήταν η επίγεια κόλαση. Όταν αργότερα μεταφέρθηκα στο Άουσβιτς - Μπιρκενάου, όπου ήταν τα κρεματόρια, σκέφτηκα ότι εκεί ήταν παράδεισος σε σύγκριση με την Καρυά. Στην πραγματικότητα, οι φρουροί στην Καρυά είχαν την άδεια να σκοτώσουν οποιονδήποτε Εβραίο. Κάποιος προσπάθησε να σπρώξει το καρότσι και ο επιστάτης τον σκότωσε με πιστόλι. Υπήρχαν επιστάτες που ήταν ακόμα πιο σαδιστές και έμπηγαν μια ξιφολόγχη στην πλάτη του Εβραίου που έσπρωχνε το καροτσάκι, αφαιρώντας του έτσι τη ζωή.»

Ο Ισάκ Κοένκα καταφέρνει να δραπετεύσει από το στρατόπεδο στις 6 Αυγούστου 1943. Την επόμενη ημέρα, το στρατόπεδο εκκενώνεται, οι Εβραίοι καταναγκαστικοί εργάτες μεταφέρονται στη Θεσσαλονίκη και λίγο αργότερα εκτοπίζονται στο Άουσβιτς.

Ο Ισάκ Κοένκα καταφέρνει να φτάσει στην Αθήνα, όπου κρύβεται για οκτώ μήνες με ψεύτικη ταυτότητα. Στις 24 Μαρτίου 1944, τον ανακαλύπτει η Υπηρεσία Ασφαλεία (SD) κατά τη διάρκεια επιδρομής της και συλλαμβάνεται μαζί με σχεδόν 700 άλλους Εβραίους της Αθήνας στο κτίριο της συναγωγής στην οδό Μελιδώνη. Στέλνεται την ίδια μέρα στο στρατόπεδο συγκέντρωσης Χαϊδαρίου κοντά στην Αθήνα. Εννέα ημέρες αργότερα, τα SS τον απελαύνουν στο στρατόπεδο εξόντωσης του Άουσβιτς μαζί με συνολικά περίπου 5.000 Εβραίους από τη δυτική, κεντρική και νότια Ελλάδα. Ο αριθμός κρατουμένου του είναι 182484.

Ο Ισάκ Κοένκα επιβιώνει και επιστρέφει στη Θεσσαλονίκη τον Ιούνιο του 1945. Ζει εκεί μέχρι το τέλος της ζωής του το 1989, χωρίς να παντρευτεί ποτέ και χωρίς να αποκτήσει παιδιά.

Το 1954, η εβραϊκή κοινότητα της Θεσσαλονίκης ζητά από τον Ισάκ Κοένκα πληροφορίες για το στρατόπεδο και την καταναγκαστική εργασία στην Καρυά. Εκείνος καταγράφει τις εμπειρίες του στα εβραιοϊσπανικά (Ladino) την 1η Νοεμβρίου 1954. Πρόκειται για την πρώτη γνωστή αναφορά σχετικά με την καταναγκαστική εργασία στην Καρυά και σήμερα βρίσκεται στα ιστορικά αρχεία της εβραϊκής κοινότητας της Θεσσαλονίκης.

ΠΗΓΕΣ

Προσωπικά στοιχεία και έκθεση εμπειρίας του Ισάκ Κοένκα, 1 Νοεμβρίου 1954, Ιστορικό Αρχείο της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης, φάκελος 1618.

ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΙΣΑΚ ΚΟΕΝΚΑ ΜΕ ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ 1 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1954

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΤΗΣ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΔΙΑΤΑΓΗ 1618.

Γεννήθηκα στη Θεσσαλονίκη το 1913 και ήμουν 28 ετών όταν εισέβαλαν οι Γερμανοί. Εκείνη την εποχή δούλευα σε μια εταιρεία πετρελαιοειδών που ονομαζόταν Στεάουα Πετρόλιος ΕΠΕ. Η εταιρεία έκλεισε λόγω της γερμανικής εισβολής και έμεινα άνεργος. Τον Ιούλιο του 1943, όλοι οι άνδρες ηλικίας 18 ετών και άνω απογράφηκαν για καταναγκαστική εργασία και έπρεπε να εγκαταλείψουν την πόλη. Τον Μάρτιο του 1943, με έστειλαν στην Καρυά κοντά στο Λιανοκλάδι, όπου κατασκευαζόταν μια σιδηροδρομική γραμμή. Η ζωή εκεί ήταν τρομερή, υπήρχε ελάχιστο φαγητό, μας έδιναν 500 γραμμάρια ψωμί. Έπρεπε να δουλεύουμε σκληρά όλη την ώρα υπό την επίβλεψη τριών Γερμανών, Κροατών και Ρουμάνων για 12 ώρες την ημέρα με διάλειμμα μιας ώρας. Μας συμπεριφέρονταν τόσο άσχημα που νόμιζα ότι η Καρυά ήταν η κόλαση επί της γης. Όταν αργότερα μεταφέρθηκα στο Άουσβιτς-Μπίρκεναου, όπου βρίσκονταν τα κρεματόρια, σκέφτηκα ότι ήταν ένας παράδεισος σε σύγκριση με την Καρυά. Στην πραγματικότητα, οι φρουροί της Καρυάς είχαν την άδεια να σκοτώνουν κάθε Εβραίο. Κάποιος προσπάθησε να σπρώξει το καροτσάκι και ο επιστάτης τον σκότωσε με πιστόλι. Υπήρχαν επιστάτες που ήταν ακόμα πιο σαδιστές και καρφώνανε μια ξιφολόγχη στην πλάτη του Εβραίου που έσπρωχνε το καροτσάκι, αφαιρώντας του έτσι τη ζωή. Αυτό συνέβαινε συνεχώς, επειδή οι φύλακες ήταν πάντα έτοιμοι να πυροβολήσουν λόγω της φύσης της δουλειάς. Ήμουν στην Καρυά-Λιανοκλάδι μέχρι τις 6 Αυγούστου 1943, όπου δολοφονήθηκαν 45-50 Εβραίοι λόγω της σκληρότητας του στρατοπέδου. Τους έθαψαν σε ένα μέρος 500 με 600 μέτρα δεξιά από το κτίριο του σταθμού με κατεύθυνση προς την Αθήνα. Πριν φτάσω στην Καρυά, υπήρχαν εκεί περίπου 250 Εβραίοι. Μέχρι τότε υπήρχαν λίγοι θάνατοι, όχι περισσότεροι από 4 ή 5... Το ποσοστό θνησιμότητας αυξήθηκε απότομα στη συνέχεια, επειδή οι εργάτες είχαν εξαντληθεί. Στο τέλος, στις αρχές Αυγούστου, ήρθαν κανονικοί εργάτες οικοδομών - χριστιανοί - για να τελειώσουν τις εργασίες που δεν είχαν ακόμη ολοκληρωθεί. Οι τελευταίοι Εβραίοι εργάτες από την Καρυά-Λιανοκλάδι απελάθηκαν στην Πολωνία στις 8 Αυγούστου 1943.

Θεσσαλονίκη, 1 Νοεμβρίου 1954.

Πηγή

USHMM, RG-45.011, IKTH-00323-00068, δήλωση του Isac Moise Cuenca, 1 Νοεμβρίου 1954.

ΣΑΜ ΝΑΧΜΙΑΣ

Ο Σαμ Ναχμίας απελάθηκε στην Καρυά ως νεαρός για καταναγκαστική εργασία. Δραπετεύει και κρύβεται από τη χριστιανική ελληνική οικογένεια Μορίκη μέχρι το τέλος της γερμανικής κατοχής. Όταν ο Ανδρέας Ασσαέλ αρχίζει την έρευνά του για την ιστορία του άλμπουμ και της Καρυάς, ο Σαμ Ναχμίας είναι γι' αυτόν ένας από τους σημαντικότερους σύγχρονους μάρτυρες.

Υλικά

- ▶ **Κείμενο** για την ιστορία της **ζωής** του
- ▶ Φωτογραφίες από την προπολεμική περίοδο; στον ιστότοπο στον σύνδεσμο [ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ](#)
- ▶ Συνέντευξη με τον Ναπολέοντα Μωρίκη στην ιστοσελίδα στον σύνδεσμο [ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ](#), **Βιογραφία του Σαμ Ναχμίας**.
- ▶ **Ομιλία του εγγονού** του Alberto Sasson στα εγκαίνια της έκθεσης «Καρυά 1943. Καταναγκαστική εργασία και Ολοκαύτωμα»
- ▶ **Ομιλία της δισέγγονής του Έρικας Σασσόν** στα εγκαίνια της έκθεσης «Καρυά 1943. Καταναγκαστική εργασία και Ολοκαύτωμα»

Πτυχές που μπορούν να εξεταστούν στο πλαίσιο της βιογραφίας του Σαμ Ναχμίας

- ▶ Επιβίωση μέσω βοήθειας
- ▶ Θάρρος
- ▶ Αλληλεγγύη
- ▶ Ζωή στην παρανομία
- ▶ Να είναι κανείς μάρτυρας
- ▶ Η κατάσταση των Εβραίων επιζώντων στην Ελλάδα μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο
- ▶ Οπτική των συγγενών

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΒΑΘΟΣ ΚΑΙ ΒΟΗΘΕΙΑ

Ιστορικό συμβάντων:

- ▶ Τι μαθαίνετε για τη ζωή του Σαμ Ναχμία μέχρι τη γερμανική εισβολή;
- ▶ Πότε και πώς ήρθε στην Καρυά;
- ▶ Πώς ήταν η ζωή του στην Καρυά; Τι μαθαίνετε για την Καρυά;
- ▶ Πώς κατάφερε να επιβιώσει;
- ▶ Πώς συνεχίστηκε η ζωή του μετά το τέλος του πολέμου;

Ερμηνεία

- ▶ Πώς θα περιγράφατε τη σχέση μεταξύ του Σαμ και της οικογένειας Μωρίκη;
- ▶ Τι μαθαίνουμε για τον Σαμ Ναχμία από τις ομιλίες του εγγονού και της δισέγγονής του;
- ▶ Ποια είναι η γνώμη σας για την ομιλία της δισέγγονης του Σαμ Ναχμία;

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΣΑΜ ΝΑΧΜΙΑΣ

Ο Σαμ Ναχμίας γεννιέται στις 31 Αυγούστου 1920 στη Θεσσαλονίκη. Οι γονείς του Ραφαήλ και Ερικήτη (Ρικέτα), το γένος Ηλία Σκάπα, αποκτούν άλλα τρία παιδιά: την Έστερ, την Ίντα και τη Ντόρα. Το 1940 ο Σαμ αποφοιτεί από τη εμπορική σχολή και στη συνέχεια εργάζεται ως αρτοποιός και ζαχαροπλάστης στο πλευρό του πατέρα του. Η οικογένεια διαθέτει ένα διώροφο σπίτι στο κέντρο της Θεσσαλονίκης, στην οδό Παύλου Μελά 27.

Ακόμη και μετά την έναρξη του πολέμου και τη γερμανική κατοχή της Θεσσαλονίκης τον Απρίλιο του 1941, ο Σαμ Ναχμίας συνεχίζει αρχικά να εργάζεται ως αρτοποιός και ζαχαροπλάστης. Στα τέλη Φεβρουαρίου 1943, η οικογένεια αναγκάζεται να μετακομίσει σε γκέτο και στα μέσα Απριλίου μεταφέρονται στο στρατόπεδο-γκέτο Μπαρόν Χιρς.

Πιθανότατα μόλις μία ημέρα μετά την άφιξη της οικογένειας εκεί - στις 15 Απριλίου 1943 - οι Γερμανοί ψάχνουν, με τη βοήθεια της εβραϊκής αστυνομίας του γκέτο, για άνδρες κατάλληλους για εργασία. Ο Σαμ Ναχμίας είναι μεταξύ εκείνων που επιλέγονται και στη συνέχεια μεταφέρονται στην Καρυά για καταναγκαστική εργασία. Σε συνέντευξή του στον Ανδρέα Ασσαέλ το 2004, θυμάται την έναρξη της βίαιης μεταφοράς: «Νωρίς το πρωί, γύρω στις πέντε, μας πήγαν στα λουτρά, που ήταν κάπου κοντά - πλυθήκαμε, στη συνέχεια μας κούρεψαν τα μαλλιά, τα ρούχα μας στάλθηκαν στην απολύμανση υπό πίεση (για την καταπολέμηση των παρασίτων). Στη συνέχεια μας πήγαν κατευθείαν στα σιδηροδρομικά βαγόνια». Οι νεαροί άνδρες φτάνουν στο σιδηροδρομικό σταθμό της Καρυάς λίγες ημέρες αργότερα.

Στην ίδια συνέντευξη, ο Σαμ Ναχμίας μιλάει και για την άφιξή του αλλά και τις συνθήκες διαβίωσης: «Όταν κατεβήκαμε από το τρένο, στον καθένα μας δόθηκε ένα άδειο κονσερβοκούτι για να τρώμε και ένα άλλο για να κατουράμε, γιατί δεν μας επιτρεπόταν να βγούμε από τους κοιτώνες τη νύχτα. Αν κάποιος ξεχνούσε το κονσερβοκούτι για το φαγητό του, έπρεπε να φάει από το βρώμικο. Είχαμε τις δικές μας κουβέρτες, μόνο τα σακίδια μας είχαν κλαπεί».

Στην Καρυά, ο Σαμ Ναχμίας αναγκάζεται να εργαστεί στη βουνοπλαγιά, όπου πρέπει να σπρώχνει βαριά βαγονέτα φορτωμένα με πέτρα προς την αποβάθρα. Μια μέρα τραυματίζεται σοβαρά στα πόδια από πτώση βράχου. Αντί να τουφεκιστεί, όπως πολλοί άλλοι τραυματισμένοι ή τελείως εξαντλημένοι Εβραίοι, τον στέλνουν στη Λαμία σε αναρωτήριο. Στη συνέντευξη του 2004, ο Σαμ Ναχμίας υποθέτει ότι οφείλει αυτή την καλή τύχη στο γεγονός ότι ο διευθυντής του εργοταξίου Χανς Ρέσλερ (Hans Rössler) συμπαθούσε αυτόν και την ομάδα του.

»

Τον Αύγουστο του 1943 το εργοτάξιο στην Καρυά κλείνει και οι καταναγκαστικοί εργάτες επιστρέφουν στη Θεσσαλονίκη. Εκείνη την εποχή ο Σαμ Ναχμίας εξακολουθεί να νοσηλεύεται στη Λαμία. Μια νοσοκόμα τον βοηθάει να δραπετεύσει από το νοσοκομείο. Η οικογένεια του Χαράλαμπου και της Χρυσάννας Μωρίκη τον παίρνει και τον κρύβει στο πατάρι του φούρνου τους. Εκπαιδευμένος ως αρτοποιός, ο Σαμ Ναχμίας δουλεύει στο φούρνο και ζει στη Λαμία με ψεύτικο όνομα μέχρι την αποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων, στα τέλη Οκτωβρίου 1944. Έχει μάλιστα και ψεύτικη ταυτότητα με το (χριστιανικό) όνομα «Δημοσθένης Δημητριάδης».

Τον Δεκέμβριο του 1944 επιστρέφει στη Θεσσαλονίκη στο σπίτι του, στην οδό Παύλου Μελά. Είναι ο μοναδικός επιζών της οικογένειάς του: οι γονείς του και οι τρεις αδελφές του έχουν δολοφονηθεί σε γερμανικό στρατόπεδο εξόντωσης. Το 1946 παντρεύεται την επιζήσασα από το Άουσβιτς Σάρα Σαρφάτη (γεννημένη το 1927) από τη Θεσσαλονίκη. Η κόρη τους Ρικέτα γεννιέται την ίδια χρονιά.

Όταν ο Ανδρέας Ασσαέλ ερευνά την ιστορία της καταναγκαστικής εργασίας στην Καρυά, ο Σαμ Ναχμίας είναι ένας από τους σημαντικότερους αυτόπτες μάρτυρες. Ο Δαβίδ Σιών, ένας άλλος επιζών της καταναγκαστικής εργασίας στην κεντρική Ελλάδα, είχε επιστήσει την προσοχή του Ασσαέλ στον Σαμ Ναχμίας. Για τον Σαμ Ναχμίας, αυτή είναι μια από τις πρώτες ευκαιρίες που έχει για να μιλήσει για τις εμπειρίες του στην Καρυά. Προηγουμένως, δεν έχει μιλήσει σχεδόν ποτέ για την καταναγκαστική του εργασία. Ούτε καν η ίδια του η οικογένεια δεν γνωρίζει τι ακριβώς είχε περάσει στην Καρυά.

Ο Σαμ Ναχμίας πεθαίνει στη Θεσσαλονίκη το 2016. Παραμένει σε στενή επαφή με την οικογένεια Μωρίκη μέχρι τον θάνατό του.

ΠΗΓΕΣ

Σαμ Ναχμίας, συνέντευξη στον Ανδρέας Ασσαέλ, 6 Ιανουαρίου 2004.

Βιντεοσκοπημένη συνέντευξη του Ναπολέοντα-Νικόλαου Μωρίκη, Αρχείο Προφορικής Ιστορίας - Εβραϊκό Μουσείο Ελλάδος (ΕΜΕ), συνέντευξη αριθ. 067, 20 Δεκεμβρίου 2006.

Ιστορικό Αρχείο της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης (ΙΑΙΚΘ)

Χρυσάννα Μωρίκη, κόρη του Ναπολέοντα και της Μαρίας Παπαλέξη-Μωρίκη, μήνυμα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, 4 Σεπτεμβρίου 2023.

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΑΛΜΠΕΡΤΟΥ ΣΑΣΣΟΝ, ΕΓΓΟΝΟΥ ΤΟΥ ΣΑΜ ΝΑΧΜΙΑ

ΣΤΑ ΕΓΚΑΙΝΙΑ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ ΚΑΡΥΑ 1943. ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ, ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ ΤΗΣ ΚΑΤΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ, ΒΕΡΟΛΙΝΟ

Κυρίες και κύριοι,

Η κόρη μου Έρικα και εγώ θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε το Κέντρο Τεκμηρίωσης της Ναζιστικής Αναγκαστικής Εργασίας και το Ίδρυμα Μνήμης για τους Δολοφονημένους Εβραίους της Ευρώπης για την έκθεση «Καταναγκαστική Εργασία και Ολοκαύτωμα ΚΑΡΥΑ 1943» και για την τιμητική πρόσκληση που μας απηύθυναν.

Είμαστε μαζί σας ως απόγονοι, εγγόνια και δισέγγονα του φυλακισμένου Σαμ Ναχμία, ο οποίος ήταν ένας από τους λίγους από τους 400 Εβραίους εργάτες που επέζησαν από την κόλαση της Καρυάς. Γεννήθηκε στις 15 Σεπτεμβρίου 1920 στη Θεσσαλονίκη. Η οικογένειά του είχε δύο ζαχαροπλαστεία στην πόλη της Θεσσαλονίκης, τα οποία κατασχέθηκαν από τη ναζιστική διοίκηση της πόλης. Στις 25 Απριλίου 1943, η οικογένεια συνελήφθη και φυλακίστηκε στο γκέτο Μπαρόν Χιρς. Κατά τη διάρκεια του αποκλεισμού που επέβαλαν οι Γερμανοί στο γκέτο με τους προδότες Ελληνοεβραίους συνεργάτες τους, κρύφτηκε σε μια καταπακτή της καλύβας όπου ζούσαν, για να γλιτώσει από τα καταναγκαστικά έργα στα οποία έστελναν τους ανύπαντρους. Στόχος του ήταν να μείνει με τους γονείς και τις αδελφές του, ώστε να τον έχουν κηδεμόνα στη νέα ζωή που υποσχέθηκαν οι κατακτητές στην Πολωνία.

Μετά τη σύλληψή του, ο πλούσιος πατέρας του Ροφέλ Ναχμίας ανακρίθηκε και βασανίστηκε από τους Εβραίους προδότες Έντγκαρ Κούνιο και Λέων Ζίον, ώστε να αποκαλύψει την τοποθεσία της κρυψώνας του και να παραδώσει τελικά τα τιμαλφή της οικογένειας (χρήματα και κοσμήματα). Οι γονείς του και οι τρεις αδελφές του εκτοπίστηκαν στο Άουσβιτς. Κανείς τους δεν επέζησε. Ο Σαμ Ναχμίας οδηγήθηκε ως ανύπαντρος στα καταναγκαστικά έργα της Οργάνωσης Τοντ στο σταθμό Καρυάς στη Φθιώτιδα. Το καθήκον των Εβραίων αιχμαλώτων εργατών ήταν να ανοίξουν μια τομή στο βουνό, προκειμένου να κατασκευαστεί μια παρακαμπτήρια σιδηροδρομική γραμμή για να διευκολυνθεί η κυκλοφορία των ναζιστικών τρένων μεταξύ Αθήνας και Θεσσαλονίκης.

Οι συνθήκες εργασίας ήταν απάνθρωπες. Οι κρατούμενοι έπρεπε να εργάζονται με γυμνά χέρια, χωρίς ρούχα, παπούτσια, εργαλεία, με ελάχιστη τροφή και νερό, κάτι που όσοι επισκέφθηκαν την Καρυά θα θεωρούσαν ανθρωπίνως αδύνατο. Ωστόσο, η θέληση των κρατουμένων να ζήσουν και η πίστη τους στο ψέμα των Ναζί ότι στο τέλος των εργασιών στα πλαίσια του στρατοπέδου θα επέστρεφαν στις οικογένειές τους, τους έδινε τη δύναμη να ολοκληρώσουν αυτή την εργασία.

Δυστυχώς, οι λίγοι που επέζησαν μέχρι το τέλος στάλθηκαν στο Άουσβιτς και εξοντώθηκαν εκεί. Μόνο λίγοι επέζησαν. Λιγότεροι από είκοσι. Ανάμεσά τους ήταν και ο Σαμ Ναχμίας. Τον Ιούλιο του 1943, ενώ εργαζόταν, τραυματίστηκε στο πόδι και το ισχίο από μια πέτρα που έπεσε. Παραδόξως, δεν εκτελέστηκε από τους φρουρούς του ως ακατάλληλος για εργασία. Τον έστειλαν στο νοσοκομείο της Λαμίας, όπου χειρουργήθηκε και παρέμεινε νοσηλευόμενος για ενάμιση μήνα. Για καλή του τύχη, εκεί τον ξέχασαν και δεν τον αναζήτησαν ποτέ.

Κατά τη διάρκεια της παραμονής του στο νοσοκομείο, ο Σαμ Ναχμίας κατάφερε να δραπετεύσει με την πολύτιμη βοήθεια της νοσοκόμας Κουνάνου και συστήθηκε στην οικογένεια του Χαράλαμπου και της Χρυσάννας Μωρίκη, αρτοποιών στο κέντρο της Λαμίας. Τόσο η νοσοκόμα Κουνάνου όσο και η οικογένεια Μωρίκη διακινδύνευσαν τη ζωή τους βοηθώντας τον Ναχμιά, έναν Εβραίο; να δραπετεύσει και φιλοξενώντας τον.

Ο Μωρίκης έκρυψε τον Ναχμίας στη σοφίτα του αρτοποιείου μέχρι που ο γιος του Ναπολέων κατάφερε να του εξασφαλίσει μια πλαστή ταυτότητα στο όνομα Δημοσθένης Δημητριάδης. Μέχρι τότε, ο μικρότερος γιος της οικογένειας, ο Επαμεινώνδας, έμενε τη νύχτα στη σοφίτα για να προστατεύει τον φυγά της Καρυάς. Αφού παρέλαβε την πλαστή ταυτότητα, ο Ναχμίας εργάστηκε στον φούρνο μέχρι το τέλος του πολέμου. Για την ανιδιοτελή διάσωση της ζωής του, η οικογένεια Μωρίκη τιμήθηκε από το Yad Vashem το 1990 με τον τίτλο «Δίκαιοι των Εθνών». Μετά το τέλος του πολέμου, επέστρεψε στη Θεσσαλονίκη. Δεν βρίσκει σχεδόν τίποτα από την οικογενειακή περιουσία. Από τα δύο πλήρως εξοπλισμένα εργαστήρια ζαχαροπλαστικής, βρέθηκαν μόνο τα εργαλεία για την παρασκευή χαλβά. Το 1945 παντρεύεται τη Σάρα Σαρφάτη (1926-2004), η οποία επέζησε από το Άουσβιτς-Μπίρκεναου και ήταν η μόνη επιζώουσα από την οικογένειά της. Κόρη του ήταν η μητέρα μου Ρικέττα, η οποία γεννήθηκε το 1946. Τα εγγόνια του είναι εγώ, ο Άλμπερτ και η αδελφή μου Σάντρα Σασσόν. Είχε την τύχη να γνωρίσει τρία δισέγγονα κατά τη διάρκεια της ζωής του: την Έρικα, την Ευθηνία και τον Νόα. Έχασε τη σύζυγό του Σάρα το 2004, έμεινε στη Θεσσαλονίκη μέχρι το 2008 και στη συνέχεια τον φρόντιζαν στο γηροκομείο «Ρέστιον» στην Αθήνα μέχρι το θάνατό του στις 30 Νοεμβρίου 2016.

Ο Σαμ Ναχμίας δεν είπε ποτέ στην κόρη και τα εγγόνια του για την ομηρία και την καταναγκαστική εργασία του στο στρατόπεδο της Καρυάς. Ως οικογένεια, γνωρίζαμε μόνο από τις δικές του διηγήσεις τα γεγονότα της νοσηλείας του στη Λαμία, της απόδρασης και της μετέπειτα διάσωσής του από την οικογένεια του Χαράλαμπου και της Χρυσάννας Μωρίκη. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, ήταν πάντα ομιλητικός, τονίζοντας την ευγνωμοσύνη του για τους διασώστες του, μια ευγνωμοσύνη που εξέφρασε έμπρακτα στις δεκαετίες που ακολούθησαν. Ταξίδευε συχνά στη Λαμία και διατηρούσε στενές, όχι απλώς φιλικές, αλλά κυριολεκτικά οικογενειακές σχέσεις με την ευρύτερη οικογένεια Μωρίκη. Ως αποτέλεσμα, διεκδίκησε την αναγνώριση της οικογένειας από το κράτος του Ισραήλ με τον τίτλο «Δίκαιοι των Εθνών».

Η οικογένειά μας έμαθε για τη φυλάκιση του παππού μας στην Καρυά τυχαία μέσω της ιστορικής έρευνας του Ανδρέα Ασσαέλ. Μόλις ο Ασσαέλ απέκτησε ένα φωτογραφικό άλμπουμ από το στρατόπεδο της Καρυάς, έψαξε για επιζώντες. Πρώτα βρήκε τον όμηρο [των Γερμανών], εργάτη στο γειτονικό εργοστάσιο του Λιανοκλαδίου, τον Δαβίδ Σιών. Του έδωσε το όνομα του Σαμ Ναχμίας, του μοναδικού επιζώντα της ομηρίας της Καρυάς που γνώριζε.

Ο Ασσαέλ αναζήτησε τον Ναχμιά και κατάφερε να επικοινωνήσει με την κόρη του και τη μητέρα μου Ρικέττα. Στη συνέχεια συνάντησε τον Ναχμιά και έλαβε την πρώτη και την τελευταία του μαρτυρία το 2004. Του έδειξε τις φωτογραφίες και ο Ναχμιά του εξήγησε τι σήμαιναν. Χρησιμοποιώντας τις φωτογραφίες, ο Ναχμιά περιέγραψε στον Ασσαέλ τη δική του ιστορία και την ιστορία και των 400 Εβραίων κρατουμένων της Καρυάς. Και το έκανε αυτό μόνο μία φορά. Από τότε, δεν ξαναμίλησε ποτέ για την Καρυά, παρά τις προσπάθειες της οικογένειάς μας να του μιλήσει και παρά τις προσπάθειες του Ασσαέλ να κανονίσει μια νέα συνάντηση, τις οποίες αρνήθηκε συστηματικά πολλές φορές. Το μόνο πράγμα που γνωρίζει η οικογένειά μου για την ομηρία του παππού Σαμ στην Καρυά είναι αυτό που εκμυστηρεύτηκε στον Ασσαέλ στη μία και μοναδική συνάντησή τους.

Το ερώτημα γιατί δεν μίλησε ποτέ ξανά γι' αυτό δεν θα απαντηθεί ποτέ. Τουλάχιστον για μένα. Μπορώ μόνο να υποθέσω. Από μικρή ηλικία, η γιαγιά μου ήταν το κύριο θύμα της γερμανικής κατοχής και του Ολοκαυτώματος για τη δική μας οικογένεια. Ήταν η μόνη επιζούσα από την εκτεταμένη οικογένεια Σαρφάτη στο Άουσβιτς-Μπίρκεναου και είχε πει την ιστορία της από νωρίς, τόσο μέσα στην οικογένειά της όσο και σε επίπεδο εβραϊκής κοινότητας της Θεσσαλονίκης. Οι μαρτυρίες και οι βιντεοσκοπημένες συνεντεύξεις της βρίσκονται στα αρχεία της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης, του Εβραϊκού Μουσείου Ελλάδος και του Ιδρύματος Spielberg. Δεν υπάρχει όμως καμία μαρτυρία από τον σύζυγό της Σαμ Ναχμιά. Καμία, εκτός από εκείνη του Ανδρέα Ασσαέλ και τα έγγραφα που υπέγραψε το 1990 για να τεκμηριώσει την απονομή του τίτλου «Δίκαιοι των Εθνών» στην οικογένεια Μωρίκη.

Κατά τη γνώμη μου, ο παππούς χρησιμοποίησε το γεγονός ότι ως όμηρος σε ελληνικό στρατόπεδο καταναγκαστικής εργασίας δεν είχε τατουάζ, όπως η σύζυγός του, όμηρος στο Άουσβιτς-Μπίρκεναου, ως ασπίδα για τη σιωπή του. Το γεγονός ότι δεν είχε τατουάζ δεν δημιούργουσε ερωτήματα. Και αφού δεν τον ρώτησαν, δεν μίλησε ποτέ ο ίδιος. Μέχρι τη μέρα που συμφώνησε να μιλήσει στον Ασσαέλ. Την ημέρα που ξεκίνησε η ιστορική έρευνα για το στρατόπεδο στην Καρυά που μας έφερε όλους εδώ απόψε. Τέλος, επιτρέψτε μου να ευχαριστήσω για άλλη μια φορά το Κέντρο Τεκμηρίωσης για τη Ναζιστική Καταναγκαστική Εργασία και το Ίδρυμα Μνήμης για τους Δολοφονημένους Εβραίους της Ευρώπης για τη διοργάνωση αυτής της έκθεσης.

ΟΜΙΛΙΑ ΤΗΣ ΕΡΙΚΑΣ ΣΑΣΣΟΝ, ΔΙΣΕΓΓΟΝΗΣ ΤΟΥ ΣΑΜ ΝΑΧΜΙΑΣ

ΣΤΑ ΕΓΚΑΙΝΙΑ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ ΚΑΡΥΑ 1943. ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ, 4 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 2024, ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ ΚΑΤΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΕΘΝΙΚΟΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΥ

Καλησπέρα σας,

Είμαι η Έρικα Σασσόν, δισέγγονη του Σαμ Ναχμίας, ομήρου στο στρατόπεδο καταναγκαστικής εργασίας της Καρυάς στη Φθιώτιδα, Ελλάδα.

Επισκέφθηκα τον τόπο του μαρτυρίου του προπάππου μου το 2022 σε ηλικία 13 ετών. Η εικόνα του βουνού που κόπηκε στη μέση είναι χαραγμένη στη μνήμη μου, με μια παιδική δυσπιστία ότι κάτι τέτοιο είναι αδύνατο χωρίς τη χρήση μηχανών. Ακόμα πιο συγκλονιστική για μένα είναι η εικόνα του όμορφου χορταριασμένου τοπίου, στο οποίο όμως, σε ένα άγνωστο ακόμα μέρος, υπάρχουν ένας ή περισσότεροι ομαδικοί τάφοι των άτυχων συμπατριωτών μου που δεν κατάφεραν να επιβιώσουν στις απάνθρωπες συνθήκες καταναγκαστικής εργασίας και ζωής.

Η επίσκεψή μου στο στρατόπεδο της Καρυάς ήταν ένα μάθημα ζωής. Ένα μάθημα για την αληθινή δύναμη του ανθρώπου. Μια δύναμη που τον οδηγεί σε επιτεύγματα αδιανόητα υπό κανονικές συνθήκες με στόχο την επιβίωση. Μια δύναμη που τον κάνει να ξεπερνά κάθε φυσικό εμπόδιο με στόχο να επιστρέψει στους αγαπημένους του.

Μια επίσκεψη που μου δίδαξε και το αντίθετο μάθημα της ζωής. Το μάθημα για το πού μπορούν να οδηγήσουν οι άνθρωποι τους συνανθρώπους τους. Άνθρωποι που απλώς ανήκουν σε διαφορετική θρησκεία, διαφορετική εθνικότητα ή διαφορετική εθνικότητα. Ένα μάθημα για το πόσο εύκολα οι άνθρωποι μπορούν τελικά να πάψουν να είναι άνθρωποι. Η ιστορία της σύλληψης και φυλάκισης του προπάππου μου και η τρομερή μοίρα της οικογένειάς του δείχνει το ακραίο σημείο στο οποίο μπορεί να φτάσει η ανθρώπινη φύση. Αντίθετα, η ιστορία της απόδρασης και της διάσωσής του αποδεικνύει το υψηλότερο σημείο στο οποίο μπορεί να φτάσει η ανθρώπινη φύση. Και τα δύο την ίδια χρονιά. 1943.

Το καθήκον μου και το καθήκον της γενιάς μου, 81 χρόνια μετά, είναι να διατηρήσουμε την ιστορική μνήμη. Ειδικά τώρα, που έχουν απομείνει ελάχιστοι άνθρωποι που έζησαν το Ολοκαύτωμα. Και σύντομα, όταν όλοι τους θα έχουν αναπόφευκτα φύγει από τη ζωή, η ευθύνη των νεότερων γενεών θα μεγαλώσει. Η αναπόφευκτη έλλειψη σύγχρονων μαρτύρων θέτει την υποχρέωση σε εμάς τις νεότερες γενιές να διατηρήσουμε ζωντανή την ιστορική μνήμη αυτής της εποχής. Διότι, αν και υπάρχουν ακόμη εν ζωή επιζώντες του Ολοκαυτώματος σήμερα, οι φωνές που το αμφισβητούν γίνονται όλο και πιο δυνατές.

Και οι πολιτικοί και στρατιωτικοί ηγέτες σε πολλές χώρες του κόσμου, που εκφράζονται δημόσια, βρίσκουν λόγους να υποκινούν στους ανθρώπους το αντισημιτικό μίσος. Οι αντισημιτικές συμπεριφορές γίνονται όλο και πιο συχνές και πιο έντονες, και αναρωτιέμαι αν, μετά από 81 χρόνια, η ανθρωπότητα δεν έχει ακόμα διδαχθεί τα μαθήματα από την καταστροφή που προκάλεσε ο εθνικοσοσιαλισμός.

Επομένως, η γενιά μου πρέπει να διατηρήσει τη μνήμη και των δύο πλευρών.

Από τη μία πλευρά, η φρίκη της Τελικής Λύσης των Ναζί και του Ολοκαυτώματος που ακολούθησε. Η ευθύνη τόσο των Ναζί κατακτητών όσο και των διεφθαρμένων, προδοτικών τοπικών συνεργατών τους σε κάθε χώρα υπό γερμανική κατοχή. Και από την άλλη, η ανιδιοτελής έκφραση υπέρτατης ανθρωπιάς όσων διακινδύνευσαν τη ζωή τους και τη ζωή των οικογενειών τους για να σώσουν τους Εβραίους από βέβαιο θάνατο, φιλοξενώντας τους.

Η έκθεση, η οποία εγκαινιάζεται απόψε με εμένα, ένα 15χρονο παιδί, στο μυαλό μου, εντάσσεται ακριβώς σε αυτό το πλαίσιο διατήρησης της ιστορικής μνήμης. Ως απόγονος ενός κρατούμενου του στρατοπέδου της Καρυάς και, κυρίως, ως Ελληνίδα Εβραία, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους όσους συνέβαλαν στη διοργάνωση αυτής της έκθεσης.

ΟΙ ΑΔΕΛΦΟΙ ΑΡΔΙΤΤΗ

Τα αδέλφια Γιάκομπ, Βενιαμίν και Σμουέλ Αρδίττη εκτοπίζονται μαζί στην Καρυά για καταναγκαστική εργασία και στη συνέχεια, μετά τη διάλυση του στρατοπέδου, στο Άουσβιτς. Ο Βενιαμίν δολοφονήθηκε αμέσως μετά την άφιξη. Ο Γιάκομπ και ο Σμουέλ επιβιώνουν και μεταναστεύουν στο Ισραήλ μετά το τέλος της γερμανικής κατοχής. Η ιστορία καθιστά σαφές ότι η επιβίωση είναι η εξαίρεση.

Υλικά

- ▶ **Κείμενο** για την ιστορία της ζωής της
- ▶ Φωτογραφία στην ιστοσελίδα στον σύνδεσμο [ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ](#)

Πτυχές που μπορούν να εξεταστούν στο πλαίσιο των βιογραφιών των αδελφών Αρδίττη

- ▶ Επιβίωση από τύχη / σύμπτωση
- ▶ Αλληλεγγύη
- ▶ Απώλεια
- ▶ Εκτοπισμός σε διάφορα στρατόπεδα συγκέντρωσης και εξόντωσης
- ▶ Η κατάσταση των Εβραίων επιζώντων στην Ελλάδα μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο
- ▶ Μετανάστευση
- ▶ Κενά στις μαρτυρίες

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΕΜΒΑΘΥΝΣΗΣ ΚΑΙ ΒΟΗΘΕΙΑΣ

Ιστορικό συμβάντων

- ▶ Τι μαθαίνετε για τη ζωή των αδελφών Αρδίττη μέχρι τη γερμανική εισβολή;
- ▶ Πότε και πώς ήρθαν στην Καρυά;
- ▶ Πώς ήταν η ζωή τους στην Καρυά; Τι μαθαίνετε για την Καρυά και τις συνθήκες διαβίωσης εκεί;
- ▶ Επιβίωσαν; Πώς επιβίωσαν;
- ▶ Πώς συνεχίστηκε η ζωή τους μετά το τέλος του πολέμου;

Ερμηνεία

- ▶ Έχει επιβιώσει κανείς άλλος από την οικογένειά τους;
- ▶ Πολύ λίγα είναι γνωστά για τους αδελφούς Αρδίττη. Γιατί μπορεί να συμβαίνει αυτό;
- ▶ Τι ερωτήσεις θα θέλατε να τους κάνετε;

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ ΑΡΔΙΤΤΗ

Οι Ιακώβ, Βενιαμίν και Σμουέλ Αρδίττη είναι αδέρφια. Ο Ιακώβ γεννιέται το 1916, ο Βενιαμίν το 1921 και ο μικρότερος αδελφός τους Σμουέλ γεννιέται στις 19 Νοεμβρίου 1924. Ο πατέρας τους ήταν ο Ιωσήφ Αρδίττη (1885 - 1943) και η μητέρα τους η Ντούντουν Αγκουστάρι (1890 - 1943). Η οικογένεια απέκτησε πέντε παιδιά: Ίντα (1912 - 1943), Αντέλα (1914 - 1943), Ιακώβ (1918 - 1979), Βενιαμίν (1921 - 1943) και Σμουέλ (1924 - 1977). Το σπίτι στο οποίο ζουν όλοι μαζί βρίσκεται στην οδό Παύλου Μελά 30. Η οικογένεια δίνει μεγάλη σημασία στην εκπαίδευση των μελών της: ο παππούς των αδελφών, Σαμουέλ Ραφαέλ Αρδίττη, είναι αρχιραββίνος. Ο πατέρας του Σμουέλ, Ιωσήφ, είναι πτυχιούχος νοσηλευτής και βοηθός ιατρού, ο Ιακώβ εργάζεται σε φαρμακείο και η Ίντα είναι καθηγήτρια γαλλικών και αγγλικών.

Το 1939 ο Ιακώβ επιστρατεύεται στον ελληνικό στρατό και πολεμά στον Ελληνοϊταλικό Πόλεμο το 1940-41. Αφού τελειώνει το σχολείο, ο Βενιαμίν σπουδάζει φυσική στο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης. Ο Σμουέλ αρχίζει να σπουδάζει γεωπονική στο ίδιο πανεπιστήμιο κατά τη διάρκεια της Κατοχής. Το καλοκαίρι του 1942, ο Ιακώβ, ο Βενιαμίν και ο Σμουέλ Αρδίττη επιστρατεύονται για καταναγκαστική εργασία και στέλνονται στο στρατόπεδο εργασίας Τεκελή (Σίνδος), όπου υπάρχουν υπόγειες αποθήκες καυσίμων. Μπόρεσαν να επιστρέψουν στην οικογένειά τους τον Οκτώβριο.

Τον Φεβρουάριο του 1943 η οικογένεια αναγκάζεται να μετακομίσει στο σπίτι ενός φίλου στην οδό Βελισσαρίου 21 και λίγο αργότερα στο γκέτο Μπαρόν Χιρς. Στεγάζονται σε ένα διαμέρισμα κοντά στη συναγωγή του γκέτο. Η ζωή στο γκέτο είναι τραυματική για τον Σμουέλ. Σε μια συνέντευξή του το 1966, θυμάται ότι ήταν μάρτυρας της εκτέλεσης δύο Εβραίων εμπόρων εκεί. Είχαν συλληφθεί, ενώ προσπαθούσαν να δραπέτευσουν.

Το απόγευμα της 16ης Απριλίου 1943, οι Γερμανοί επιλέγουν άνδρες για καταναγκαστική εργασία με τη βοήθεια της εβραϊκής αστυνομίας του γκέτο. Οι συλληφθέντες άνδρες, μεταξύ των οποίων και τα τρία αδέρφια Σμουέλ, Ιακώβ και Βενιαμίν Αρδίττη, οδηγούνται σε ένα καφενείο περιφραγμένο με συρματοπλέγματα, όπου πρέπει να παραμείνουν όλη τη νύχτα. Σύμφωνα με τον Σμουέλ, συλλαμβάνονται συνολικά 470 άνδρες. Σύμφωνα με την κατάθεση του Ιακώβ σε μεταπολεμική δίκη κατά της εβραϊκής αστυνομίας του γκέτο τον Ιούλιο του 1946, συνελήφθησαν 225 άνδρες. Λίγο πριν από την αυγή, οι άνδρες μεταφέρονται σε μια άλλη τοποθεσία όπου αναγκάζονται να κάνουν μπάνιο με απολυμαντικό υγρό. Τους διατάζουν να αφήσουν πίσω τις βαλίτσες και τα σακίδιά τους.

Στη συνέχεια δεν τους μεταφέρουν πίσω στο γκέτο, αλλά κατευθείαν στον κοντινό κεντρικό σιδηροδρομικό σταθμό. Ο Σμουέλ Αρδίττη αναγκάζεται να επιβιβαστεί στο τρένο χωρίς τα προσωπικά του αντικείμενα. Αργότερα θυμάται ότι ταξίδεψε μόνο με ένα κοντομάνικο πουκάμισο.

Το ταξίδι με το τρένο, του οποίου τον προορισμό οι συλληφθέντες δεν γνωρίζουν, διαρκεί σχεδόν δύο ημέρες. Το πρωί της 20ής Απριλίου, φτάνουν τελικά στην Καρυά. Εκεί, οι εκτοπισμένοι συναντούν άλλους 250 Εβραίους καταναγκαστικούς εργάτες από τη Θεσσαλονίκη, οι οποίοι βρίσκονται ήδη σε πολύ κακή κατάσταση υγείας. Ο Σμουέλ τρομοκρατείται από τις συνθήκες που επικρατούν στο εργοτάξιο. Οι κοιτώνες είναι γεμάτοι ψείρες και δεν υπάρχει πόσιμο νερό. Την πρώτη νύχτα βλέπει έναν Γερμανό φρουρό να σκοτώνει εν ψυχρώ δύο νεαρούς Εβραίους.

Ο Βενιαμίν και ο Ιακώβ Αρδίττη πρέπει να κάνουν βαριές εργασίες εξόρυξης. Ο Σμουέλ Αρδίττη εργάζεται, επίσης, αρχικά στη δημιουργία της τομής στην πλαγιά, σπάζοντας και απομακρύνοντας πέτρες. Αλλά σε σύγκριση με τα αδέρφια του, η θέση του είναι πιο εύκολη, επειδή ο Γερμανός μηχανικός που είναι υπεύθυνος για το εργοτάξιο, ο Χανς Ρέσλερ (Hanns Rössler), τον επιλέγει ως βοηθό του. Όπως διηγείται αργότερα ο Σμουέλ, πραγματοποιεί μετρήσεις και καθαρίζει τα καταλύματα του Γερμανού. Με αυτόν τον τρόπο, καταφέρνει να κλέψει σκυλοτροφή και να τη δώσει κρυφά στα δύο αδέρφια του, τα οποία την τρώνε από πείνα και απόγνωση.

Την 1η Μαΐου, ο Σμουέλ Αρδίττη αναγνωρίζει σε ένα από τα επιβατικά τρένα που κάνουν στάση στην Καρυά τον καθηγητή χημείας του πανεπιστημίου του, Καβασίδη. Οι δυο τους καταφέρνουν να έχουν μια σύντομη συνομιλία. Ο καθηγητής πετάει στον Σμουέλ ένα κομμάτι ψωμί και φωνάζει δυνατά: «Τον ήξερα αυτόν τον άνθρωπο όταν ήταν φοιτητής, ήταν ο καλύτερός μου φοιτητής». Άλλοι επιβάτες πετούν κι αυτοί κομμάτια ψωμιού στον Σμουέλ - περίπου 20 κομμάτια βρίσκονται στο πάτωμα. Ο Γερμανός μηχανικός που παρακολουθεί τη σκηνή επιτρέπει στον Σμουέλ να πάρει το ψωμί μαζί του. Ο Σμουέλ τα πηγαίνει σε ένα κοιτώνα όπου υπάρχουν περίπου 40 άρρωστοι κρατούμενοι και τους τα μοιράζει.

Στις αρχές Αυγούστου 1943 οι Γερμανοί διαλύουν το εργοτάξιο στην Καρυά και μεταφέρουν τους καταναγκαστικούς εργάτες στη Θεσσαλονίκη, μεταξύ των οποίων και τους αδελφούς Αρδίττη. Οι τρεις τους μένουν στο γκέτο Μπαρόν Χιρς μόνο για λίγες ημέρες και απελευτώνται με τη 19η και τελευταία μεταφορά από τη Θεσσαλονίκη στο Άουσβιτς, στις 10 Αυγούστου. Ο Σμουέλ Αρδίττη θυμάται: «Φύγαμε στις 5 το απόγευμα. Είχε τρομερή ζέστη. Μας φόρτωσαν στα βαγόνια όπως ήμασταν. Θυμάμαι ότι δεν είχα καν πανωφόρι, φορούσα ένα κοντομάνικο πουκάμισο και ένα σορτσάκι... Όλοι ήταν σε πολύ άσχημη κατάσταση, βρώμικοι και άρρωστοι. Έβαλαν απολυμαντικό στα βαγόνια. Κάποιοι πέθαναν στο δεκαήμερο ταξίδι προς την Πολωνία».

Τα τρία αδέρφια φτάνουν μαζί στο Άουσβιτς. Ο Βενιαμίν Αρδίττη είναι ήδη πολύ αδύναμος κατά την άφιξή του. Μαζί με τους περισσότερους άνδρες της μεταφοράς, δολοφονείται από τα SS σε θάλαμο αερίων αμέσως μετά την άφιξή του.

Ο Ιακώβ και ο Σμουέλ Αρδίττη χαρακτηρίζονται ως κατάλληλοι για εργασία και στέλνονται στο στρατόπεδο. Τους δίνονται οι αριθμοί κρατουμένων 136922 και 136923. Τον Οκτώβριο, ο Σμουέλ και άλλοι 500 Εβραίοι από τη Θεσσαλονίκη μεταφέρονται στο στρατόπεδο συγκέντρωσης της Βαρσοβίας. Πρέπει να εκτελέσουν εργασίες εκκαθάρισης στον χώρο του εβραϊκού γκέτο της Βαρσοβίας. Για να αποτραπούν οι προσπάθειες απόδρασης, οι Έλληνες χωρίζονται σε ομάδες μαζί με Πολωνούς εργάτες, ώστε να μην μπορούν να επικοινωνήσουν μεταξύ τους.

Κατά τη διάρκεια της εργασίας, ο Σμουέλ Αρδίττη βρίσκει ένα δοχείο με χρήματα και καταφέρνει να κρύψει μερικά από αυτά πριν του τα πάρουν. Αργότερα χρησιμοποιεί τα χρήματα για να πληρώσει έναν Πολωνό πολίτη εργάτη για να του φέρνει κάθε μέρα φαγητό. Σε αντίθεση με τον Σμουέλ, αυτός μπορεί να κινείται ελεύθερα.

Μετά το ξέσπασμα της εξέγερσης της Βαρσοβίας την 1η Αυγούστου 1944, ο Σμουέλ Αρδίττη καταφέρνει να διαφύγει. Ωστόσο, σύντομα συλλαμβάνεται και πάλι και φυλακίζεται στο στρατόπεδο διέλευσης 121 στο Προύσκοβ (Pruszków). Εκεί απελευθερώνεται από τον Κόκκινο Στρατό τον Ιανουάριο του 1945.

Ο Σμουέλ συνάντησε ξανά τον αδελφό του Ιακώβ, ο οποίος είχε επίσης επιζήσει. Επιστρέφουν μαζί στη Θεσσαλονίκη στις 4 Νοεμβρίου 1945, όπως προκύπτει από τα έγγραφα της εβραϊκής κοινότητας Θεσσαλονίκης. Είναι οι μόνοι επιζώντες της οικογένειας. Όπως και ο Βενιαμίν, οι γονείς και οι αδελφές τους δολοφονήθηκαν.

Ο Σμουέλ Αρδίττη προσπαθεί να επανεγγραφεί στη γεωπονική σχολή του πανεπιστημίου για να συνεχίσει τις σπουδές του. Ωστόσο, δεν γίνεται δεκτός λόγω της πολιτικής κατάστασης: Επειδή βρισκόταν στη σοβιετική ζώνη κατά τη διάρκεια της απελευθέρωσης των στρατοπέδων, θεωρείται κομμουνιστής. Μαζί με τον Ιακώβ, έφυγε από τη Θεσσαλονίκη και ταξίδεψε στην Αθήνα, όπου βρίσκουν κατάλυμα στη Χασσάρα (στρατόπεδο παραμονής σε αγροτικά κτήματα για την προετοιμασία της μετανάστευσης στην Παλαιστίνη) της Φραγκοκλησιάς. Τον Ιούλιο του 1946 τα δύο αδέρφια μεταναστεύουν στην Παλαιστίνη με το πλοίο Ηανίνα Reik. Ο Σμουέλ Αρδίττη ζει για κάποιο χρονικό διάστημα σε ένα κιμπούτς. Το 1948 παίρνει μέρος στον Πόλεμο της Ανεξαρτησίας του Ισραήλ. Αργότερα ζει στο Τελ Αβίβ και έχει ένα κατάστημα υφασμάτων. Πεθαίνει το 1977 σε ηλικία 53 ετών. Ο αδελφός του, Ιακώβ Αρδίττη, πεθαίνει δύο χρόνια αργότερα. Τίποτα περισσότερο δεν είναι γνωστό γι' αυτόν, καθώς μόνο ο Σμουέλ Αρδίττη μίλησε για την καταναγκαστική εργασία του, τη φυλάκισή του σε στρατόπεδο συγκέντρωσης και τη ζωή του μετά.

ΠΗΓΕΣ

Αναφορά Σμουέλ Αρδίττη, Yad Vashem, Mai 1966, Yad Vashem, Signatur YV-EB_Mai1966_ΑΡΔΙΤΤΗ Σαμουέλ του Ιωσήφ – Μαρτυρία σε YV το 1966

Αναφορά και έγγραφα από την αίτηση αποζημίωσης του Σμουέλ Αρδίττη, Landesamt für Bürger- und Ordnungsangelegenheiten Berlin LABO, Entschädigungsakte Schmueel Arditti, Signatur VA 236332

Κατάθεση του Γιάκομπ Αρδίττη στη δίκη κατά του Βιτάλ Χασσόν, 1946, US Holocaust Memorial Museum, Washington D.C., Signatur USHMMRG-45.018 Special Court for Collaborators IAM-JUS 13-1-315

Αναφορά και έγγραφα των Γιάκομπ και Σμουέλ Αρδίττη, Αρχείο της Εβραϊκής Κοινότητας Θεσσαλονίκης

ΔΑΒΙΔ ΜΠΡΟΥΔΟ

Ο Δαβίδ Μπρούδο καταφέρνει να δραπετεύσει από την Καρυά και γίνεται δεκτός σε μια αντάρτικη αντιστασιακή ομάδα. Στη συνέχεια αναλαμβάνει σημαντικό ρόλο στον αγώνα κατά των Γερμανών κατακτητών. Μετά τη γερμανική κατοχή, διώκεται ως κομμουνιστής και φυλακίζεται σε ένα νησί. Τελικά του αφαιρείται η ελληνική υπηκοότητα και απελαύνεται στο Ισραήλ.

Υλικά

- ▶ Κείμενο για την ιστορία της ζωής του
- ▶ Κείμενο του Kobi Brudo (γιου του Δαβίδ Μπρούδο) για τον πατέρα του
- ▶ Φωτογραφίες στην ιστοσελίδα στον σύνδεσμο [ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ](#)
- ▶ Απόσπασμα από μια συνέντευξη σε βίντεο με τον Δαβίδ Μπρούδο, Visual History Archive – USC Shoah Foundation, συνέντευξη αριθ. 04466, 16 Αυγούστου 1995 στην ιστοσελίδα στον σύνδεσμο [ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ](#). Η συνέντευξη είναι στα εβραϊκά με υπότιτλους.
- ▶ Κινούμενα σχέδια με την ιστορία της απόδρασης του στον ιστότοπο, στον σύνδεσμο [ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ](#)

Πτυχές που μπορούν να εξεταστούν στο πλαίσιο της βιογραφίας του Δαβίδ Μπρούδο

- ▶ Αλληλεγγύη
- ▶ Θάρρος
- ▶ Εκτοπισμός σε διάφορα στρατόπεδα συγκέντρωσης και εξόντωσης
- ▶ Επιβίωση με τη βοήθεια αντάρτικων ομάδων
- ▶ Απώλεια
- ▶ Η κατάσταση των Εβραίων επιζώντων στην Ελλάδα μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο
- ▶ Μετανάστευση
- ▶ Προοπτική των συγγενών

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΒΑΘΟΣ ΚΑΙ ΒΟΗΘΕΙΑ

Ιστορικό συμβάντων

- ▶ Τι μαθαίνετε για τη ζωή του Δαβίδ Μπρούδο μέχρι τη γερμανική εισβολή;
- ▶ Πότε και πώς ήρθε στην Καρυά;
- ▶ Πώς ήταν η ζωή του στην Καρυά; Τι μαθαίνετε για την Καρυά και τις συνθήκες διαβίωσης εκεί;
- ▶ Πώς κατάφερε να δραπετεύσει ο Δαβίδ Μπρούδο;
- ▶ Τι έκανε μετά την απόδρασή του;
- ▶ Πώς συνεχίστηκε η ζωή του μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου;

Ερμηνεία:

- ▶ Τι θα θέλατε να ρωτήσετε τον Δαβίδ Μπρούδο;
- ▶ Τι είδους άνθρωπος νομίζετε ότι ήταν ο Δαβίδ Μπρούδο; Πώς τον αντιλαμβάνεστε;

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΔΑΒΙΔ ΜΠΡΟΥΔΟ

Ο Δαβίδ Μπρούδο γεννήθηκε στις 13 Μαΐου 1924 στη Θεσσαλονίκη. Γονείς του ήταν ο Μορδεχάι Μπρούδο και η Μίριαμ, το γένος Ισαάκ Λεβί. Επρόκειτο για μια βαθιά θρησκευόμενη σεφαραδίτικη οικογένεια: ο παππούς του Δαβίδ, ο Εμμανουήλ Μπρούδο (1867–1921), ήταν ραββίνος στη Θεσσαλονίκη. Το ίδιο και ο πατέρας του, στη συναγωγή Μπεϊτ Σαούλ Μοδιάνο στη συνοικία Μισραχή της Θεσσαλονίκης, αλλά και ο θείος του Ισαάκ, σε μια άλλη συναγωγή στην εβραϊκή εργατική συνοικία 151, επίσης στη Θεσσαλονίκη. Ο μεγαλύτερος αδελφός του Δαβίδ Μπρούδο, ο Σιμάντοβ (1916–1943), ήταν ψάλτης και σοχέτ, δηλαδή υπεύθυνος για την τελετουργική σφαγή των ζώων. Ο Δαβίδ Μπρούδο έχει δέκα αδέρφια: τον Εμμανουήλ, τον Ισαάκ, τον Σιμάντοβ, τον Σαμουέλ, τον Μιχαήλ, τη Νταιζη, τη Ζάννα, την Ίντα, τον Γιουσέφ και την Ματίλντε. Η οικογένεια ζούσε σε ταπεινές συνθήκες, αρχικά στην εβραϊκή εργατική συνοικία 151, όπου μεγάλωσε ο Δαβίδ, και αργότερα στην περιοχή Μισραχή.

Στις 9 Απριλίου 1941 τα γερμανικά στρατεύματα καταλαμβάνουν τη Θεσσαλονίκη. Οι Γερμανοί λεηλατούν αδιστακτα την Ελλάδα. Για τον πληθυσμό της Θεσσαλονίκης, η κατοχή σημαίνει οξεία έλλειψη τροφίμων, η οποία επηρεάζει ιδιαίτερα τις φτωχότερες τάξεις της πόλης. Το 1942, ο Δαβίδ Μπρούδο αποφοιτά από το Alliance Israélite Universelle, ένα γαλλικό γυμνάσιο στο οποίο παραδοσιακά φοιτούσαν πολλοί Εβραίοι της Θεσσαλονίκης. Για να τα βγάλει πέρα, εργάζεται ως λούστρος. Η επίμονη πείνα τον αναγκάζει να διαρρήξει γερμανικές αποθήκες για να πάρει τρόφιμα.

Τον Φεβρουάριο του 1943 οι Γερμανοί διατάζουν όλες τις εβραϊκές οικογένειες να μετακινηθούν σε γκέτο. Αυτό περιλαμβάνει και την οικογένεια Μπρούδο. Στις αρχές Μαρτίου, ο μεγαλύτερος αδελφός του Δαβίδ, ο Μιχαήλ, καταφέρνει να δραπετεύσει από το γκέτο Μπαρόν Χιρς. Εντάσσεται στην αντιστασιακή οργάνωση του Εθνικού Απελευθερωτικού Μετώπου (ΕΑΜ) και πολεμά ως αντάρτης του Ελληνικού Λαϊκού Απελευθερωτικού Στρατού (ΕΛΑΣ), του ένοπλου βραχίονα του ΕΑΜ, στη δυτική Μακεδονία.

Στα μέσα Απριλίου 1943 ο Δαβίδ Μπρούδο είναι ένας από τους 250 περίπου άνδρες που επιλέγονται ως εργάτες από το γκέτο Μπαρόν Χιρς και μεταφέρονται στην Καρυά. Η πρώτη ομάδα έχει ήδη μεταφερθεί εκεί μερικές εβδομάδες νωρίτερα. Ο Δαβίδ περιγράφει την πολύ άσχημη φυσική τους κατάσταση σε συνέντευξή του το 1995: «Πολύ δύσκολη δουλειά. Έπρεπε να τρυπήσουμε τα βράχια με κομπρεσέρ. Όταν με πήγαν εκεί, είδα εκείνους που είχαν φτάσει νωρίτερα. Ακόμα κι αν τους έλεγες «φύγετε, πηγαίνετε σπίτι σας», δεν θα είχαν τη δύναμη».

Μια μέρα, ο ξάδελφός του Αλμπέρτος Λεβί πεθαίνει στο εργοτάξιο και ο Δαβίδ Μπρούδο πρέπει να τον θάψει με τα ίδια του τα χέρια. Ο ίδιος ο Δαβίδ δεν χρειάζεται να κάνει βαριές οικοδομικές εργασίες. Λόγω των γνώσεών του στη γαλλική γλώσσα, τον φέρνουν να εργαστεί στην κουζίνα, όπου απασχολείται επίσης προσωπικό της Οργάνωσης Todt (OT) από τη γαλλόφωνη Αλσατία. Ο Δαβίδ Μπρούδο απολαμβάνει την εμπιστοσύνη των προϊσταμένων και γι' αυτό μια μέρα τον στέλνουν με το τρένο στη Λαμία μαζί με τον φίλο του Ρομπέρτο Μιτράνι για να αγοράσουν τρόφιμα και φάρμακα.

Οι δύο τους χρησιμοποιούν την ευκαιρία αυτή για να δραπετεύσουν: στις 17 Ιουνίου 1943, επιβιβάζονται σε ένα τρένο για τη Λαμία με κατεύθυνση νότια. Λίγο πριν το τρένο φτάσει στην πόλη, πηδούν από το τρένο και συνεχίζουν με τα πόδια. Στην περιοχή κοντά στον Μώλο συναντούν ομάδες ανταρτών που τους οδηγούν σε ένα τάγμα του ΕΛΑΣ με έδρα το χωριό Άνω Αγόριανη, το οποίο πολεμά στον ιταλοκρατούμενο Παρνασσό. Εκεί οι δυο τους εντάσσονται στους αντάρτες.

Ο Δαβίδ Μπρούδο εκφράζει έντονα τη θέλησή του να πολεμήσει και σύντομα συμμετέχει για πρώτη φορά σε μια επιδρομή εναντίον των γερμανικών στρατευμάτων κατοχής στο δρόμο Γραβιάς-Άμφισσας. Μετά τη συνθηκολόγηση των Ιταλών στις 8 Σεπτεμβρίου 1943, εκτελεί χρέη διερμηνέα κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων με Ιταλούς αξιωματικούς που ήθελαν να παραδοθούν στις μονάδες του ΕΛΑΣ. Τον Δεκέμβριο του 1943 είναι υπεύθυνος του επιμελητείας (το τμήμα που ήταν υπεύθυνο για τον εφοδιασμό των στρατευμάτων) του τάγματος Παρνασσίδας του ΕΛΑΣ. Ως επικεφαλής μιας ομάδας 20 ανδρών, οργανώνει πολυάριθμες μεταφορές τροφίμων και όπλων σε όλη την περιοχή από την Αράχωβα μέχρι την Αθήνα, συχνά σε χωριά και επαρχιακές πόλεις που έχουν καταληφθεί από τους Γερμανούς. Δύο φορές η ομάδα του κυριεύει φορτηγά του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού που μετέφεραν γάλα στη Μάνδρα, κοντά στην Αθήνα, προκειμένου να περάσει μυστικά, μέσα στα δοχεία με το γάλα, τουφέκια, αυτόματα και πυρομαχικά, πίσω στην περιοχή των ανταρτών. Ο διοικητής του τάγματος Παρνασσίδας του ΕΛΑΣ, Δημήτρης Δημητρίου, Καπετάν Νικηφόρος, έγραψε σε ένορκη κατάθεση του 1984 ότι ο Δαβίδ «ήταν πολύ θαρραλέος στην εκτέλεση όλων των αποστολών του. Η τόλμη και η επινοητικότητά του ήταν υποδειγματικές». Μετά την αποστράτευση του ΕΛΑΣ τον Φεβρουάριο του 1945, ο Δαβίδ Μπρούδο επέστρεψε στη Θεσσαλονίκη. Από τη 13μελή οικογένειά του, μόνο αυτός και τα αδέρφια του Μιχαήλ (1920 - ;) και Σαμουήλ (1915-1979) επέζησαν. Ο τελευταίος κατάφερε να κρυφτεί στην Αθήνα.

Κατά τη διάρκεια του ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου, οι δραστηριότητες του Δαβίδ Μπρούδο με τους αντάρτες αποδείχθηκαν μοιραίες: το φθινόπωρο του 1945 συνελήφθη από την ελληνική αστυνομία. Κατηγορήθηκε ότι πυροβόλησε πολιτικούς αντιπάλους του ΕΑΜ. Καταδικάστηκε σε θάνατο τον Οκτώβριο του 1946. Η ποινή του μετατράπηκε αργότερα σε ισόβια κάθειρξη και στη συνέχεια, το 1952, σε 20 χρόνια φυλάκισης. Εκτίει την ποινή στις φυλακές Αβέρωφ, στην Άμφισσα και σε άλλες φυλακές. Τέλος, εξορίζεται στο νησί της Γυάρου. Οι ελληνικές αρχές ασφαλείας τον θεωρούν «σκληρό κομμουνιστή». Ως αποτέλεσμα ειδικής ελληνοϊσραηλινής συμφωνίας, αποφυλακίζεται το 1955 και του αφαιρείται αμέσως η ελληνική υπηκοότητα. Συνοδευόμενος από δύο Έλληνες αστυνομικούς, τον παίρνουν με χειροπέδες και τον απελαύνουν αεροπορικώς στο Ισραήλ.

Τους πρώτους μήνες εκεί, ο Δαβίδ Μπρούδο δεν έχει δουλειά για να βγάλει τα προς το ζην. Εξαρτάται από τη βοήθεια άλλων Ελλήνων Εβραίων που ζουν ήδη στο Ισραήλ. Μεταξύ αυτών που τον βοηθούν είναι ο πρώην σύντροφός του από τον ΕΛΑΣ, ο Ίντο Σίμσι από τη Θεσσαλονίκη.

Ο Δαβίδ Μπρούδο ζει για μικρό χρονικό διάστημα στο κιμπούτς «Μπεϊτ Άλφα». Στα τέλη της δεκαετίας του 1950 μετακομίζει στην Ιερουσαλήμ για να σπουδάσει στο σχολείο ξένων γλωσσών Ulpan. Στη συνέχεια εργάζεται ως μεσίτης ασφαλίσεων, αρχικά για 20 χρόνια στην ασφαλιστική εταιρεία Phoenix και στη συνέχεια ως ανεξάρτητος μεσίτης, μέχρι τη συνταξιοδότησή του το 2000. Το 1959, ο Δαβίδ παντρεύεται τη Ραχήλ Νεχαμά (1930-2012) από την Ιερουσαλήμ, η οποία εργάζεται ως πωλήτρια σε κατάστημα ρούχων στο κέντρο της Ιερουσαλήμ. απέκτησαν τρεις γιους: τους Μότι (1960), Γιακόβ (1963) και Ιτζάκ (1967).

Ο Δαβίδ Μπρούδο ταξιδεύει ξανά στην Ελλάδα μόνο το 1975, μετά την κατάρρευση της ελληνικής στρατιωτικής δικτατορίας (1967-1974). Στις περισσότερες συνεντεύξεις του μιλάει ανοιχτά για την πικρία του λόγω των εμπειριών του κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, της γερμανικής κατοχής και του επακόλουθου ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου. Στηλιτεύει, επίσης, την έλλειψη αναγνώρισης των πρώην αντιστασιακών από το ισραηλινό κράτος. Σε γραπτή δήλωσή του στο Yad Vashem τη δεκαετία του 1970, ο Δαβίδ χρησιμοποιεί μόνο τη λέξη «εγκληματίας» όταν μιλάει για τους Γερμανούς κατακτητές. Πέθανε στην Ιερουσαλήμ το 2012.

ΠΗΓΕΣ

Συνέντευξη σε βίντεο με τον Δαβίδ Μπρούδο, VisualHistoryArchive – USC Shoah Foundation, συνέντευξη αριθ. 04466, 16 Αυγούστου 1995.

Απομνημονεύματα και έγγραφα του Δαβίδ Μπρούδο, διαδικτυακά αρχεία Yad Vashem, Item ID 13866165 και Item ID 13828271

<https://documents.yadvashem.org>

Βιντεοσκοπημένη συνέντευξη με τον Δαβίδ Μπρούδο, Αρχείο προφορικής ιστορίας, Εβραϊκό Μοσείου Ελλάδας, 066, αχρονολόγητο.

Moti Broudo (γιος του Δαβίδ Μπρούδο), ηλεκτρονικό μήνυμα προς τον Ιάσονα Χανδρινό, 10 Σεπτεμβρίου 2023.

ΚΕΙΜΕΝΟ ΤΟΥ ΚΟΒΙ ΒΡΟΥΔΟ, ΓΙΟΥ ΤΟΥ ΔΑΒΙΔ ΜΠΡΟΥΔΟ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ ΤΟΥ (ΑΝΑΡΤΗΣΗ ΣΤΑ ΜΕΣΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ/E-MAIL)

Παιδικές αναμνήσεις από τον πατέρα μου:

Ο πατέρας μου δυσκολευόταν πάρα πολύ να εμπιστευτεί τους ανθρώπους και να κάνει νέους φίλους, επειδή είχε εκτεθεί στην κακία των Ναζί και των συνεργατών, συμπεριλαμβανομένων των Εβραίων. Από την άλλη πλευρά, ανέπτυξε μια ισχυρή πίστη και άνευ όρων φιλία προς τους συντρόφους του από τις τάξεις των παρτιζάνων .

Ο πατέρας λάτρευε να βλέπει κινούμενα σχέδια και ντοκιμαντέρ, αλλά και γουέστερν, τα οποία παρακολουθούσαμε μαζί.

Πάντα μου άρεσε πολύ η ελληνική κουλτούρα γιατί είχαμε πολλούς δίσκους μουσικής στα ελληνικά. Στην πραγματικότητα, ακόμη και ως παιδί γοητευόμουν από τα ελληνικά τραγούδια και λαχταρούσα τον Έλληνα Ζορμπά.

Ο πατέρας έδινε μεγάλη σημασία στην τεχνογνωσία και τον επαγγελματισμό, γι' αυτό προσπάθησα να μην τον απογοητεύσω και στο τέλος κατάφερα να τον νικήσω σε μια παρτίδα σκάκι μετά από μεγάλη προσπάθεια.

Στον πατέρα μου δεν άρεσε καθόλου η ψιλοκουβέντα και οι επιφανειακές συζητήσεις , οπότε προτιμούσα να είμαι όσο το δυνατόν πιο συγκριμένος.

Ο πατέρας μου με δίδαξε τα πραγματικά σημαντικά πράγματα όταν ήμουν μικρός, όπως τη φροντίδα της υγείας μου, τη διατροφή και τις γρήγορες λύσεις σε μεγάλα και μικρά προβλήματα. Ότι είναι σημαντικό να μαθαίνεις όσο το δυνατόν περισσότερα, να εργάζεσαι σκληρά και να κερδίζεις πάντα αρκετά ώστε, Θεός φυλάξει, να μη χρειαστεί να βασιστείς σε βοήθεια. Να φροντίζω πάντα ώστε η μητέρα και τα παιδιά να μην στερούνται τίποτα και να δίνω πάντα προτεραιότητα στα βασικά αγαθά χωρίς πολυτέλειες. Να ζω σεμνά και ευτυχισμένα.

Η ΔΙΑΣΩΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΑΣΣΑΕΛ

Η οικογένεια του Ανδρέα Ασσαέλ, του ανθρώπου που ανακάλυψε το λεύκωμα της Καρυάς, ζούσε στη Θεσσαλονίκη όταν οι Γερμανοί κατέλαβαν την Ελλάδα. Προκειμένου να αποφύγουν την απέλαση, κρύφτηκαν από διάφορες χριστιανικές οικογένειες. Μόνο χάρη στη βοήθεια διαφόρων ανθρώπων η οικογένεια επιβίωσε κρυμμένη ως μία από τις λίγες στη Θεσσαλονίκη.

Υλικά

- ▶ **Κείμενο** για τη διάσωση της οικογένειας Ασσαέλ
- ▶ Πληροφορίες για τον Ανδρέα Ασσαέλ στην ιστοσελίδα στον σύνδεσμο [ΕΡΕΥΝΑ](#)
- ▶ Ο Ανδρέας Ασσαέλ, που ανακάλυψε το άλμπουμ, του αρέσει να μιλά για την οικογενειακή του ιστορία. Επαφή: bildung_ns-zwangsarbeit@topographie.de

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΑΣΣΑΕΛ

Η Ίντα και ο Μάρκος, παππούδες του Ανδρέα Ασσαέλ, ζουν στη Θεσσαλονίκη με τα τρία τους παιδιά Φρεντ-Ιωσήφ (1919-2006), Σάρα-Ζανίν (γεννημένη το 1923) και Ραχήλ-Λουλού (1925-2007). Διατηρούν ένα εργοστάσιο οικιακών ειδών στην οδό Φράγκων στο κέντρο της πόλης.

Ο γιος του, Φρεντ Ασσαέλ, φοιτά στη Γερμανική Σχολή της Θεσσαλονίκης. Όταν ο Χίτλερ ανέβηκε στην εξουσία στη Γερμανία το 1933, ο Μάρκος πήρε αυτόν και τις αδελφές του από αυτό το σχολείο. Τα παιδιά πηγαίνουν στη συνέχεια στη Γαλλική Σχολή (Lycée). Ο Φρεντ συνεχίζει τις σπουδές του ως χημικός μηχανικός και στη συνέχεια εργάζεται στο εργοστάσιο μαγειρικών ελαίων Ξενάκη στη Θεσσαλονίκη.

Ένας Γερμανός αξιωματικός μένει στο σπίτι της οικογένειας Ασσαέλ στην οδό Βασιλίσσης Όλγας. Προειδοποιεί τον Μάρκο για τις απελάσεις του στη Γερμανία. Το εργοστάσιο πετρελαίου όπου εργάζεται ο Φρεντ επιτάσσεται από τη Βέρμαχτ. Στην αναγκαστική συγκέντρωση στην πλατεία Ελευθερίας στις 11 Ιουλίου 1942 για την καταγραφή των Εβραίων ανδρών για καταναγκαστική εργασία, ο Φρεντ ξυλοκοπείται από τον γνωστό συνεργάτη Λάσκαρη Παπαναούμ. Ο Μαξ Μέρτεν, επικεφαλής της γερμανικής στρατιωτικής διοίκησης στη Θεσσαλονίκη, χορηγεί στον Φρεντ ένα πιστοποιητικό στο οποίο αναφέρεται ότι η εργασία του στην επιταγμένη εταιρεία πετρελαίου είναι ζωτικής σημασίας για την πολεμική προσπάθεια. Ως αποτέλεσμα, δεν απελάθηκε για καταναγκαστική εργασία το 1942. Όμως, λίγο αργότερα, η οικογένεια αναγκάστηκε να μετακομίσει στο γκέτο και έζησε σε ένα σπίτι στη γωνία της οδού Παπακυριαζή και Κρήτης (στο γκέτο της Μαρτίου). Ο Μάρκος Ασσαέλ πουλάει όλα τα αγαθά του για συνολικά 150 χρυσές αγγλικές λίρες προκειμένου να αποφύγει την απαλλοτρίωση.

Ο Φρεντ με τις αδελφές του στο σπίτι της οικογένειας πριν από τον πόλεμο, από δεξιά: Λουλού, Φρεντ και Ζανίν.

Ο Μάρκος Ασσάελ μετά τον πόλεμο

Η βίλα των SS στην οδό Βελισσαρίου, 2006. Το γραφείο του Brunner βρισκόταν στο ισόγειο στα δεξιά της εισόδου.

Όλες οι φωτογραφίες: © Συλλογή Ανδρέα Ασσάελ

Ένας φίλος της οικογένειας, ο Μανώλης Κονιόρδος - ο οποίος έχει ήδη κρύψει τις αδελφές - περιμένει τον Φρεντ Ασσαέλ και τους γονείς του στο διαμέρισμα του γκέτο. Κρύβονται την ίδια νύχτα. Ο Μανώλης πηγαίνει τους Ασσαέλ στη Μαρία Βουδούρογλου. Η Μαρία αγοράζει το σπίτι τους με τα χρήματα που κερδίζει ως οικιακή βοηθός στη βρετανική πρεσβεία. Το 1941, οι Γερμανοί τη συλλαμβάνουν και την ανακρίνουν επί ώρες προκειμένου να αποσπάσουν πληροφορίες για τη βρετανική πρεσβεία. Τη χτυπούν στο πρόσωπο και της σπάνε τη μύτη. Αυτό ξυπνάει μέσα της ένα μεγάλο μίσος για τους Ναζί.

Φιλοξενεί Βρετανούς στρατιώτες που αποκόπτονται από τα στρατεύματά τους κατά τη διάρκεια της γερμανικής εισβολής το 1941, προκειμένου να τους προστατεύσει από τη γερμανική αιχμαλωσία. Αυτό είναι θαρραλέο, καθώς τιμωρείται με θάνατο. Η Μαρία και ο γιος της Αντώνης φιλοξενούν τον Μάρκο και την Ίντα Ασσάελ αλλά και τα τρία τους παιδιά. Με τις χρυσές λίρες τους, η οικογένεια μπορεί να συντηρηθεί κρυπτόμενη. Η Μαρία αναγκάζεται να αγοράζει φασόλια, φακές και άλλα παρόμοια από διάφορα μαγαζιά για να μην κινήσει υποψίες, γιατί χρειάζεται τόσο πολύ φαγητό.

Οι πέντε Ασσαέλ κοιμούνται τώρα σε ένα μικρό δωμάτιο και κλείνουν την πόρτα με ένα ντουλάπι. Ο Μάρκος και ο Φρεντ δημιούργησαν μια κρυψώνα έκτακτης ανάγκης στην κουζίνα τους. Όταν έρχονται απρόσμενοι επισκέπτες, οι γονείς καταφεύγουν εκεί με τα παιδιά. Όταν η Μαρία φεύγει από το σπίτι, δεν κουνιούνται ώστε κανένας θόρυβος να μην προδώσει την κρυψώνα τους. Οι εφημερίδες, γράφουν τίτλους όπως: «Μια εβραϊκή οικογένεια κρύβεται ανάμεσά μας, όποιος τους κρύβει θα εκτελεστεί. Πολλοί άνθρωποι παρακολουθούνται και καταδίδονται. Η Μαρία είναι λοιπόν εξαιρετικά προσεκτική: κάθε λίγους μήνες στέλνει τους Ασσαέλ σε φίλους του βοηθού της Μανώλη και διοργανώνει ένα πάρτι για να ξεγελάσει τους περίεργους γείτονες. Μια φορά, οι Γερμανοί έρχονται στο σπίτι για να το κατασχέσουν, αλλά το βρίσκουν ακατάλληλο. Ο Μάρκος και η Ίντα Ασσαέλ κάνουν ασκήσεις ετοιμότητας με τα παιδιά: τους λένε να κρυφτούν όλο και πιο γρήγορα σε ένα κουτί με κάρβουνα κάτω από το κρεβάτι στο κελάρι για να μην τους ανακαλύψουν.

Όταν οι αντάρτες του ΕΛΑΣ μπαίνουν στο σπίτι στα τέλη Σεπτεμβρίου 1944 για να κατασχέσουν κλεμμένο χρυσό των Εβραίων, οι Ασσαέλ κατεβαίνουν από τις πίσω σκάλες από φόβο μήπως δεχτούν επίθεση.

Τώρα είναι μόνοι και χωρίς χαρτιά στο δρόμο. Το ίδιο τους το σπίτι έχει καταληφθεί από αγνώστους. Ο πρώην γείτονας στον οποίο είχαν νοικιάσει το πίσω σπίτι χαίρεται που τους βλέπει όλους ζωντανούς, αλλά φοβάται να τους κρύψει. Οι γνωστοί του Μάρκου, το ζευγάρι Κώστας και Κίτσα Αθηρίδη, παίρνουν τους Άσσαελ στο σπίτι τους στην οδό Γραβιάς. Τους αφήνουν να χρησιμοποιήσουν την κρεβατοκάμαρά τους. Εκείνο το βράδυ, ο Μάρκος και η Ίντα κοιμήθηκαν ξανά στο ίδιο κρεβάτι μετά από ενάμιση χρόνο. Μετά από δύο εβδομάδες, οι Γερμανοί φεύγουν και η οικογένεια μπορεί να εγκαταλείψει την κρυψώνα της.

Το νέο ξεκίνημα είναι δύσκολο: στο σπίτι της ζουν πρόσφυγες από τη βουλγαροκρατούμενη Ανατολική Μακεδονία και ο εξοπλισμός του καταστήματος έχει κατασχεθεί από έναν συνεργάτη. Η Ζανίν παντρεύεται έναν Άγγλο στρατιώτη και ανοίγει μια εταιρεία πλεκτών στο Λονδίνο. Η Λουλού παντρεύεται και μεταναστεύει στην Αργεντινή. Αργότερα επιστρέφει στη Θεσσαλονίκη από νοσταλγία. Ο Μάρκος και ο Φρεντ ιδρύουν ένα εργοστάσιο μεταλλικών ειδών. Ο Μανώλης Κονιόρδος, η Μαρία Βουδούρογλου και ο γιος τους Αντώνης τιμώνται ως «Δίκαιοι μεταξύ των Εθνών» από το ισραηλινό μνημείο του Ολοκαυτώματος Yad Vashem το 1992 και το ζεύγος Αθηρίδη το 2017.

Ο Μανώλης Κονιόρδος με τη σύζυγό του Λούλου Ασσαέλ, 2006, φωτογραφία: L. Nissim.

Ζανίν (δεξιά) και Λουλού Ασσαέλ (αριστερά), Φρεντ Ασσαέλ (κέντρο) λίγο μετά τον πόλεμο

Όλες οι φωτογραφίες: © Συλλογή Ανδρέα Ασσαέλ

ΜΑΘΗΣΙΑΚΟΣ ΣΤΟΧΟΣ
ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΜΑΘΗΣΙΑΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

Σε βάθος και διαφοροποιημένη μελέτη της γερμανικής κατοχής στην Ελλάδα

Το υλικό αυτό ασχολείται με την ιστορία της γερμανικής κατοχής στην Ελλάδα. Οι μαθητές μαθαίνουν για τις επιπτώσεις της στον πληθυσμό της χριστιανικής πλειοψηφίας και την αντίσταση εναντίον της, καθώς και για την ιστορία των διώξεων και των δολοφονιών του εβραϊκού πληθυσμού στην Ελλάδα. Μαθαίνουν ότι η μνήμη της καταναγκαστικής εργασίας και του Ολοκαυτώματος δεν έπαιξε ρόλο στη Γερμανία ή την Ελλάδα για μεγάλο χρονικό διάστημα και αναπτύσσουν συνείδηση του τρόπου με τον οποίο τα γεγονότα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου εξακολουθούν να επηρεάζουν τις σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών σήμερα.

Χρησιμοποιώντας φωτογραφίες, οι μαθητές αναπτύσσουν ένα χρονοδιάγραμμα της ιστορίας της γερμανικής κατοχής της Ελλάδας, καθώς και της προϊστορίας της αλλά και των μετέπειτα γεγονότων. Στόχος της ενότητας είναι να αποκτήσουν μια διαφοροποιημένη εικόνα των γεγονότων και των αλληλεπικαλυπτόμενων θεμάτων.

Αυτή η μαθησιακή ενότητα είναι επίσης κατάλληλη ως εισαγωγή στα άλλα μαθησιακά θέματα για ημέρες ή εβδομάδες με πρότζεκτ.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η γερμανική κατοχή στην Ελλάδα ήταν βίαιη: η Βέρμαχτ πραγματοποίησε πολυάριθμες σφαγές του ελληνικού άμαχου πληθυσμού και έκαψε ολόκληρα χωριά, όπως το Δίστομο και τα Καλάβρυτα. Οι Γερμανοί εκμεταλλεύτηκαν αδίστακτα τους ελληνικούς πόρους. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα χιλιάδες άνθρωποι να πεθάνουν από την πείνα, ιδίως το χειμώνα του 1941-1942. Ο συνολικός αριθμός των Ελλήνων που πέθαναν από την πείνα υπολογίζεται σε περίπου 200.000. Η αντίσταση των Ελλήνων αντιμετωπίστηκε σκληρά από τις γερμανικές δυνάμεις κατοχής. Σχεδόν κάθε χριστιανική ελληνική οικογένεια υπέφερε από τη γερμανική κατοχή.

Το **Ολοκαύτωμα των Ελλήνων Εβραίων** είχε επίσης πολλά θύματα: περίπου το 84% του εβραϊκού πληθυσμού της Ελλάδας δεν επέζησε. Από τους περίπου 72.000 Εβραίους που ζούσαν στην Ελλάδα στις αρχές του πολέμου, περίπου 56.000 δολοφονήθηκαν στα γερμανικά στρατόπεδα εξόντωσης Άουσβιτς και Τρεμπλίνκα.

Στην Ελλάδα, η **μνήμη** των σκληρών εγκλημάτων που διέπραξαν οι Γερμανοί κατά του ελληνικού χριστιανικού άμαχου πληθυσμού **επισκιάζει** την ιστορία του Ολοκαυτώματος κατά των Ελλήνων Εβραίων. Στη Γερμανία υπάρχει γενικά ελάχιστη γνώση για την ιστορία της γερμανικής κατοχής και του Ολοκαυτώματος στην Ελλάδα.

Παρόλο που η γερμανική κατοχή στην Ελλάδα ήταν από τις πιο σκληρές, η **Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας κατέβαλε ελάχιστες αποζημιώσεις**. Οι συνέπειες της κατοχικής πολιτικής και η έλλειψη συζήτησης γι' αυτήν στη Γερμανία χαρακτηρίζουν ακόμη και σήμερα τη σχέση των δύο χωρών.

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΥΛΙΚΟΥ

- ▶ **Φωτογραφίες** (για διανομή)
- ▶ **Χάρτης των ζωνών κατοχής** (για προβολή ή ανάρτηση)
- ▶ **Χρονολόγιο** (για προβολή ή ανάρτηση)
- ▶ **Πληροφορίες ιστορικού στον ιστότοπο**
στους συνδέσμους [ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ](#) και [ΜΝΗΜΗ](#)

Έρευνα στο Διαδίκτυο σχετικά με το πλαίσιο

www.occupation-memories.org/deutsche-okkupation/index.html;

Ιστορία των Εβραίων στη Θεσσαλονίκη - Βικιπαίδεια

https://el.wikipedia.org/wiki/Βαλκανική_Εκστρατεία

www.jmth.gr/article-20032014-oi-evraioi-tis-thessalonikis

[https://education.jewishmuseum.gr/category/](https://education.jewishmuseum.gr/category/ekpedefsi/εκπαίδευση-για-το-ολοκαύτωμα/)

[ekpedefsi/εκπαίδευση-για-το-ολοκαύτωμα/](https://education.jewishmuseum.gr/category/ekpedefsi/εκπαίδευση-για-το-ολοκαύτωμα/)

ΜΟΡΦΕΣ ΜΑΘΗΣΗΣ

Α) ΔΥΟ ΣΧΟΛΙΚΕΣ ΩΡΕΣ

ΩΡΑ 1

10 λεπτά

Συλλογή ιδεών (brain storming) και οπτικοποίηση, εάν είναι απαραίτητο:

- ▶ Τι συνδέετε με την Ελλάδα/Γερμανία;
- ▶ Τι γνωρίζετε για τις πολιτικές σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών;
- ▶ Τι μπορεί να επηρεάζει τις πολιτικές σχέσεις;

Στόχος: Καταγραφή των συσχετίσεων των μαθητών

10 λεπτά

Μετάβαση στην εποχή του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου:

- ▶ Εισαγωγή από τον πολλαπλασιαστή της γνώσης
- ▶ Σύντομη επεξήγηση της έναρξης και της πορείας του πολέμου στην Ελλάδα και της εξέλιξης του
- ▶ Διαίρεση των ζωνών κατοχής με τη χρήση του χάρτη

10 λεπτά

**Εμφάνιση όλων των φωτογραφιών στην αίθουσα
Εργασία:**

- ▶ Ρίξτε μια ματιά σε όλες τις φωτογραφίες.
- ▶ Επιλέξτε μια φωτογραφία.
- ▶ Ανάλογα με το μέγεθος της ομάδας, πολλοί μαθητές μπορούν να βγάλουν μια φωτογραφία μαζί.

15 λεπτά

**Συζήτηση στην ομάδα/τάξη
Ερώτηση:**

- ▶ Περιγράψτε τη φωτογραφία. Τι μπορείτε να δείτε σε αυτήν;
- ▶ Πότε τοποθετείται χρονικά η εκδήλωση;
- ▶ Σε ποιο «θέμα» μπορεί να αντιστοιχεί η φωτογραφία σας;
- ▶ Τι γνωρίζετε για το «θέμα» της φωτογραφίας σας;

Θέματα:

Εβραϊκή παρουσία στην Ελλάδα, Ολοκαύτωμα στην Ελλάδα, συνέπειες της Κατοχής για τον (χριστιανικό) άμαχο πληθυσμό, αντίσταση, εμφύλιος πόλεμος, (έλλειψη) επανεκτίμησης/επανορθώσεων/αποζημιώσεων, συνέπειες μέχρι σήμερα

ΩΡΑ 2**20 λεπτά****έρευνας των θεμάτων σε μικρές ομάδες****Εργασία:**

Συγκεντρωθείτε με όσους έχουν μια φωτογραφία με το ίδιο «θέμα» με το δικό σας.

Ερευνήστε τι άλλο μπορείτε να βρείτε για το θέμα σας στον ιστότοπο και στο Διαδίκτυο.

Εργαλεία: Στην ιστοσελίδα [ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ](https://www.occupation-memories.org/de/) και [ΜΝΗΜΗ](#), έρευνα στο διαδίκτυο, ειδικά στην ιστοσελίδα <https://www.occupation-memories.org/de/>.

25 λεπτά**Συνεργατική ανάπτυξη του χρονοδιαγράμματος****Εργασία:**

- ▶ Οργανώστε τις φωτογραφίες και τα θέματα μαζί με χρονολογική σειρά.
- ▶ Ο πολλαπλασιαστής της γνώσης διορθώνει εάν χρειάζεται και απαιτά στις ερωτήσεις

Επέκταση: Τετραμερής συζήτηση για τις ελληνογερμανικές σχέσεις**15 λεπτά**

Αφίσα στην οποία η Άνγκελα Μέρκελ εξομοιώνεται με τον Αδόλφο Χίτλερ
Σύντομη εισαγωγή στα θέματα των επανορθώσεων και των αποζημιώσεων

Εργαλείο: Φωτογραφία «Σύγκριση Μέρκελ-Χίτλερ», www.occupation-memories.org/deutsche-okkupation/index.html

30 λεπτά**Μέθοδος: Συζήτηση σε τέσσερις γωνίες**

Σε τέσσερις γωνίες της αίθουσας αναρτάται μια θέση για ένα ερώτημα, ένα θέμα/διαφορετικές οπτικές γωνίες. Οι συμμετέχοντες τοποθετούνται στη θέση με την οποία συμφωνούν περισσότερο. Αρχικά συζητούν σε μια μικρή ομάδα γιατί έχουν τοποθετηθεί στην επιλεγμένη θέση (αιτιολόγηση, προβληματισμός, ...). Ακολουθεί συζήτηση στην ομάδα/τάξη. Ο συντονιστής συντονίζει τη συζήτηση.

Θέσεις:

1. Η αντιμετώπιση της γερμανικής κατοχής της Ελλάδας πρέπει να αποτελεί μέρος των γερμανοελληνικών σχέσεων
2. Ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος δεν παίζει κανένα ρόλο στις γερμανοελληνικές σχέσεις.
3. Στις γερμανοελληνικές σχέσεις γίνεται πολύς λόγος για τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Μιλάμε πάρα πολύ για τον πόλεμο.
4. Η αντιμετώπιση των εγκλημάτων της γερμανικής κατοχής είναι καθήκον όλων των εμπλεκόμενων στις γερμανοελληνικές σχέσεις.

B) ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΗΜΕΡΩΝ Η ΕΒΔΟΜΑΔΩΝ ΜΕ ΠΡΟΤΖΕΚΤ

1 ΠΑΙΧΝΙΔΙ ΡΟΛΩΝ ΓΙΑ ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΗ

Στο πλαίσιο των εβδομάδων ή ημερών με πρότζεκτ, οι συζητήσεις σχετικά με τις αποζημιώσεις και τις επανορθώσεις μπορούν να αναλυθούν με τη μορφή παιχνιδιού ρόλων. Το συνιστούμε μόνο για τάξεις λυκείου.

- Πιθανοί ηθοποιοί:**
- ▶ Ελληνικό Υπουργείο Εξωτερικών
 - ▶ Ο Έλληνας πρέσβης στο Βερολίνο
 - ▶ Γερμανικό Υπουργείο Εξωτερικών
 - ▶ Γερμανός Πρέσβης στην Αθήνα
 - ▶ Εκπρόσωποι της εβραϊκής κοινότητας της Θεσσαλονίκης
 - ▶ Εκπρόσωπος ελληνικής οργάνωσης θυμάτων
 - ▶ Δικαστής σε αρμόδιο δικαστήριο

Εργασία:

Χρησιμοποιήστε το Διαδίκτυο για να ερευνήσετε τις θέσεις των διαφόρων φορέων σχετικά με το θέμα της αποζημίωσης και των επανορθώσεων.

Προετοιμαστείτε για τους αντίστοιχους ρόλους σας και συζητήστε.

- ▶ Σας συνιστούμε να ανατρέξετε στις ακόλουθες ιστοσελίδες για προετοιμασία: www.occupation-memories.org

2 ΓΙΑ ΕΛΛΗΝΕΣ ΜΑΘΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΑΘΗΤΡΙΕΣ: ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Ερώτηση:

- ▶ Ρωτήστε την οικογένειά σας: Ποιες γνώσεις και εμπειρίες έχετε για την εποχή της γερμανικής κατοχής;

Εργασία:

- ▶ Φέρτε μια φωτογραφία ή ένα αντικείμενο σχετικό με το θέμα από την οικογένειά σας και συζητήστε τη σημασία του.

Αριθμός	Λεζάντα	«Θέμα»
1	 Συλληφθέντες Εβραίοι στα Ιωάννινα πριν από την εκτόπιση στο Άουσβιτς, 25 Μαρτίου 1944, Φωτογράφος: Karl Wetzel. © Ομοσπονδιακά Αρχεία Εικόνα 101 I - 179 - 1575 - 02	Ολοκαύτωμα
2	 Αναγκαστική συγκέντρωση στην πλατεία Ελευθερίας, 11 Ιουλίου 1942, φωτογραφία του 690 Λόχου Προπαγάνδας φωτογράφος: Walter Dick, 11 Ιουλίου 1942. © Ομοσπονδιακά Αρχεία Εικόνα 101I-168-0895-07A	Ολοκαύτωμα
3	 Εβραίοι άνδρες από τη Θεσσαλονίκη, οι οποίοι αργότερα εκτοπίστηκαν στη Θήβα για καταναγκαστική εργασία, τέλη Μαρτίου 1943 © Robert Bedford, Portraits of Our Past, 1998	Ολοκαύτωμα
4	 Εβραίες γυναίκες με παραδοσιακές φορεσιές και ένας ραβίνος επισκέπτονται το εβραϊκό νεκροταφείο στη Θεσσαλονίκη, 1918 © Alamy	Η εβραϊκή ζωή στην Ελλάδα
5	 Γερμανοί αλεξιπτωτιστές πυροβολούν αμάχους στο Κοντομαρί (Κρήτη), προπαγανδιστική φωτογραφία, 2 Ιουνίου 1941 © Bundesarchiv Bild101I-166-0525-09	Συνέπειες της κατοχής για τον (χριστιανικό) άμαχο πληθυσμό
6	 Αθηναίοι ψάχνουν στους κάδους απορριμμάτων για τρόφιμα, χειμώνας 1941/42 © Comité International de la Croix Rouge, Γενεύη	Συνέπειες της κατοχής για τον (χριστιανικό) άμαχο πληθυσμό
7	 Στο νησί της Κρήτης, ντόπιοι άνδρες και νέοι αναγκάζονται να στρώσουν διάδρομο στο αεροδρόμιο Τυμπακίου κοντά στο Ηράκλειο, Οκτώβριος 1942. Φωτογραφία του Λόχου Προπαγάνδας, πολεμικός ανταποκριτής Karl Ottahal. © Bundesarchiv Bild 183 - J17312	Συνέπειες της κατοχής για τον (χριστιανικό) άμαχο πληθυσμό
8	 Η ανατιναγμένη σιδηροδρομική γέφυρα του Γοργοποτάμου, Νοέμβριος 1942 © Ιδιοκτησία Γεωργίου Χανδρινού	Αντίσταση
9	 Θέση πολυβόλου του ΕΛΑΣ στη Σπερχειάδα, καλοκαίρι 1943 © Προσωπική συλλογή Ιδιωτική ιδιοκτησία	Αντίσταση
10	 Φωτογραφία του Μπρούδο να βαδίζει στη Θήβα με άλλους αντάρτες © Jewish Partisans Educational Foundation, San Francisco	Αντίσταση
11	 Ο επιζών από την Καρυά Δαβίδ Μπρούδο στην εξορία στο νησί Γυάρως, τέλη της δεκαετίας του 1940 © Jewish Partisans Educational Foundation, San Francisco	Εμφύλιος πόλεμος
12	 Σαμ Κοέν, επιζών από την Καρυά ως στρατιώτης του ελληνικού στρατού, 1948 © Προσωπική συλλογή Τζερόμ Κοέν Ιδιωτική ιδιοκτησία Jerome Cohen	Εμφύλιος πόλεμος
13	 Άρθρο εφημερίδας: «Ο περιβόητος Μέρτεν σε δίκη από χθες – Τον αποδοκίμασε το πλήθος. Παρέμεινε απαθής και χαμογελαστός.» Ελληνική εφημερίδα Ελευθερία, 12 Φεβρουαρίου 1959 © Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, Συλλογή Τύπου και Εφημερίδων, Αθήνα.	(Ελλειψη) επανεκτίμησης, επανορθώσεων, αποζημιώσεων
14	 Έκθεση σχετικά με την αίτηση αποζημίωσης του επιζώντος της Καρυά Σμουέλ Αρδίττη, 15 Οκτωβρίου 1956. Απόφαση του Γραφείου Αποκατάστασης Koblenz σχετικά με την αίτηση αποζημίωσης, 18 Αυγούστου 1963. © Landesamt für Bürger- und Ordnungsangelegenheiten Berlin LA-BO, Schmucl Arditti compensation file, VA 236332.	(Lack of) coming to terms with the past, reparations, compensation
15	 Αφίσα σε διαδήλωση κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης που εξισώνει την Άνγκελα Μέρκελ με τον Αδόλφο Χίτλερ © Pacific Press Media Production Corp./Alamy Stock Foto	Συνέπειες μέχρι σήμερα

ΜΑΘΗΣΙΑΚΟ ΥΛΙΚΟ Ι: ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ & ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ

- ▶ Περιγράψτε τη φωτογραφία.
Τι μπορείτε να δείτε σε αυτήν;
- ▶ Πότε καταγράφηκε, δηλαδή πότε έλαβε χώρα το γεγονός;
- ▶ Σε ποιο «θέμα» μπορεί να αντιστοιχηθεί η φωτογραφία σας;
εβραϊκή παρουσία στην Ελλάδα
Ολοκαύτωμα στην Ελλάδα
συνέπειες της Κατοχής για τον (χριστιανικό) άμαχο πληθυσμό
αντίσταση
εμφύλιος πόλεμος
(έλλειψη) επανεκτίμησης/επανορθώσεων/αποζημιώσεων,
συνέπειες μέχρι σήμερα
- ▶ Τι γνωρίζετε για το «θέμα» της φωτογραφίας σας;

Συλληφθέντες Εβραίοι στα Ιωάννινα πριν από την εκτόπιση στο Άουσβιτς, 25 Μαρτίου 1944, Φωτογράφος: Karl Wetzel.

© Ομοσπονδιακά Αρχεία Εικόνα 101 I - 179 - 1575 - 02

Αναγκαστική συγκέντρωση στην πλατεία Ελευθερίας,
11 Ιουλίου 1942, φωτογραφία του 690 Λόχου προπαγάνδας,
φωτογράφος: Walter Dick, 11 Ιουλίου 1942.

© Ομοσπονδιακά Αρχεία Εικόνα 101I-168-0895-07A

Εβραίοι άνδρες από τη Θεσσαλονίκη, οι οποίοι αργότερα εκτοπίστηκαν στη Θήβα για καταναγκαστική εργασία, τέλη Μαρτίου 1943

© Alamy

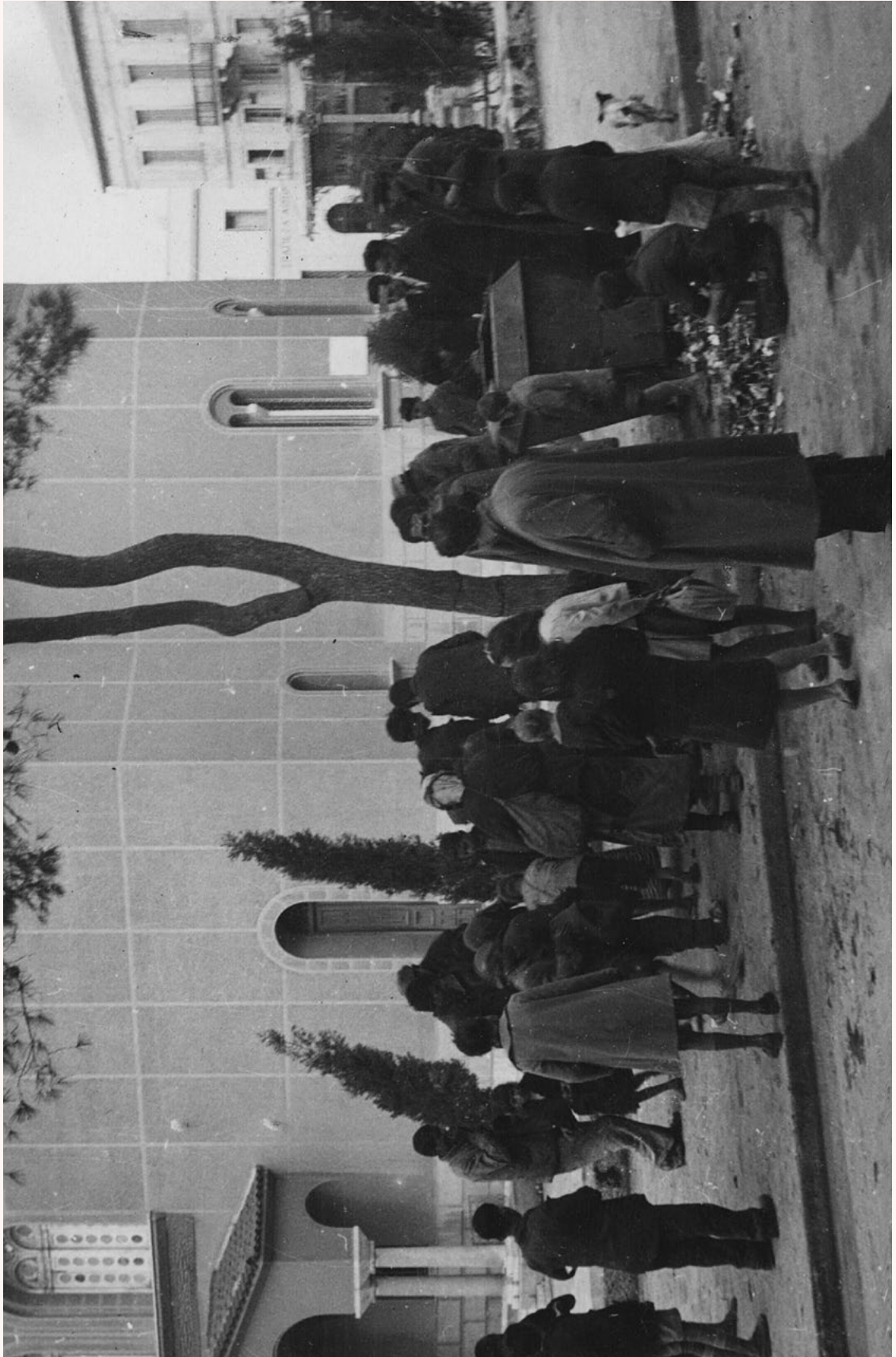
Εβραίες γυναίκες με παραδοσιακές φορεσιές και ένας ραβίνος επισκέπτονται το εβραϊκό νεκροταφείο στη Θεσσαλονίκη, 1918

© Robert Bedford, Portraits of Our Past, 1998

Γερμανοί αλεξιπτωτιστές πυροβολούν αμάχους στο Κοντομαρί (Κρήτη), προπαγανδιστική φωτογραφία, 2 Ιουνίου 1941

© Bundesarchiv Bild101I-166-0525-09

Αθηναίοι ψάχνουν στους κάδους απορριμμάτων για τρόφιμα, χειμώνας 1941/42

© Comité International de la Croix Rouge, Γενεύη

Στο νησί της Κρήτης, ντόπιοι άνδρες και νέοι αναγκάζονται να στρώσουν διάδρομο στο αεροδρόμιο Τυμπακίου κοντά στο Ηράκλειο, Οκτώβριος 1942. Φωτογραφία του Λόχου προπαγάνδας, πολεμικός ανταποκριτής Karl Ottahal.

© Bundesarchiv Bild 183 - J17312

Η ανατιναγμένη σιδηροδρομική γέφυρα του Γοργοποτάμου, Νοέμβριος 1942

© Ιδιοκτησία Γεωργίου Χανδρινού

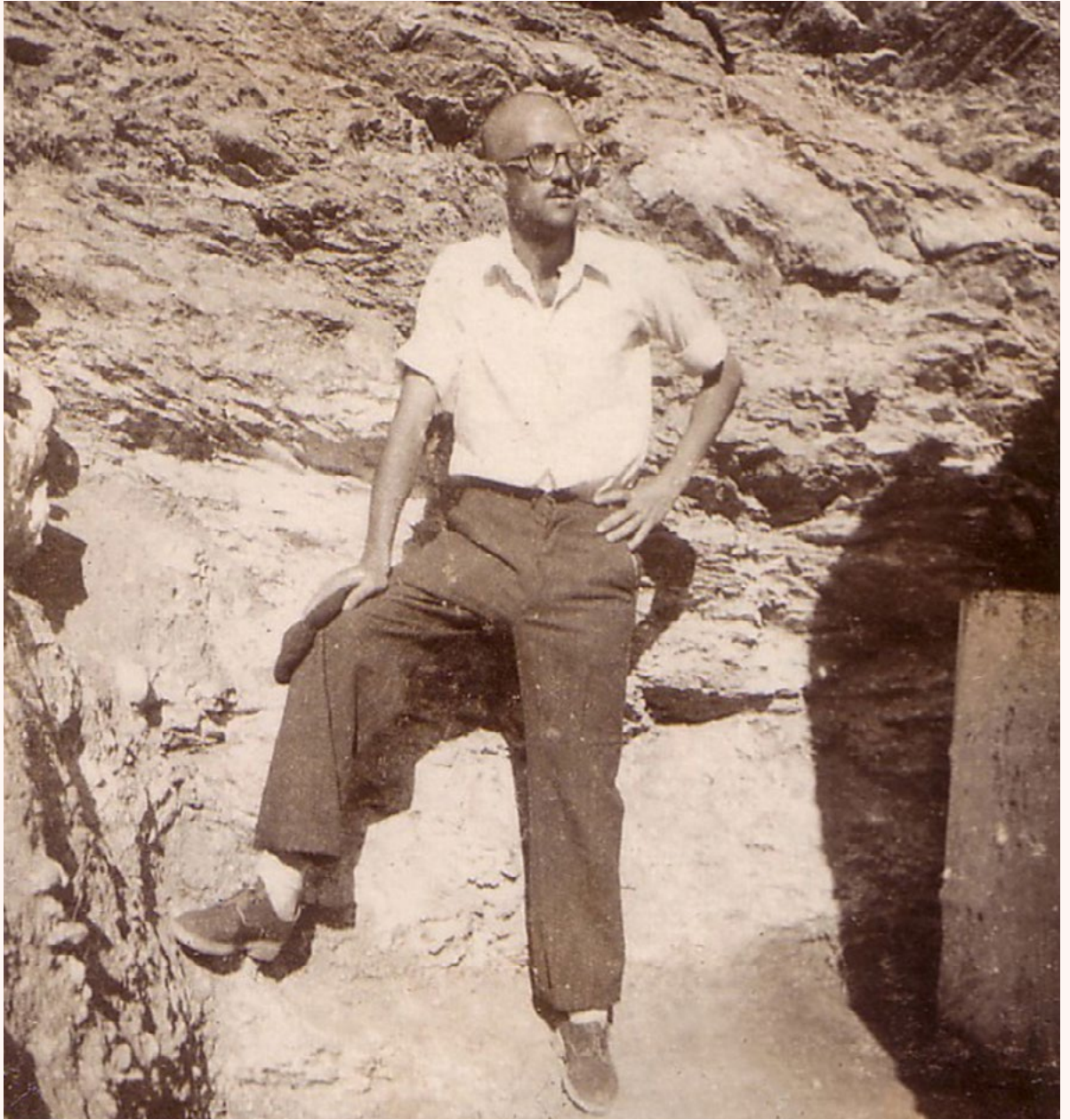
Θέση πολυβόλου του ΕΛΑΣ στη Σπερχειάδα,
καλοκαίρι 1943

© Προσωπική συλλογή | Ιδιωτική ιδιοκτησία

Φωτογραφία του Μπρούδο να βαδίζει
στη Θήβα με άλλους αντάρτες

© Jewish Partisans Educational Foundation, San Francisco

Ο επιζών από την Καρυά Δαβίδ Μπρούδο στην εξορία στο νησί Γυάρως, τέλη της δεκαετίας του 1940

© Jewish Partisans Educational Foundation, San Francisco

Σαμ Κοέν, επιζών από την Καρυά ως στρατιώτης του ελληνικού στρατού, 1948

© Προσωπική συλλογή Jerome Cohen | Ιδιωτική ιδιοκτησία Jerome Cohen

Εἰς τὸ στρατοδικεῖον ἐγκλημάτων πολέμου

«Πές του νὰ καθίση καλύτερα, διότι εἰς τὰ ἑλληνικὰ δικαστήρια δὲν συνηθίζεται νὰ κάθωνται ἔτσι!». Αὐτὴν τὴν παρατήρησιν ἀπήυθνε μέσω τοῦ διερμηνέως ὁ Πρόεδρος τοῦ Στρατοδικείου ὅπου δικάζεται ὁ Γερμανὸς ἐγκληματίας πολέμου Μὰξ Μέρτεν. Πράγματι, ὁ κατηγορούμενος ἐκάθητο «διπλοπόδικα» εἰς τὸ δικαστήριον, κατόπιν δὲ τῆς παρατήρησεως τοῦ προέδρου ἔλαβε κοσμιωτέραν στάσιν. Ἀ ν ω τ ἔ ρ ω : Ὁ Πρόεδρος στρατηγὸς Κοκορέτσας, ἐνῶ ἀπευθύνει τὴν παρατήρησιν καὶ δεξιά: Ὁ κατηγορούμενος κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς δίκης.

Ο ΔΙΑΒΟΗΤΟΣ ΜΑΞ ΜΕΡΤΕΝ ΔΙΚΑΖΕΤΑΙ ΑΠΟ ΤΗΣ ΧΘΕΣ

Πλήθη λαοῦ ἐγιουχάϊσαν τὸν κατηγορούμενον κατὰ τὴν ἔξοδόν του ἐκ τοῦ δικαστηρίου

ΗΤΟ ΑΠΑΘΗΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΜΕΙΔΕΣΤΑΤΟΣ

Ἄρθρο εφημερίδας: "Ο περιβόητος Μέρτεν σε δίκη από χθες - Τον αποδοκίμασε το πλήθος. Παρέμεινε απαθής και χαμογελαστός." Ελληνική εφημερίδα Ελευθερία, 12 Φεβρουαρίου 1959

© Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, Συλλογή Τύπου και Εφημερίδων, Αθήνα.

abgeschickt 18. Aug. 1963
 Kartei:
 angewiesen u. Anweisungsbestätigung erteilt: 10. Sep. 1963
 Kartei, Zahlung notiert
 z. d. A. Ausfertigung

Gr. Nr. 236332
 V. Nr. 1
 Id.-Nr. C 18450/63

BEZIRKSAMT
 FÜR WIEDERGUTMACHUNG
 KOBLENZ

Herrn Schmuel Arditti
 Frau
 geb. am 19. 11. 24
Bat Yam
Jel-Thon / Israel
1. Jedd

Zustellungs-Bevollmächtigter:
Abelborn - Mosony
Koblenz

1. Teil Feststellungsbescheid C

Auf Grund des Bundesgesetzes zur Entschädigung für Opfer der nationalsozialistischen Verfolgung (Bundesentschädigungsgesetz - BEG) vom 29. Juni 1956 (BGBl. I Seite 562) wird auf den Antrag vom 29. 3. 57 auf Entschädigung für C-13
Schaden an Freiheit
 folgendes festgestellt:

1) D^{er} Antragsteller ist Verfolgter im Sinne des § 1 Abs. 1 BEG und hat Anspruch auf Entschädigung (§ 160 BEG)
 2) Es wird Entschädigung für Schaden an Freiheit für 18 Monate = DM 2700,- geleistet (§§ 162, 43 bis 50 BEG)

(in Worten: Zweitausendsiebenhundert Deutsche Mark)

Sachlich richtig und festgestellt Auf diese Entschädigung in Höhe von DM 2700,-
 sind Vorausleistungen anzurechnen DM -
 so daß zu Gunsten des Berechtigten verbleiben DM 2700,-

Req. Angestellter, Verg. Gr. 18
 Dieser Entschädigungsbetrag wird nach Maßgabe der devisenrechtlichen Vorschriften gezahlt.

Die darüber hinaus geltend gemachten Ansprüche auf Entschädigung für Schaden an Freiheit werden abgelehnt.
 Über die darüber hinaus geltend gemachten Ansprüche auf Entschädigung für Schaden an Freiheit ergeht besondere Entscheidung.

SACHVERHALT UND ENTSCHEIDUNGSGRÜNDE

D^{er} Antragsteller macht geltend, während der nationalsozialistischen Gewaltherrschaft aus Gründen der Rasse verfolgt worden zu sein und in der Zeit vom Nov. 41 bis Jan. 45 Schaden an Freiheit erlitten zu haben.
 Hiervon wird entschädigt der Freiheitsschaden vom 16. 7. 43 bis 19. 7. 45 - 22. Aussch. Wamba
 vom 18 bis 2 Tage
 Das sind insgesamt 18 Monate und 2 Tage
 Der Nachweis hierfür ist erbracht worden durch:
 a) Zeugenaussagen 1, 2, 3, 4 b) ITS-Bescheinigung 51 c) Eigene Eidesstattliche Erklärung 5

Die Entschädigung für Schaden an Freiheit beträgt gemäß §§ 45, 48 BEG DM 150,- für jeden vollen Monat.
 Für die oben errechneten 18 vollen Monate sind das somit 2700,- DM.

200000 IX. 62 Festst.-Bescheid C § 160 BEG T-Nr. 478 Druck: Gregorius-Schultz, Biegen/Rh.

Έκθεση σχετικά με την αίτηση αποζημίωσης του επιζώντος της Καρυά Σμουέλ Αρδίττι, 15 Οκτωβρίου 1956.

REG.-NR.:

5

EIDLICHE ERKLÄRUNG.

Heute, den 15.10.56.....erschien vor mir, ARNOLD M. APPELBOM, Notar zu Tel-Aviv/Israel.

..... Der Unterzeichnete ARDITTI Schmuel,.....
 von Beruf:wohnhaft in: Tel-Aviv, Rech. Hachaschmal 21/A, Isr.

Die Persönlichkeit der erschienenen Person wurde zur Gewissheit der Urkundsperson durch Vorlage der Identitätskarte Nr. 716868, die mit Lichtbild und eigenhändiger Unterschrift versehen war, ausgewiesen.

Die erschienene Person erklärte:

Ich will eine eidliche Erklärung abgeben, die den Zweck hat, auf Grund des Bundesergänzungsgesetzes zur Wiedergutmachung nationalsozialistischen Unrechts vom 18. September 1953 eine Entschädigungsleistung zu erlangen. Ich weiss, dass eine falsche Versicherung an Eides statt strafbar ist und dass nach § 2 des Bundesergänzungsgesetzes zur Entschädigung für Opfer der nationalsozialistischen Verurteilung vom 18. September 1953 (BEG) ihrerwegen der Anspruch auf Entschädigung versagt werden kann. Ausserdem bin ich auf die Strafbestimmungen des Paragraphen 120 des in Israel geltenden Strafgesetzbuches von 1936 hingewiesen worden.

In diesem Bewusstsein versichere ich zur Glaubhaftmachung des mir stehenden Anspruches insbesondere folgendes:

I. Zur Person:
 Ich heisse: ARDITTI Schmuel,
 geb. am: 19.11.1924.....in: Saloniki (Griechenland)
 als Sohn des Josef und seiner Ehefrau Dudun, geb. Agustari
 vor der nationalsozialistischen Verfolgung wohnhaft in: Saloniki.

II. Zur Sache: Nach Einmarsch der Deutschen wurde ich gezwungen, einen gelben Judenstern zutragen und durfte meine Wohnung nur zu bestimmten Stunden verlassen. Im Juli 1942 wurde ich von der Gestapo verhaftet und in das ZAL Tekeli verschleppt. Dieses Lager war von Stacheldraht umgeben und von der SS bewacht. Ich leistete 12stündige Zwangsarbeit beim Ausbetonieren von benzinreservoirs und auch als Träger. - Im Februar 1943 wurde ich ins ZAL Karia, in Zentralgriechenland deportiert. Das Lager bestand aus vier Baracken, in welchen oca. 500 Juden kaserniert waren. Ich musste dort sehr schwere Zwangsarbeiten für O.-T. am Lufthammer b/Sprengungen und b/Transport gesprengter Felsstücke, leisten. Auch hier arbeitete ich 12 Stunden täglich, bekam sehr karge Rationen und wurde von der Wehrmacht bewacht. Im Juli 1943 wurde ich über das Ghetto Saloniki-Baron Hirsch, wo ich nur einige Tage verblieb, in das KZ Auschwitz transferiert. Ich war in Birkenau unterbracht, musste Häftlingskleider an anziehen und bekam die Tätowierungsnummer 136923 in meinem linken Unterarm eintätowiert. - Im August 1943 wurde ich dann in das KZ Warschau überstellt. Dieses Lager bestand aus Baracken, auf dem Grund des früheren Ghettos errichtet, es war von Stacheldraht umgeben und von der SS bewacht. Ich leistete hier besonders schwere Zwangsarbeiten bei der Entrümmerung demolierter Häuser und bekam trotz 12 stündiger Arbeit die berüchtigte Hungerration, einen Teller Suppe und eine Scheibe Brot. Im August 1944 brach ein Aufstand in der Stadt aus. Es gelang mir aus dem Lager zu entfliehen, ich wurde aber wieder aufgegriffen und in das KZ Pleszkow b/Warschau eingeliefert. Dieses Lager befand sich am Stadtrand, war von Stacheldraht umgeben und von der SS bewacht. Es befanden sich hier Hunderte Kriegsgefangene, Russen, Franzosen und auch einige Dutzend griechischer Juden. Ich musste schwere Zwangsarbeiten, beim Roden im Walde verrichten. Hier selbst wurde ich schliesslich im Januar 1945, von den Russen befreit. Nach meiner Befreiung blieb ich bis zum Jahre 1946 in Polen und wanderte dann, über Griechenland, nach Israel ein.

Ich bestätige durch Eid die Wahrheit vorstehender Erklärung und unterzeichne dieselbe in Gegenwart des Notars in freier Willensäusserung.

Arditti Schmuel

/KA
Arditti Schmuel

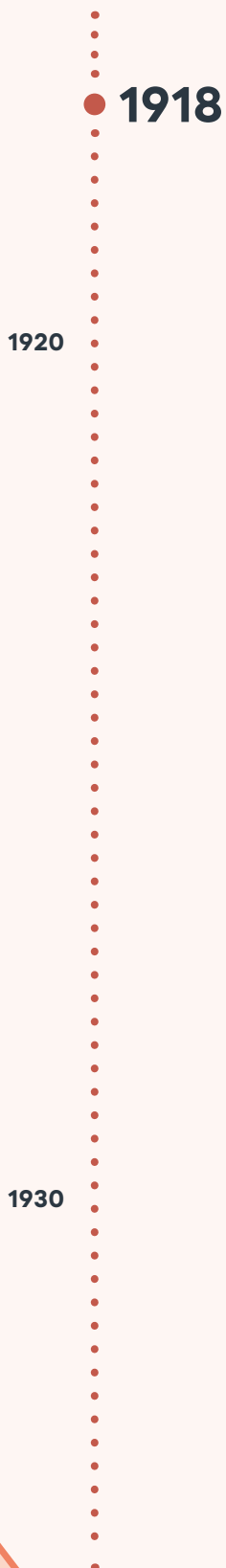
Απόφαση του Γραφείου Αποκατάστασης Koblenz σχετικά με την αίτηση αποζημίωσης, 18 Αυγούστου 1963.

Αφίσα σε διαδήλωση κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης που εξισώνει την Άνγκελα Μέρκελ με τον Αδόλφο Χίτλερ

© Pacific Press Media Production Corp./Alamy Stock Foto

ΜΑΘΗΣΙΑΚΑ ΥΛΙΚΑ 2: ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ; Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

1939

Έναρξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου

1940

Ιταλική εισβολή στην Ελλάδα

1941

Έναρξη της γερμανικής Κατοχής

1942

1943

έναρξη των απελάσεων των Ελλήνων Εβραίων

1944

Αποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων

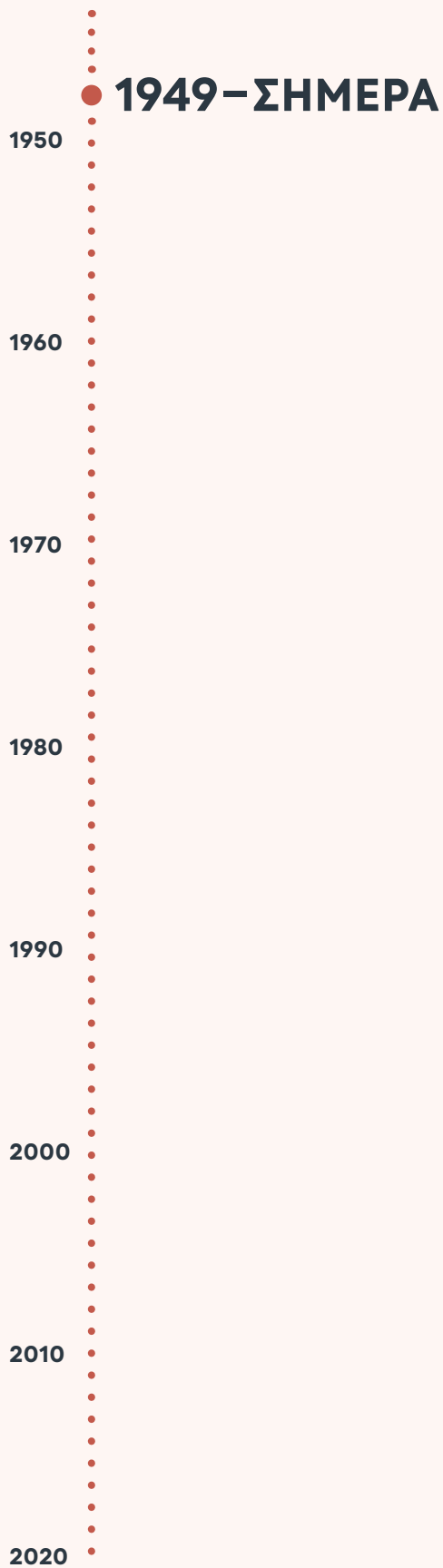

● **1945**

Λήξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου

● **1946–1949**

Ελληνικός εμφύλιος πόλεμος

Η ΚΑΤΕΧΟΜΕΝΗ ΕΛΛΑΔΑ 1941–1944

Εως Σεπτέμβριο 1943:

3 ζώνες κατοχής

Σεπτέμβριος 1943 – Οκτώβριος 1944:

Γερμανικές και Βουλγαρικές ζώνες κατοχής

■ Εδάφη της Ελλάδας κατεχόμενα από το Γερμανικό Ράιχ

■ Εδάφη της Ελλάδας κατεχόμενα από την Ιταλία

■ Εδάφη της Ελλάδας κατεχόμενα από τη Βουλγαρία